स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना (LAPA)

परिवर्तन गाउँपालिका, रोल्पा
लुम्बिनी प्रदेश, नेपाल

तयार गर्ने :

परिवर्तन गाउँपालिका,

रोल्पा, लुम्बिनी प्रदेश,

नेपाल

२०८२

परिवर्तन गाउँपालिका

गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय

पुतलाचौर, रोल्पा
लुम्बिनी प्रदेश,नेपाल

प.सं:२०८१/०८२

च.नं: १६६९

मेरो भनाई

Ipas Nepal को सहयोगमा तयार पारिएको स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाले यस क्षेत्रमा जलवायु परिवर्तनले उत्पन्न भएका बहुआयामिक चुनौतीहरूलाई सम्बोधन गरेको देखिन्छ । यस कार्ययोजनालाई अझ विशेष बनाउन यौन तथा प्रजनन स्वास्थ्य र अधिकार (SRHR) को विचारशील समावेशीकरणको भूमिका रहेको छ, जुन सामुदायिक विकास र उत्थानशीलताको एउटा महत्त्वपूर्ण पक्ष हो। यति हुँदाहुँदै पनि यसमा कसैको चासो रहेको पाईंदैन । यौन तथा प्रजनन स्वास्थ्य र अधिकारलाई स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनामा एकीकरण गरेर जलवायु अनुकूलन र जनस्वास्थ्य बीचको महत्वपूर्ण अन्तरसम्बन्ध माथि प्रकाश पारिएको छ । यस दृष्टिकोणले दिगो विकास हासिल गर्न स्वास्थ्यको महत्वपूर्ण भूमिकालाई मान्यता दिँदै हाम्रा रणनीतिहरू समग्र र समावेशी छन् भन्ने कुराको सुनिश्चितता गर्दछ । यौन तथा प्रजनन स्वास्थ्यको समावेशले समुदाय र समूहहरू, विशेष गरी महिला, किशोरकिशोरी र सीमान्तकृत जनसङ्ख्याको विशेष आवश्यकताहरू सम्बोधन गर्न मद्दत गर्नेछ । जसले गर्दा थप समतामूलक र उत्थानशील समुदायलाई निर्माण गर्न मद्दत पुग्छ ।

Ipas Nepal को व्यापक फिल्डवर्क, स्थानीय सरोकारवालाहरूसँगको संलग्नता, र प्रमाणमा आधारित सिफारिसहरूले व्यवहारिक र अग्रगामी दुवै प्रकारको योजना तयार भएको छ । यसले यस गाउँपालिकालाई अनुकूलन क्षमता बढाउन, जलवायु सम्बन्धी जोखिमहरू कम गर्न र हाम्रा बासिन्दाहरूको समग्र स्वास्थ्य र कल्याणमा सुधार गर्न स्पष्ट मार्ग प्रदान गर्दछ । यस कार्ययोजनाको विकासमा Ipas Nepal ले अपनाएको सहभागितामूलक दृष्टिकोणबाट हामी विशेष प्रभावित छौं । योजना प्रक्रियामा सामुदायिक सदस्यहरू, स्थानीय नेताहरू र विभिन्न सरोकारवालाहरूलाई समावेश गरेर स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना सान्दर्भिक मात्र होइन यसले फाइदा पुर्‍याउने उद्देश्यले व्यापक रूपमा स्वीकृत र समर्थन गरेको छ भन्ने कुराको सुनिश्चित गरेको छ ।

CamScanner

परिवर्तन गाउँपालिका

गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय

पुतलाचौर, रोल्पा
लुम्बिनी प्रदेश,नेपाल

प.स:२०८१/०८२
च.नं: 966-5

यस कार्यको प्रभाव कागजी प्रक्रिया भन्दा बाहिर फैलिएको छ । यसले हाम्रो समुदायलाई ज्ञानको साथै सशक्त बनाउँछ, स्वामित्वको भावनालाई बढावा दिन्छ, र दीर्घकालीन रूपमा यी पहलहरू कार्यान्वयन र दिगो बनाउन स्थानीय क्षमता निर्माण गर्दछ। यस कार्ययोजनाले प्रदान गरेको मार्गदर्शनले परिवर्तन गाउँपालिका जनसङ्ख्याको स्वास्थ्य अधिकारको संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्दै जलवायु परिवर्तनका चुनौतीहरूको सामना गर्न अझ सक्षम हुनेमा हामी विश्वस्त छौं ।

परिवर्तन गाउँपालिकाको दिगो विकासमा तपाईंले गर्नुभएको असाधारण योगदानको लागि हामी Ipas Nepal र SMNF लाई फेरि पनि हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछौं। हामी हाम्रो साझेदारीलाई जारी राख्न र हाम्रो समुदायलाई उत्थान र सशक्तिकरण गर्ने भविष्यका परियोजनाहरूमा सँगै काम गर्न तत्पर छौं ।

....
सुक बहादुर बुढा मगर
अध्यक्ष

CamScanner

परिवर्तन गाउँपालिका
गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय
पुतलाचौर, रोल्पा
लुम्बिनी प्रदेश,नेपाल

प.स:२०८१/०८२

च.नः ९६८०

मन्तव्य

Ipas Nepal को सहयोगमा तयार पारिएको स्थानीय अनुकूलन कार्य योजनाले यस क्षेत्रमा जलवायु परिवर्तनले उत्पन्न भएका बहुआयामिक चुनौतीहरूलाई सम्बोधन गरेको देखिन्छ । यस कार्ययोजनालाई अझ विशेष बनाउन यौन तथा प्रजनन् स्वास्थ्य र अधिकार (SRHR) को विचारशील समावेशीकरणको भूमिका रहेको छ, जुन सामुदायिक विकास र उत्थानशीलताको एउटा महत्वपूर्ण पक्ष हो। यौन तथा प्रजनन् स्वास्थ्य र अधिकारलाई स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनामा एकिकरण गरेर जलवायु अनुकूलन र जनस्वास्थ्य बीचको महत्वपूर्ण अन्तरसम्बन्ध माथि प्रकाश पारिएको छ । यस दृष्टिकोणले दिगो विकास हासिल गर्न स्वास्थ्यको महत्वपूर्ण भूमिकालाई मान्यता दिँदै हाम्रा रणनीतिहरू समग्र र समावेशी छन् भन्ने कुराको सुनिश्चितता गर्दछ। यौन तथा प्रजनन् स्वास्थ्यको समावेशले समुदाय र समूहहरू, विशेष गरी महिला, किशोरकिशोरी र सीमान्तकृत जनसङ्ख्याको विशेष आवश्यकताहरू सम्बोधन गर्न मद्दत गर्नेछ। जसले गर्दा थप समतामूलक र उत्थानशील समुदायलाई निर्माण गर्न मद्दत पुग्छ ।

यस कार्यको प्रभाव कागजी प्रक्रिया भन्दा बाहिर फैलिएको छ । यसले हाम्रो समुदायलाई ज्ञानको साथै सशक्त बनाउँछ, स्वामित्वको भावनालाई बढावा दिन्छ, र दीर्घकालीन रूपमा यी पहलहरू कार्यान्वयन र दिगो बनाउन स्थानीय क्षमता निर्माण गर्दछ । यस कार्ययोजनाले प्रदान गरेको मार्गदर्शनले परिवर्तन गाउँपालिका जनसङ्ख्याको स्वास्थ्य अधिकारको संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्दै जलवायु परिवर्तनका चुनौतीहरूको सामना गर्न अझ सक्षम हुनेमा हामी विश्वस्त छौं ।

परिवर्तन गाउँपालिकाको दिगो विकासमा Ipas Nepal र SMNF ले गर्नुभएको असाधारण योगदान प्रती हामी हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछौं । हामी हाम्रो समुदायलाई उत्थान र सशक्तिकरण गर्ने सधैं तत्पर छौं ।

....

कलादेवि खत्री

CamScanner

परिवर्तन गाउँपालिका
गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय
पुतलाचौर, रोल्पा
लुम्बिनी प्रदेश,नेपाल

प.सः२०८१/०८२

च.नः १६८१

मन्तव्य

यस परिवर्तन गाउँपालिकामा जलवायुजन्य तथा गैह्जलवायुजन्य प्रकोपका कारण परेका असर तथा प्रभावहरु वर्षेनी वृद्धि भइरहेका छन् । नेपाल सरकारद्वारा पारीत स्थानीय अनुकुलन योजनाको राष्ट्रिय संरचना, २०७६ अनुसार नेपालमा विशेष गरी १० विभिन्न क्षेत्रहरुमा जलवायु परिवर्तन तथा विपद्का कारण असर परेको छ भनी पहिचान गरेको छ। हाम्रो यस परिवर्तन गाउँपालिकामा पनि यी १० वटा क्षेत्रहरुमा कस्तो खालको असर परेको छ र ती असरहरुसँग जुध्नका लागि क्षेत्रगत हिसाबले के कस्ता अनुकुलनका कार्यक्रमहरु गर्न सकिन्छ भनी जोखिम तथा संकटासन्न बस्ती, टोल, वडा र गाउँपालिकामा छलफल गरी यो कार्ययोजना ५ वर्षका लागि तयार गरीएको छ, यस कार्ययोजनालाई अझ विशेष बनाउन यौन तथा प्रजनन् स्वास्थ्य र अधिकार (SRHR) को विचारशील समावेशीकरणको भूमिका रहेको छ, जुन सामुदायिक विकास र उत्थानशीलताको एउटा महत्वपूर्ण पक्ष हो ।

यस गाउँपालिकामा पहिचान भएका मुख्य विपद्जन्य जोखिमहरुमा सुख्खा खडेरी, कृषि तथा पशुमा रोगकिरा, मिचाहा प्रजातीको प्रकोप, पहिरो, वन्यजन्तुको असर, हावाहुरी, आगलागी, असीना, खोला र वाढीबाट कटान र चट्याङ्ग रहेका छन् । यी जोखिमहरुले कृषि तथा खाद्य सुरक्षा क्षेत्रमा धैरै असर पारेको देखिन्छ । यहाँको समुदायको मुख्य जिविकोपार्जनको स्रोतको रुपमा कृषि रहेको छ। त्यसैगरी वन, जैविक विविधता तथा जलाधार, जल तथा उर्जा, स्वास्थ्य, खानेपानी तथा सरसफाइ, स्थानीय ग्रामीण वस्ती, जलवायुजन्य प्रकोप न्यूनीकरण तथा विपद् जोखिम व्यवस्थापन, उद्योग, यातायात तथा भौतिक पूर्वाधार, पर्यटन एवं प्राकृतिक तथा साँस्कृतिक सम्पदा, लैङ्गिक समानता, सामाजिक समावेशीता, जीविकोपार्जन र सुशासन र जनचेतना अभिवृद्धि तथा क्षमता विकासका क्षेत्रहरुमा पनि असर परेको छ। यी क्षेत्रगत कार्यक्रमहरु कार्यान्वयन गर्नका लागि गाउँपालिकाका विषयगत शाखाहरु एवं यस गाउँपालिकामा कार्यरत विभिन्न सरकारी तथा गैह्रसरकारी निकायहरु, नागरिक सञ्जाल, स्थानीय समुदायसँग सम्पर्क, समन्वय एवं सहकार्य गरिनेछ । त्यसैगरी यो कार्ययोजनालाई गाउँपालिकाले गर्ने वार्षिक कार्यक्रहरुसँग मुलप्रवाहिकरण गर्दै लगिने छ ।

यस गाउँपालिकाको स्थानीय अनुकुलन कार्ययोजना कार्यान्वयनसँगै नियमित रुपमा अनुगमन तथा मुल्याकंनगर्दै यसबाट आएका सिकाइहरुलाई व्यवस्थित गर्दै लगिनेछ। यो कार्ययोजना कार्यान्वयनबाट यस परिवर्तन गाउँपालिकाको स्थानीय समुदायको समानुकुलन क्षमतामा वृद्धि भई एक जलवायु उत्थानशील समाजको निर्माण हुने परिकल्पना गरिएको छ । यो परिकल्पना साकार पार्नका लागि स्थानीय समुदाय एवं सरोकारवाला निकायहरुको सहयोग एवं सहकार्यलाई विशेष प्राथमिकताकासाथ अगाडि बढाइनेछ ।

CamScanner

परिवर्तन गाउँपालिका

गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय

पुतलाचौर, रोल्पा
लुम्बिनी प्रदेश,नेपाल

प.सः२०८१/०८२

च.नः १६८१

अन्त्यमा यो योजना तयारीको प्रक्रियामा सहजीकरण गर्ने Ipas Nepal र SMNF लाई हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछौं । हामी हाम्रो साझेदारीलाई जारी राख्न र हाम्रो समुदायलाई उत्थान र सशक्तिकरण गर्ने भविष्यका परियोजनाहरूमा सँगै काम गर्न तत्पर छौं तथा यो कार्ययोजना तयारीमा अहोरात्र खटिने यस पालिकाका जन प्रतिनिधीहरू, राजनैतिक दलहरू, शिक्षक, कर्मचारी, समाजसेवी, महिला, स्वास्थ्यकर्मी, सहजकर्ता लगायत सहभागी सम्पूर्ण निकाय तथा व्यक्तिहरू प्रति धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु ।

....

प्रेम जि.एम.

प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत

विषय सूची

विषय सूची i

तालिका सूची ii

चित्र सूची iii

शव्दावली .... क

योजनाको सारांश .... ग

परिच्छेद १: स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको परिचय १

१.१ पृष्ठभूमि १

१.२ स्थानीय अनुकूलन योजनाको औचीत्य (भुमिका) ३

१.३ स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको मान्यता एवं निर्देशक सिद्धान्तहरु ३

१.४ स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना र विपद् जोखिम व्यवस्थापन बिच अन्तरसम्बन्ध ४

परिच्छेद २ : परिवर्तन गाउँपालिकाको परिचय ५

२.१ गाउँपालिकाको भौगोलिक अवस्थिति ५

२.२ जनसांख्यिक विवरण ५

२.३ सामाजीक सांस्कृतिक विशेषताहरु ६

२.४ आर्थिक क्रियाकलापहरुको अवस्था ६

२.५ शैक्षिक अवस्था ७

२.६ प्राकृतिक श्रोतको अवस्था ७

२.७ भौतिक ९

परिच्छेद ३ : स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको विधि र प्रक्रिया १२

३.१ स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको तर्जुमा विधि र प्रक्रिया १२

परिच्छेद ४ : स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तर्जुमाका चरणहरु १४

४.१ जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी सचेतना तथा क्षमता अभिवृद्धि १४

४.२.१ तापक्रम र वर्षाका तथ्यांकहरुको विश्लेषण १४

४.३ संकटासन्नता, जोखिम विश्लेषण तथा वस्तुगत विवरणको तयारी १७

परिच्छेद ५ : जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा विपद जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापनका रणनीतिहरुको पहिचान ५४

५.१ अनुकूलन तथा विपद जोखिम व्यवस्थापन योजना ५४

५.२ अनुकूलन कार्ययोजनाको निर्माण ५७
६: जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा विपद् जोखिम न्यूनीकरण मुलप्रवाहिकरण ८५
६.१ आवधिक योजना तथा विकासका नीतिहरुमा मूलप्रवाहीकरण ८५
६.२ स्थानीय तहको वार्षिक योजना, बजेट तर्जुमा र अनुगमन तथा मूल्यांकन प्रक्रियामा मूलप्रवाहीकरण .. ८६
परिच्छेद ७ : अनुकूलन तथा विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापनका कार्यहरुको तर्जुमा र कार्यान्वयन . ८८
परिच्छेद ८ : अनूगमन तथा मुल्याँङ्कन योजना ८९
सन्दर्भ सामग्री ९२
अनुसूची १ : फोटोहरु ९३
अनुसूची २ : स्थानीय विपद व्यवस्थापन समितिको पदाधिकारीहरुको नामावली ९४

तालिका सूची

तालिका क : गाउँपालिका वडाहरुको क्षेत्रफल, जनसंख्या तथा घरधुरी **६**
तालिका ख : गाउँपालिकाको बिस्तृत जातिगत विवरण **६**
तालिका ग वर्तमान भूउपयोग सम्वन्धी विवरण **९**
तालिका घ : गाउँपालिकामा भएका स्वास्थ्य संस्थाहरुको विवरण **१०**
तालिका ङ : वडागत प्रकोपको ऐतिहासिक घटनाक्रम **१९**
तालिका च : परिवर्तित प्रकोप तथा मौसमी पात्रो **३१**
तालिका छ : प्रकोपको जोडागत स्तरीकरण ३३
तालिका ज : परिवर्तन गाउँपालिकाको जोखिमको रुपरेखा ३३
तालिका झ : वडा जोखिमको जोडागत स्तरीकरण ३४
तालिका ञ : सम्मूखता, संवेदनशिलता र अनूकुलन क्षमताको आधारमा संकटासन्न वडाका संकटासन्न वस्तिहरु ३५
तालिका ट : संकटासन्न वर्ग तथा सामाजिक समुहहरुको पहिचान ३६
तालिका ठ : कार्यबोझ विश्लेषण ३७
तालिका ड : प्रकोपको असर र प्रभाव ३९
तालिका ढ : जीविकोपार्जनको स्रोतको अवस्था विश्लेषण ४३
तालिका ण : पारास्थितिकिय प्रणालीको विश्लेषण ४४
तालिका त : मिचाहा प्रजातिको प्रभाव ४६
तालिका थ : बिषयगत क्षेत्रमा पारेको विश्लेषण ४७
तालिका द : जलवायुजन्य प्रकोप, अनुकुलन अभ्यास तथा बैकल्पिक रणनीति ५४
तालिका ध : स्थानिय अनुकुलन कार्ययोजना ५७
तालिका न : योजना तर्जुमा प्रक्रियामा समायोजन गर्नुपर्ने ८६
तालिका ऩ : अनुगमन तथा मुल्यांकन योजना ८९
तालिका प : अनुगमन चेकलिस्ट ९०

तालिका फ : मुल्यांकन चेकलिस्ट ९०

चित्र सूची

चित्र १ : लापा प्रकृयाको चक्र १२
चित्र २ : लापा खाका तयारीको समग्र प्रक्रिया १३
चित्र ३ : औसत तापक्रम तथा वर्षा (१९९५-२०२४) १४
चित्र ४ :सन् १९९५ देखि २०२४ सम्मको औसत तापमानको प्रवृत्ति १५
चित्र ५ : सन् १९९५ देखि २०२४ सम्मको रितु अनुसारको औसत तापमानको प्रवृत्ति १६
चित्र ६ : सन् १९९५ देखि २०२४ सम्मको वर्षाको प्रवृत्ति १६
चित्र ७ : सन् १९९५ देखि २०२४ सम्मको ऋतु अनुसारको वर्षाको प्रवृति १७
चित्र ८ : स्थानिय जलवायु परिवर्तन तथा विपद् जोखिम न्युनीकरण मुलप्रवाहिकरण विधि प्रक्रिया ८५

शव्दावली

१. मौसम

पृथ्वीको वायुमण्डलमा हरेक दिन परिवर्तन भई रहने तापक्रम, वर्षा, वायुको चाप, आद्रता आदिको अवस्थालाई मौसम भनिन्छ । यो प्रत्येक दिन, हप्ता र महिनामा परिवर्तन भईरहन्छ ।

२. जलवायु वा हावापानी

लामो अवधिको (करिव ३० वर्ष) मौसमको सरदर अवस्थालाई जलवायु भनिन्छ । सामान्यतया जलवायु स्थान, ऋतु विशेष अनुसार स्थिर रहन्छ ।

३.जलवायु परिवर्तन

लामो समयको अन्तराल एवं दीर्घकालिन अवधिमा जलवायुका विभिन्न तत्वहरुमा भएको औसत परिवर्तनलाई जलवायु परिवर्तन भनिन्छ । पृथ्वीको सन्तुलन खल्वलिने गरी हजारौ वर्ष देखि मानवले महशुस गर्दै, भोग्दै र बुझ्दै आएको जलवायुमा हुने फरक तथा बदलावलाई नै जलवायु परिवर्तन भनिन्छ ।

४. हरितगृह ग्याँसहरु

वायुमण्डलमा विश्वव्यापी रुपमा तापक्रम उष्णीकरण र जलवायु परिवर्तनको लागि जिम्मेवार रहेका ग्याँसहरुलाई हरितगृह ग्याँस भनिन्छ । क्योटो अभिसन्धि १९९७ को अनुसूची १ अनुसार हरितगृह ग्याँस अन्तर्गत कार्वनडाईअक्साईड (CO_2), मिथेन (CH4), नाईट्रस अक्साइड (N2O), हाईड्रोफ्लोरो कार्वन (HFC), परफ्लोरो कार्वन (Perfloro Carbons), सल्फर हेक्जाफ्लोराईड (Sulphur Hexafloride) गरी ६ किसिमका ग्याँसहरु पर्दछन् । कतारको दोहामा सम्पन्न पक्ष राष्ट्रहरुको सम्मेलन (COP18) ले नाइट्रोजन ट्राईफ्लोराईड (NF3) लाई थप गरेकोले हरितगृह ग्याँसको संख्या ७ पुगेको छ ।

५.जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी संयुक्त राष्ट्रसंघीय प्रारुप महासन्धि

सन् १९९२ मा ब्राजिलको रियो दि जेनेरियामा भएको पृथ्वी सम्मेलनबाट स्थापना भएको संयन्त्र हो । विश्वका विभिन्न राष्ट्रहरुले विश्वमा जलवायु परिवर्तन भइरहेको महशुस गरेर त्यसलाई सम्वोधन गर्न यो महासन्धि पारित गरिएको हो । यसलाई १९६ देशहरुले अनुमोदन (Ratify) गरेका छन् भने सन् १९९४ देखि यो कार्यान्वयनमा आईरहेको छ । यस महासन्धिको मुख्य उद्देश्य वायुमण्डलमा रहेका हरितगृह ग्याँसहरुलाई प्रतिवद्धता अनुसारको मात्रामा निश्चित समयभित्र स्थिर राख्नु रहेको छ ।

६. पक्ष राष्ट्रहरुको सम्मेलन

पक्ष (सदस्य) राष्ट्रहरुको सम्मेलन भन्नाले UNFCCC का पक्ष देशहरुको सम्मेलनलाई जनाउँछ । यो UNFCCC को सवैभन्दा शक्तिशाली निकाय हो र यो सम्मेलन प्रत्येक वर्षको अन्ततिर नोभेम्बर डिसेम्बर महिनाहरुमा हुने गर्दछ । सन् १९९७ मा जापानको क्योटोमा भएको COP-3, सन् २००७ मा ईन्डोनेसियाको बालीमा भएको COP-13, सन् २००९ मा डेन्मार्कको कोपेन्हेगनमा भएको COP-15 र फ्रान्सको पेरिसमा सन् २०१५ मा भएको COP-21 सम्मेलनहरु विशेष चर्चामा र महत्वपूर्ण रहे । सन् २०१८ को डिसेम्बरमा पोल्याण्डमा COP-24 अर्थात चौबिसौं सम्मेलन सम्पन्न भयो जस्मा पेरिस सम्झौता सम्वन्धी महत्वपूर्ण निर्णयहरु भएका छन् । COP-28 संयुक्त अरब इमिरेटसमा भएको थियो जहाँ Loss and Damage Fund को स्थापना भयो । साथै पहिलो पटक Health Day मनाइएको थियो र १८० भन्दा बढी राष्ट्रले Health Declaration लाई अपन्त्व लिएका छन् । COP-29 अजरबैजानमा भएको थिया जसमा जलवायु वित्त सम्बन्धि महत्वपूर्ण निर्णयहरु भएका थिए । COP-30 ब्राजीलमा २०२५ मा हुनेछ ।

७. अनुकूलन

जलवायु परिवर्तनका विद्यमान र सम्भावित असरहरुसँग जुध्न गरिने उपायहरु नै अनुकूलन हो । जस्तो गर्मी ठाँउहरुमा घरमा बढी र ठूला झ्यालहरु बनाउनु, बाढी आउँछ भनेर घरको जग अग्लो बनाउनु । यो परिवर्तित वातावरणमा आफ्नो अस्तित्वलाई निरन्तरता दिन गरिने प्रक्रिया हो । मानव सन्दर्भमा अनुकूलन अन्तर्गत परिवर्तित वातावरणमा अनुकूलित हुन सकिने क्रियाकलापहरु पर्दछन् ।

८.न्यूनीकरण

हरितगृह ग्यास उत्सर्जनमा कटौति गरी वा वायुमण्डलमा भएको अधिक कार्बनलाई अवशोषण सञ्चिति क्षमतामा अभिवृद्धि गराई वायुमण्डलमा थप हरितगृह ग्याँस थुप्रन रोक्ने कार्यहरुलाई नै उत्सर्जन न्यूनीकरण भन्ने गरिन्छ ।

९. स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको राष्ट्रिय खाका

राष्ट्रिय अनुकूलन कार्यक्रम (नापा) ले पहिचान गरेको कार्यक्रमहरुलाई समुदाय तहसम्म पुऱ्याउनका लागि नेपाल सरकार वातावरण मन्त्रालयले स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको राष्ट्रिय खाका तयार गरेको हो । यो वि.सं. २०६८ मा अनुमोदन भई कार्यान्वयनमा रहेको यो खाकालाई विद्यमान शासकिय संरचना अनुकूल बनाउन वि.सं. २०७६ मा समिक्षा गर्दै परिमार्जन गरिएको छ । स्थानीय स्तरमा विकास निर्माण र स्रोत व्यवस्थापनको समग्र प्रकृयामा जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापनलाई मूलप्रवाहीकरण गर्न स्थानीय सरकार तथा अन्य सरोकारवालाहरुलाई दिशा निर्देश गर्नु यो लापा खाकाको मुख्य उद्देश्य रहेको छ । यसै खाका अनुसार तयार गरिएको स्थानीय स्तरको अनुकूलन कार्ययोजनालाई लापा (LAPA) भनिन्छ ।

१०. जोखिम

जलवायु परिवर्तनका कारण हुन सक्ने हानी, नोक्सानी वा प्रकोपको सम्भावना नै जोखिम हो ।

११.प्रकोप

कुनै समुदायमा पर्ने गम्भीर व्यवधान नै प्रकोप हो । प्रकोपले मानव समुदाय र भौतिक वस्तुहरूमा आर्थिक एवं वातावरणीय क्षति तथा प्रभाव पार्दछ जुन कुरा समुदाय वा समाजको आफ्नो श्रोत प्रयोग गरी पुनः स्थापित हुने क्षमता भन्दा बढी हुन्छ ।

१२.सङ्कटासन्नता

कुनैपनि प्रणाली जलवायु परिवर्तनको असरबाट संकटमा पर्न सक्ने र प्रभाव वहन गर्न नसक्ने अवस्थामा पुग्ने स्थितिलाई संकटासन्नता भनिन्छ ।

१३. संवेदनशीलता

जलवायु परिवर्तनको कारणले कुनै पनि प्रणालीलाई सकारात्मक वा नकारात्मक रुपमा पार्ने प्रभावको परिणाम वा अवस्थालाई संवेदनशीलता भनिन्छ ।

१४.अनुकूलन क्षमता

जलवायु परिवर्तन वा अन्य वातावरणीय समस्याहरुसँग अनुकूलन हुन सक्ने क्षमतालाई अनुकूलन क्षमता भनिन्छ । अनुकूलन क्षमता समुदायको आर्थिक स्रोतहरु, प्रविधिहरुमा पहुँच, जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी सूचनाहरुमा पहुँच, सूचनाहरुको उपयोग गर्न सक्ने क्षमता, संस्था र स्रोतको न्यायोचित वितरणसँग सम्बन्धीत हुन्छ । अनुकूलन क्षमता विकाससँग पनि सम्बन्धी हुन्छ, जस्तै जति बढी राष्ट्र वा समुदाय विकसित हुन्छ अनुकूलन क्षमता पनि उत्ति नै बढी हुन्छ ।

१५.जोखिम न्यूनीकरण

जलवायु परिवर्तन र मौसमसँग सम्वन्धित विषम घटना (Extreme Events) का कारण हुन सक्ने हानी नोक्सानी र जोखिमलाई कम गर्न अपनाइने कृयाकलापहरुलाई जोखिम न्यूनीकरण भनिन्छ ।

१६.जलवायु उत्थानशीलता

जलवायु परिवर्तनले पारेका असरलाई कम गरी जीविकोपार्जन, वातावरण र पारिस्थितिकीय प्रणालीलाई साविकको प्राकृतिक अवस्था वा सो भन्दा सवल अवस्थामा लैजान गरिने कार्यलाई उत्थानशीलता भनिन्छ ।

१७.जलवायुमैत्री विकास

जलवायु परिवर्तन कम गर्न र विकास निर्माण कार्य गर्दा हरित गृह ग्याँस उत्सर्जन न्यून गर्दै गरिने विकास कार्यलाई जलवायु मैत्री विकास भनिन्छ ।

योजनाको सारांश

जलवायु परिवर्तन र यसका प्रतिकुल प्रभावहरु समग्र विश्वकै लागि साझा चुनौतिका रुपमा अगाडि आइरहेको वर्तमान परिप्रेक्ष्यमा रोल्पा जिल्लाको परिवर्तन गाउँपालिकाले पनि यसबाट श्रृजित तथा भविष्यमा श्रृजना हुन सक्ने प्रतिकुल प्रभावहरुसँग अनुकूलित हुन सक्ने क्षमताको अभिवृद्धि गर्न परीमार्जीत स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको राष्ट्रिय संरचना २०७६ ले निर्दिष्ट गरेका विधि, प्रक्रिया र चरणहरुलाई अवलम्बन गरी बहुसरोकारवाला निकायहरु गाउँपालिकाका जनप्रतिनिधिहरु, विषयगत शाखा प्रमुख, स्थानीय गैरसरकारी संघसंस्थाहरुको प्रतिनिधि, जलवायु परिवर्तन क्षेत्रमा कार्यरत संघसंस्थाहरु, महिला तथा अन्य सरोकारवाला निकायहरुको सक्रिय सहभागीतामा बस्ती तथा वडा स्तरबाट पहिचान भएको प्रकोप तथा अनुकूलनका प्रयासहरुलाई समेत समावेश गरी यो स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तयार गरिएको छ। यो कार्ययोजना मिति २०८१ मंसिर २५ देखि २०८२ जेष्ठ ११ चैत्रसम्म परिवर्तन गाउँपालिकाको विभिन्न तहमा संचालित अनुकूलन कार्ययोजना तर्जुमा गोष्ठीबाट तयार गरिएको हो। सोही मुल्यांकनको आधारमा उच्च अनुकूलन क्षमताको परिकल्पना गर्दै प्रभावकारी अनुकूलन कार्यहरुको पहिचान तथा प्राथमिकीकरण गरी यो कार्ययोजना तयार भएको थियो। यस कार्ययोजनाको सारांश तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

विवरण	
कार्यक्षेत्र:	परिवर्तन गाउँपालिका, रोल्पा जिल्ला, लुम्बिनी प्रदेश, नेपाल
चारकिल्ला:	पुर्वमा थबाङ गाउँपालिका, पश्चिममा सुकिदह र माडी गाउँपालिका, उत्तरमा रुकुम जिल्ला र दक्षिणमा माडी गा.पा र रोल्पा न.पा
क्षेत्रफल:	१६३.०१ वर्ग. कि. मि.
जनसंख्या (राष्ट्रिय जनगणना, २०७८)	कुल जनसंख्या २१,६७१ कुल घरपरिवार ४६८२
प्रमुख पेशा / जीविकोपार्जनको आधार:	यस पालिकाका बासिन्दाको मुख्य पेशा कृषि हो भने वैकल्पिक पेशा वैदेशिक रोजगारी रहेको देखिन्छ।
● गर्मीका दिनहरु २ महिनाले बढेको र गर्मिको मात्रा पनि बढेको छ। जाडोका दिन करिब ३ महिनाले घटेको। ● मनसुनी बर्षाका दिन २ महिनाले घटेका तर छेटो समयमा धेरै पानी पर्ने गरेको। ● हिउँदे बर्षाका दिनहरु करिव ३ महिनाले घटेको साथै मात्रा पनि घटेको। ● तुसारो पर्ने दिनहरु २ महिनाले घटेको। ● लाली गुराँस फुल्ने समय १.५ महिनाले अगाडि सरेको ● अहिले वर्षामा फेरबदल भएकोले बाढी तथा पहिरोको समयमा पनि परिवर्तन भएको छ तर मात्रा र बारम्बारता भने बढेको छ। ● बाढी, पहिरोले पानीका स्रोतहरुमा क्षती, र प्रदुषणको जोखिम उच्च, महिलाहरुको स्वस्च्छ पानी खोज्ने कार्यबोझ बढ्ने, लैगिंकतामा आधारित हिंसाका जोखिमहरु बढ्ने, नवजात शिशु तथा बाल स्वास्थ्य स्याहार घट्ने अवस्था रहेको देखिन्छ। ● खडेरी तथा जल उत्पन्न प्रकोपहरु जस्तै बाढी, पहिरोका समयमा स्वच्छ पानी खोज्ने क्रम, मिचाहा प्रजातीका कारण घाँसको गुणस्तरमा ह्रास आउने, मिचाहा प्रजाती व्यवस्थापन लगायतका महिलाहरुको कार्यबोझ बढ्ने जंगली जनावरको सम्मुख्ता बढ्ने देखिन्छ। ● बालीको उत्पादकत्व घट्नु, पोषणयुक्त खाद्यान्न अभाव, यौन मनोविज्ञानमा नकारात्मक प्रभाव, प्रजनन रुग्णताका जोखिम। ● पानी मुहान कम निस्कने र मुहान फुट्ने समय १ महिना पछि सरेको। ● जलवायु परिवर्तनसँगै उत्पादकत्व घट्नु, जिविकोपार्जनका विकल्पहरु नहुँदा वैदेशिक रोजगारीमा पुरुषहरुको आकर्षण। कार्यबोझ बढेसँगैको समय व्यवस्थापन र मानसिक विचलनका कारण परिवार नियोजन, सुरक्षित मातृत्व, नवजात शिशु तथा बाल स्वास्थ्य स्याहार, गर्भपतनको कारणबाट उत्पन्न हुने समस्याहरूको रोकथाम तथा उपचार, प्रौढ महिलाहरूको स्वास्थ्य सम्बन्धी सवालहरुले कम प्राथमिक्ता पाउनु।	
मुख्य प्रकोपहरु	**बाढि, पहिरो भुक्षय, खडेरी, बाली तथा पशु रोगकिरा, बाढि, मिचाहा प्रजाती मानविय रोग, हावहुरी तथा असिनापानी**
जोखिम वस्तीहरु	पारलसिमा टोल, हिरिवन टोल, गोपाल खोला, मालेमारे टोल, मिसबांग टोल, रकेटोल, जम्वा खोला, लिबागं ढकारी टोल, खर गाउँ , लंगसुगा, बुनीकोट, सर्पलोट, चारेढुगां, सानोघाट खोला, चुनबांग खोला, किउरी खोला, बादी समुदाय, हलहले, सुपेकुना , पहाबांग, पाछ्राबांग खोला, चुनबांग खोला, गाउँडेरा, पहलु खोला, भेडिखर्क, खरिबोट टोल, पाखाबांट टोल, खानीखोला, राक्सेबांग, बाधनमारा, लिसबांग खोला, सेपाक खोला, त्रीवेणी खोला, घामाचौर, सोराबांग, भालुकोट, कोरल, परियार टोल, मौनाकोट, रानीकोट, झाँकि खोला, बाबीचौर , थानिकोट, चाबांग, दुइखोली ओबांगो, नाफो खोला (दलित बस्ती), वंह (दलित बस्ती), उपाबाँग, तरान, कुरेली, दालिम, खासैवाँग, लिक्याँग, कलाकँद, मार्के , भेतारेखँग, खोलाबाँग, तिनखोला, भलखाडा

कार्ययोजनाको परिकल्पना :

परिवर्तन गाउँपालिकाको संकटासन्न तथा जोखिममा रहेका व्यक्ति/समुदायका तथा स्वास्थ्य संस्थाको अनुकूलन क्षमता अभिवृद्धि भै प्रकोप/विपद् तथा जलवायु परिवर्तनको नकरात्मक असर न्यून भएको हुनेछ ।

योजनाको अवधि: आ. व २०८२/८३ देखि ०८६/८७

जलवायु परिवर्तन अनुकूलनका रणनीतीहरु :

- जलवायु परिवर्तन अनुकूलित उपयुक्त बीउ बिजन, प्रविधि र उन्नत नश्लको प्रवर्द्धनले गर्दा पशु व्यवसाय तथा कृषि उत्पादनमा वृद्धि भई खाद्य सुरक्षा बढेको हुनेछ ।
- सिंचाई कुलोको मर्मत तथा स्तर उन्नती र साना सिंचाई प्रविधिहरुको प्रयोगले कृषि उत्पादनमा वृद्धि भई स्थानीय समुदायको आत्मनिर्भरता बढेको हुनेछ ।
- विभिन्न भौतिक पूर्वाधारहरुको निर्माणबाट बाढी, पहिरो जस्ता जलवायुजन्य प्रकोपहरुको असरमा कमी आई स्थानीय समुदायको उत्थानशिलता बढेको हुनेछ ।
- दिगो वन व्यवस्थापनका माध्यमबाट मिचाहा प्रजातिको नियन्त्रण तथा वनको हैसियतमा सुधार आएको हुनेछ ।
- स्वच्छ पिउने पानीको उपलब्धता, व्यवस्थापन, स्वच्छता तथा सरसफाईको साथै वैकल्पिक उर्जा प्रवर्द्धनबाट स्थानीय समुदायको स्वास्थ्यमा सुधार र जीवन स्तरमा सुधार आएको हुनेछ ।
- स्थानीय समुदायमा जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी चेतना अभिवृद्धि भई यसका प्रभावहरुसँग अनुकूलित हुने र क्षति न्युनिकरण गर्ने क्षमताको विकास भएको हुनेछ ।
- विभिन्न जलवायु उन्मुख विपदको समयमा महिला तथा गर्भवतीहरुलाई आवश्यक पर्ने प्रजनन सेवाको उपलब्धता तथा निरन्तरताको लागि महिला तथा बालबालिका लक्षित विशेष योजनााको संचालन तथा विस्तार हुनेछ ।
- स्वास्थ्य संस्थाहरुको जलवायु उत्थानशिलता अभिबृद्धि भई गुणस्तरिय स्वास्थ्य सेवाहरु थप प्रभावकारी हुनेछ ।

क्षमता विकास

विभिन्न तहमा जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी सचेतना तथा अभिमुखीकरण तालिमहरुको साथै विभिन्न विषयगत क्षेत्रहरु जस्तै कृषि, पशुपालन, वन तथा जैविक विविधता, उर्जा, जनस्वास्थ्य, भौतिक पूर्वाधारमा जलवायु परिवर्तन अनुकूलित प्रविधिहरु सम्बन्धी क्षमता विकासका क्रियाकलापहरु संचालन गरिने छ ।

लैङ्गिक समानता, सामाजिक समावेशिता, र सुशासन

प्राकृतिक तथा मानव सिर्जित विपद्ले गर्दा मानविय तथा पारिस्थितिकीय प्रणालीमा देखिएको नकारात्मक असरहरुलाई सम्बोधन गर्नको लागि तर्जुमा गरिएको स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना निर्माण प्रकृया तथा कार्यान्वयनमा लैङ्गिक समानता, सामाजिक समावेशिता, र सुशासनलाई मुख्य सवालको रुपमा लिई यस अवधारणालाई सम्बन्धित क्रियाकलापहरुमा समायोजन गरिएको छ ।

योजना कार्यान्वयनमा सहयोग गर्न सक्ने निकाय

परिवर्तन गाउँपालिका, वडा कार्यालय, प्रदेश मन्त्रालय तथा कार्यालयहरु, गाउँपालिका अन्तर्गत विषयगत शाखाहरु, डिभिजन वन कार्यालय तथा सब डिभिजन वन कार्यालय, जिल्ला प्रशासन तथा प्रहरी कार्यालयहरु, जिल्ला स्वास्थ्य कार्यालय, जिल्ला अस्पताल, सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरु, जिल्लामा क्रियाशिल सम्बन्धित दातृ निकाय तथा गैह्र सरकारी संस्थाहरु आदि ।

स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना समायोजन तथा मुलप्रवाहीकरण

यस अनुकूलन कार्ययोजनालाई नेपाल सरकारको स्थानीय तहको वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा प्रक्रियाका ७ चरणहरु अन्तर्गत बस्ती, वडा स्तरीय योजना प्राथमिकरण बैठक, बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा समिति, एकिकृत योजना तर्जुमा प्रणालीबाट गाउँ कार्यपालिकाको बैठक हुँदै गाउँसभाको बैठकबाट अनुमोदन गरिनेछ । त्यसैगरी अन्य सरकारी तथा गैरसरकारी निकायहरुको वार्षिक तथा आवधिक योजनाहरुमा यस कार्ययोजनालाई कार्यान्वयनको लागि समायोजन गरी मुलप्रवाहीकरण गरिने छ ।

स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना कार्यान्वयन

स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना गाउँपालिकाको समायोजन प्रकृयाबाट अनुमोदित भई गाउँपालिकाको समन्वयनमा र गाउँपालिकाको अध्यक्षको नेतृत्वमा सबै सरोकारवालाहरुबाट स्वीकार्य बहुसरोकारवाला संरचनाबाट कार्यान्वयन गरिनेछ ।

अनुगमन तथा मूल्यांकन

समुदाय तहमा क्रियाकलापहरुको, वडा तहमा प्रक्रिया र प्रगतिहरु र गाउँपालिका तथा जिल्ला तहमा नतिजा तथा उपलब्धीहरुको विभिन्न वार्षिक समिक्षा, अर्धवार्षिक समिक्षा, फिल्ड अनुगमन आदिको माध्यमबाट अनुगमन तथा मूल्यांकन गरिनेछ ।

स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना निर्माण प्रकिया तथा कार्यान्वयनमा लैङ्गिक समानता, सामाजिक समावेशिता, र सुशासनलाई मुख्य सवालको रुपमा लिई यस अवधारणालाई सम्बन्धित क्रियाकलापहरुमा समायोजन गरिएको छ ।

विषयगत क्षेत्र अनुसार पाँच वर्षको लागि अनुमानित वार्षिक बजेट:

	विषयगत क्षेत्र	अनुमानित बजेट रु. हजारमा					
		पहिलो वर्ष	दोश्रो वर्ष	तेश्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौ वर्ष	कूल जम्मा
१	कृषि तथा खाद्य सुरक्षा	३०,५३५	९,८५०	११,०००	१०,६८५	९,७९५	७१,८६५
२	वन, जैविक विविधता तथा जलाधार संरक्षण	५,५६५	३,१४०	२,७६५	२,६१५	२,३९०	१६,४७५
३	जल तथा उर्जा	१,०५०	१,२७५	०	०	०	२,३२५
४	स्वास्थ्य, खानेपानी तथा सरसफाई	१५,०१०	८,२००	६,९००	६,३००	५,६००	४२,०१०

५	स्थानीय ग्रामिण तथा शहरी बस्ती	१४,५००	५००	५००	५००	०	१६,०००
६	जलवायुजन्य प्रकोप न्युनीकरण तथा विपद् जोखिम व्यवस्थापन	३०,४५०	१४,०००	५,८५०	४,५००	५,३००	६०,१००
७	उद्योग, यातायात तथा भौतिक पुर्वाधार	३००	०	०	०	०	३००
८	पर्यटन एंव प्राकृतिक तथा सांस्कृतिक सम्पदा	१,०००	५०	०	०	०	१,०५०
९	लैङ्गिक समानता, सामाजिक समावेशिता, जीविकोपार्जन र सुशासन	७५०	६५०	१,१५०	९००	१५०	३,६००
१०	जनचेतना अभिवृद्धि तथा क्षमता विकास	४१०	३००	७००	७००	४१०	२,५२०
११	अनुगमन तथा समिक्षा बैठक						
	कूल जम्मा	**९९,५७०**	**३७,९६५**	**२८,८६५**	**२६,२००**	**२३,६४५**	**२,१६,२४५**

योजना कार्यान्वयनमा सहयोग गर्न सक्ने निकाय

परिवर्तन गाउँपालिका, वडा कार्यालय, जिल्ला समन्वय समिति, गाउँपालिका अन्तर्गत विषयगत शाखाहरु, संघय तथा प्रादेशिक मन्त्रालय तथा कार्यलयहरु, डिभिजन वन कार्यालय तथा सब डिभिजन वन कार्यालय, जिल्ला प्रशासन तथा प्रहरी कार्यालयहरु, जिल्ला स्वास्थ्य कार्यालय, जिल्ला जनस्वास्थ्य कार्यालय, जिल्ला अस्पताल, सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरु, जिल्लामा क्रियाशिल सम्बन्धित दातृ निकाय तथा गैह्र सरकारी संस्थाहरु, किड्स नेपाल, रुडास, युनिसेफ, Ipas Nepal आदि

स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना समायोजन तथा मुलप्रवाहीकरण

यस अनुकूलन कार्ययोजनालाई नेपाल सरकारको स्थानीय तहको वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा प्रक्रियाका ७ चरणहरु अन्तर्गत वडा स्तरीय योजना प्राथमिकरण बैठक, बजेट तथा कार्यक्रम तर्जूमा समिति, एकिकृत योजना तर्जुमा प्रणालीबाट गाउँ कार्यपालिकाको बैठक हुँदै गाउँसभाको बैठकबाट अनुमोदन गरिनेछ। त्यसैगरी अन्य सरकारी तथा गैह्र सरकारी निकायहरुको वार्षिक तथा आवधिक योजनाहरुमा यस कार्ययोजनालाई कार्यान्वयनको लागि समायोजन गरी मुलप्रवाहीकरण गरिने छ।

स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना कार्यान्वयन

स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना माथिको समायोजन प्रकृयाबाट अनुमोदित भई गाउँपालिकाको समन्वयनमा र गाउँपालिकाको अध्यक्षको नेतृत्वमा सबै सरोकारवालाहरुबाट स्वीकार्य बहुसरोकारवाला संरचनाबाट कार्यान्वयन गरिनेछ।

अनुगमन तथा मूल्यांकन

समुदाय तहमा क्रियाकलापहरुको, वडा तहमा प्रक्रिया र प्रगतिहरु र गाउँपालिका, जिल्ला तथा प्रदेश तहमा नतिजा तथा उपलब्धीहरुको विभिन्न वार्षिक समिक्षा, अर्धवार्षिक समिक्षा, फिल्ड अनुगमन आदिको माध्यमबाट अनुगमन तथा मुल्याङ्कन गरिनेछ।

यस कार्ययोजनाको कार्यान्वयनबाट यस परिवर्तन गाउँपालिकाका सम्पूर्ण बासिन्दा खासगरी लक्षित विपन्न, महिला तथा पछाडि पारिएका वर्गहरुको अनुकूलन क्षमता अभिवृद्धि गरी उक्त परिकल्पनाहरु पूरा गर्नको लागि जम्मा **रु २१,६२,४५,००० ।-(अक्षरेपी एकाईस करोड बास्ठी लाख पैतालिस हजार**) बराबरको विस्तृत स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तयार गरिएको छ

परिच्छेद १: स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको परिचय

१.१ पृष्ठभूमि

जलवायु परिवर्तन विश्वव्यापी रुपमा भईरहेको नियमित प्राकृतिक प्रक्रिया हो जुन केहि दशक यता बढ्दो मानव जन्य कृयाकलापहरुबाट सृजित उच्च हरितगृह ग्याँसको मात्राको कारणले थप जटिल भईरहेको छ। जलवायु परिवर्तन सम्बन्धि अन्तरसरकारी प्यानल (IPCC) तथा वैज्ञानिकहरुले जलवायु परिवर्तन तिव्र गतिमा भैरहेको र विश्वव्यापी रुपमा यसको असर परिरहेको कुरा प्रमाणित गरिसकेको छ। वन विनाश, बढ्दो औद्योगिकरण, यातायात क्षेत्रमा पारम्परिक खनिज इन्धनको व्यापक प्रयोग र अव्यवस्थित शहरीकरणले हरितगृह ग्याँसको चिन्ताजनक उत्सर्जनबाट जलवायु परिवर्तनमा तिव्रता आएको छ। IPCC को छैटौँ संस्करणको प्रतिवेदन अनुसार मानव सृजित हरितगृह ग्याँसले गर्दा पृथ्वी ताँत्दै गएको र यसले गर्दा मौसम तथा जलवायुका सूचकहरुमा उल्लेख्यि परिवर्तन आएको कुरा प्रमाणित भएको छ। त्यसै गरी विश्वव्यापी उष्णता औद्योगिकरण समय पूर्व भन्दा सन् २०३० देखि २०५२ को बिचमा १.५ डिग्री सेल्सियसले बढ्ने प्रक्षेपण गरिएको छ। दक्षिण एशियामा मनसुनमा हुने वर्षा सन् २०४१ साल पछि बढ्ने र जसले गर्दा बाढीका घटना बढ्ने प्रक्षेपण गरिएको छ।

विश्वव्यापी उष्णीकरण सँगै नेपालको सबै क्षेत्रमा तापक्रम वृद्दि भएको पाइएको छ। जल तथा मौसम विभागको सन् २०१७ को प्रतिवेदन अनुसार नेपालमा १९७१ देखि २०१४ सम्ममा अधिकतम तापमानमा प्रत्येक वर्ष ०.०५६ डिग्री सेल्सियसको दरले वृद्दि भएको छ भने न्युनतम तापक्रममा ०.००२ डिग्री सेल्सियसको दरले वृद्दि भएको पाइएको छ। नेपालको उच्च हिमाली क्षेत्रमा सबैभन्दा उच्च दरले तापक्रम वृद्दि भएको छ जस अनुसार मनाङ जिल्लामा अधिकतम तापक्रम ०.१२ डिग्री सेल्सियससम्म प्रति वर्ष सम्म वृद्दि भएको छ। त्यसै गरी वर्षाको स्वरुपमा पनि विभिन्न ऋतुहरुमा मौसममा फरक फरक तरिकाले परिवर्तन भईरहेको छ। उत्तर पश्चिम क्षेत्रका जिल्लाहरुमा पानी पर्ने दिनहरुको संख्यामा वृद्दि तथा वर्षाका चरम घटना ठाउँ अनुसार विविध तरिकाले परिवर्तन भएको छ। वन तथा वातावरण मन्त्रालयको २०२१ को प्रतिवेदन[1] अनुसार सन २०४५ सम्म औसत तापक्रम ०.९२ देखि १.०७ डिग्री सेल्सियसको दरले वृद्दि हुने प्रक्षेपण गरिएको छ।

जलवायु परिवर्तनको प्रभावबाट धनी र विकसित राष्ट्रहरुको तुलनामा गरिब र विकासोन्मुख राष्ट्रहरु बढी प्रभावित भएका देखिन्छन्। नेपालको हरितगृह ग्याँस उत्सर्जनमा न्यून योगदान (०.००२७५%) भएतापनि जलवायु परिवर्तनको असर तथा प्रभावहरु उल्लेख्य मात्रामा भएको पाइन्छ (MOFE, २०२१)। ग्लोबल रिस्क ईन्डेक्स्, २०२१ ले सन् २०००-२०१९ सम्मको तथ्यांक विश्लेषणका आधारमा नेपाल जलवायु परिवर्तनको जोखिमका हिसाबले विश्वको १० औं स्थानमा रहेको छ भने Eckstein et al., 2021 का अनुसार जलवायु परिवर्तनका हिसाबले नेपाल अति संवेदनशील रहेको पाइन्छ। वन तथा वातावरण मन्त्रालयले सन् १९७१-२०१९ सम्मका घटनाहरुलाई विश्लेषण गरेको अध्ययन अनुसार जलवायुजन्य विपदका कारणबाट प्रति वर्ष ६ सय ४७ जनाको मृत्यु हुने गरेको पाइन्छ (MOFE, २०२१)।

त्यस्तै स्वच्छ हावा, सुरक्षित पिउने पानी, पर्याप्त खाना र सुरक्षित आश्रय जस्ता स्वास्थ्यका सामाजिक र वातावरणीय निर्धारकहरूलाई जलवायु परिवर्तनले असर गर्छ। सन् २०३० र २०५० को बीचमा, जलवायु परिवर्तनका कारणले निम्त्याउने कुपोषण, मलेरिया, पखाला र गर्मीबाट प्रति वर्ष लगभग २,५०,००० थप मृत्यु हुने प्रक्षेपण गरिएको छ (विश्व स्वास्थ्य संगठन २०२२)। सन् २०३० सम्मको अवधिमा स्वास्थ्यमा प्रत्यक्ष क्षतिको लागत (कृषि र पानी र सरसफाई जस्ता स्वास्थ्य निर्धारण क्षेत्रहरूमा लागतहरू बाहेक) २ देखि ४ बिलियन अमेरिकि डलर प्रति वर्षको बीचमा हुने अनुमान गरिएको छ। कमजोर स्वास्थ्य पूर्वाधार भएका विकासोन्मुख देशहरू पुर्वतयारी र प्रतिकार्यको लागि सहायता बिना जलवायुजन्य जोखिम सामना गर्न नसक्ने अवस्थामा रहेका छन्। राम्रो यातायात, खाना र ऊर्जा उपयोग विकल्पहरू मार्फत हरितगृह ग्याँसहरूको उत्सर्जन कम गर्नाले स्वास्थ्यमा सुधार ल्याउन सकिन्छ।

जलवायु परिवर्तनका कारणले खासगरी महिलाहरु , लु, अतिवृष्टी, अनावृष्टी, पानीबाट सर्ने रोगहरु, प्रदुषित हावा तथा पानी, खाद्य असुरक्षा आदिले बढी प्रभाव परेका तथ्यहरु आएका छन् (Sorensen et al., 2018)। बढ्दो जलवायु परिवर्तनका असरका कारणले खासगरी नेपाल जस्ता विकासोन्मुख देशहरुमा लैंगिक विभेद तथा हिंसा बढने देखिन्छ (Ipas, 2022)। त्यसै गरी जलवायुजन्य जोखिम जस्तै बाढी, पहिरो, खडेरी, लुका कारणले महिलाहरुको प्रजनन स्वास्थ्य सम्बन्धि अधिकारहरु पनि जोखिममा परिरहेको विभिन्न अध्ययनहरुले देखाएको छ। नेपालका विभिन्न क्षेत्रमा स्वास्थ्य सम्बन्धि सेवा लिन स्थानीय स्वास्थ्य चौकीहरुको प्रयोग गर्ने चलन भए पनि जनताले आवश्यकता अनुसारको सुविधा लिन सकेका छैनन्। नेपालको सन्दर्भमा अहिलेसम्म जलवायु परिवर्तन र प्रजनन स्वास्थ्य

[1] MoFE. (2021). Vulnerability and Risk Assessment and Identifying Adaptation Options

अन्तरसम्बन्ध सम्बन्धि अध्ययन न्यून रहेको छ। यौन तथा प्रजनन स्वास्थ्य सम्बन्धि सेवा सुविधाहरु प्रर्याप्त नभएको र जनताले समस्या भोल्नुपर्ने बाध्यताका कारण जलवायुजन्य प्रकोपहरुले अझ जोखिम बढ्ने देखिन्छ।

लुम्बिनी प्रदेशका मुख्य जोखिहरु महामारी, आगलागी, बाढी, वन डढेलो, पहिरो रहेका छन् (Climate Change and Disaster Risk and Vulnerability Context of Province 5)। सोहि प्रतिवेदन अनुसार भुकम्पले १३ जनाको मृत्यु र १३६ जना घाइते (१९९०–२०१५), आगलागीले ३०७ जनाको मृत्यु र ३८६ जना घाइते (१९७०–२०१५), बाढीले ७३ जनाको मृत्यु र ४३३ जना घाइते (१९९०–२०१८), महामारीले ४१६१ जनाको मृत्यु र ६१४३ जना घाइते (१९७०–२०१८), पहिरोले १३ जनाको मृत्यु र १३६ जना घाइते (१९९०–२०१८) भएको छ। साथै सामाजीक तथा आर्थीक क्षेत्रमा जलवायु परिवर्तन र विपदले भेक्टर तथा पानीजन्य रोगमा वृद्दि, पर्यावरणिय स्वास्थ्य तथा सेवाको ह्रास, उत्पादनमा ह्रास र खाद्य सुरक्षामा असर गरेको छ। वन तथा वातावरण मन्त्रालयको प्रतिवेदन (MoFE 2021, Vulnerability and Risk Assessment and Identifying Adaptation Options) अनुसार रोल्पा जिल्ला अति उच्च संकटासन्न जिल्ला हो र रोल्पा जिल्ला पहिरोको लागी हटस्पट पनी हो। त्यस्तै उक्त प्रतिवेदन अनुसार परिवर्तन गाउँपालिका उच्च जोखिममा रहेको छ भने सम्मुखता, संवेदनशिलता, अनुकूलन क्षमता र संकटासन्नता क्रमश ०.३३५, ०.५०९, ०.३८८, ०.७५६ रहेको छ। यही अवस्थालाई ध्यानमा राखी यस परिवर्तन गाउँपालिकाको स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तयार गरीएको हो। यस स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना निर्माण गर्दा परिवर्तन गाउँपालिका भित्र रहेका वडाका जन प्रतिनिधीहरु, प्रमुख दलका प्रतिनिधिहरु, स्थानीय विषयगत कार्यालयहरुका कर्मचारीहरु, सा.व.उ.स., कृषि समूह, आमा समूहका प्रतिनिधीहरु, महिला स्वास्थ्य स्वंयसेविका, गरीब, महिला, दलित, जनजाति तथा पछाडी पारिएका वर्ग/समुदायको सहभागिता रहेको छ। यस योजना निर्माणका लागि २०८१ पौष २१. गते परिवर्तन गाउँपालिकामा पालिका स्तरीय स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तयारी गोष्ठी आयोजना गरिएको थियो। यसका साथै, विभिन्न समय र चरणमा वडा तथा समुह स्तरमा विभिन्न व्यक्ति, समुदाय, भिन्न भुगोल, समुह छलफल, तथ्याङ्क संकलन तथा विश्लेषण आदी गरि यो स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तयार गरिएको छ।

नीतिगत व्यवस्था

जलवायु परिवर्तनको कारणबाट श्रृजित समस्याहरुको सामना गर्न नेपाल सरकारले जलवायु परिवर्तन राष्ट्रिय अनुकूलन कार्यक्रम (NAPA) २०६७, जलवायु परिवर्तन नीति २०६७ र स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको राष्ट्रिय संरचना (National Framework on LAPA) २०६७ का साथसाथै विभिन्न स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाहरु (LAPAs) समेत तयार गरी सफलतापूर्वक कार्यान्वयन गर्दै आएको छ। सँगसँगै जलवायु परिवर्तन अनुकूलन सम्बन्धी आवश्यकताहरू पहिचान तथा प्राथमिकीकरण गर्ने र सोही आधारमा मध्यकालीन (सन् २०३० सम्म) र दिर्घकालीन (सन् २०५० सम्म) समयका लागि वन तथा वातावरण मन्त्रालयको समन्वयमा राष्ट्रिय अनुकूलन योजना (National Adaptation Plan–NAP) तयारी भएको छ साथै UNFCCC पक्ष राष्ट्रको हैसियत तेश्रो राष्ट्रिय निर्धारित योगदान (Nationally Determined Contribution (NDC 3) तयार गरि UNFCCC मा पेश गरेकोछ। यस्ता योजनाहरु संसार भरि नै UNFCCC सम्बन्धन प्राप्त राष्ट्रहरुमा प्राय लागु भैरहेका छन् जसले जलवायु परिवर्तनका नकारात्मक असरहरु न्यूनीकरण गर्न अत्यन्त सहयोगी भुमिका निर्वाह गरेको छ। विगतका अनुभव, अन्तराष्ट्रिय सन्दर्भ र नेपालमा भएको राज्य पूर्नसंरचना अनुकूल हुने गरी नेपाल सरकारले स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४, विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन ऐन २०७४, वातावरण संरक्षण ऐन २०७६ र राष्ट्रिय जलवायु परिवर्तन नीति २०७६, जारी गरिसकेको छ भने स्थानीय स्तरमा विकास निर्माणको समग्र प्रक्रियामा जलवायु अनुकूलन तथा विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापनलाई मूलप्रवाहीकरण गर्नुपर्दछ भन्ने सैद्धान्तिक अवधारणामा आधारित रही परीमार्जीत स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको खाका (Revised LAPA Framework), २०७६ पारीत गरेको छ। यो परिमार्जित खाकाले स्थानीय सरकारहरूलाई स्थानीय स्तरमा जलवायु परिवर्तनका असरहरु व्यवस्थापन गर्न र दीर्घकालिन जलवायुमैत्री विकासका योजनाहरु पहिचान तथा कार्यान्वयन गर्न सहयोग गर्नेछ। यसले स्थानीय स्तरमा विभिन्न सरोकारवालाहरु विच नियमित सहकार्य तथा सम्वाद मार्फत् स्थानीय क्रियाकलापहरूको कार्यान्वयनमा सहमति निर्माण गरी जलवायु परिवर्तन अनुकूलन, विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन र दिगो विकाससँग सम्बन्धित अन्तरराष्ट्रिय प्रतिवद्धताहरुको कार्यान्वयन गर्न समेत मद्दत गर्नेछ। त्यसैगरी स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालयले जलवायु परिवर्तनसँग जुध्न स्वास्थ्य क्षेत्रको लागि रणनीति तथा कार्ययोजना (२०१६-२०२१) निर्माण गरी कार्यन्वयन पनी गरीसकेको छ साथै दोस्रो कार्ययोजना (२०२३–२०३०) तयार भएको छ।

यसै सन्दर्भमा Ipas नेपालले परिवर्तन गाउँपालिकामा जलवायु उत्थानशील स्वास्थ्य प्रणाली निर्माण गर्न जलवायु अनुकूलन कार्ययोजना तयार गरि प्रजनन तथा यौन स्वास्थ्य तथा अधिकारका कार्यक्रमलाई स्थानीय योजनामा समावेश तथा मुलप्रवाहीकरण गर्न विशेष सहयोग हुने अपेक्षा गरेको छ।

१.२ स्थानीय अनुकूलन योजनाको औचीत्य (भुमिका)

स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाले स्थानीय समुदायको जानकारी, समर्थन, र सहभागिता लिन सक्छ। स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको सफलताका लागि समुदायको जानकारी र विस्वशनियता अत्यावश्यक छ। स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाले सामाजिक, सांस्कृतिक, तथा पर्यावरणीय सङ्कटहरूको ध्यान राख्दछ र उक्त विषयहरुलाई हल गर्न सक्दछ। कार्ययोजनाले स्थानीय जनता, समुदाय र संस्थाहरुको आवश्यकताहरु र विकास लक्ष्यहरुलाई ध्यानमा राख्दै स्थानीय स्तरमा विकास निर्माणका कार्यक्रम संचालन गर्न मद्दत गर्दछ। स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाले स्थानीय लोकतान्त्रिक प्रणालीको अवलम्वन गर्दछ, जसले विकासको समर्थन साथै समाजको सांस्कृतिक विविधताको रक्षा गर्दछ।

यसै सन्दर्भमा स्थानीय समुदायको जलवायु परिवर्तनले विभिन्न क्षेत्रमा पारेको असरहरुसँग सामना गर्न सक्ने क्षमताको अभिवृद्धि गर्न स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना (लापा) को आवश्यकता पर्दछ। यस अन्तर्गत स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको राष्ट्रिय संरचनाले निर्दिष्ट गरेका विधि, प्रक्रिया र चरणहरुलाई अवलम्बन गरी बहुसरोकारवाला निकायहरु, गाउँपालिकाका जनप्रतिनिधिहरु, विषयगत शाखा प्रमुख, स्थानीय गैरसरकारी संघसंस्थाहरुको प्रतिनिधि, जलवायु परिवर्तन क्षेत्रमा कार्यरत संघसंस्थाहरु, महिला तथा अन्य सरोकारवाला निकायहरुको सक्रिय सहभागीतामा वडा तथा वस्ती स्तरबाट पहिचान भएको प्रकोप तथा अनुकूलनका प्रयासहरुलाई समेत समावेश गरेको हुन्छ। स्थानीय निकायको संकटासन्नता, सम्मुखता, सम्वेदनशिलता र अनुकूलन क्षमताको विश्लेषणको आधारमा जोखिम मुल्याँङकन, संकटासन्नमा आधारित भई स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तयार गर्नु पर्ने हुन्छ। स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाका उदेश्यहरु निम्न बमोजिम रहेका छन्।

- स्थानीय स्तरमा जलवायु परिवर्तनबाट सृजित जोखिम र संकटासन्नाताको पहिचान, अभिलेखीकरण र प्राथमिकिकरण गर्न,
- जोखिममा रहेका तथा संकटासन्न व्यक्ति, घरधुरी, समुह, र समुदायको अनुकूलन क्षमतामा बढोत्तरी गर्न र जलवायु उत्थानशील क्रियाकलापहरु पहिचान गरि कार्यन्वयन गर्ने,
- स्थानीय तहको योजना तर्जुमा प्रक्रियामा जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापनको विषयलाई एकिकृत गर्दै जलवायु उत्थानशील योजनाहरुको कार्यन्वयन गर्न,
- स्थानीय स्तरमा गरिने विकासका पूर्वाधारहरुका साथै शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी र स्थानीय प्रविधिलाई जलवायु उत्थानशील बनाउन,
- स्थानीय समुदायले आफ्ना आवश्यक्ताबारे आफैंले निर्णय गर्न सहज तरिका प्रयोग गर्न सक्ने गरी अनुकूलन कार्यहरूको पहिचान तथा प्राथमिकीकरण गर्न,
- स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तयार गर्न र स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन बमोजिम सो कार्ययोजनालाई स्थानीय तथा राष्ट्रिय स्तरका योजनामा समेत समायोजन गर्न,
- सेवा प्रदायक निकायले समयमै प्रभावकारी ढंङ्गले श्रोत परिचालन गरी अनुकूलन कार्य क्रमबद्ध रूपमा अपनाउन/कार्यान्वयन गर्न,
- कार्ययोजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन सुनिश्चित गर्दै कार्यक्रमको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्न र
- स्थानीय तथा राष्ट्रिय योजनालाई लागतको आधारमा अनुकूलनका प्रभावकारी विकल्प पहिचान गर्न।

माथि उल्लेखित विभिन्न आवश्यकता साथै नेपाल जस्तो विकासशील देशमा जलवायु परिवर्तनका कारणले हुने प्रभावले समग्र स्वास्थ्य संस्थाहरु लगायत महिलाको प्रजनन स्वास्थ्यमा विभिन्न खालका जटिलता आउने कुरालाई न्यूनीकरण गर्न स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनामा विशेष प्राथमिकता दिईनेछ।

१.३ स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको मान्यता एवं निर्देशक सिद्धान्तहरु

स्थानिय अनुकूलन कार्ययोजनाका निर्दिष्ट सिद्धान्तहरु (समावेशी, उर्ध्वगामी, लचिलो, तत्परता) लाई आधार विन्दु मानिएको छ। स्थानीय तहमा निर्मित स्थानिय अनुकूलन कार्ययोजनाले स्थानीय तह अन्तर्गत पर्ने सम्पुर्ण वडा, वस्ती र टोलहरुमा तथा समुदायको अनुकूलन क्षमता अभिवृद्दि गराई जिविकोपार्जनमा सुधार ल्याएको हुनेछ। यस योजनाका मान्यता तथा निर्देशक सिधान्तहरु निम्नानुसार रहेका छन्।

- स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना स्थान विशेष अनुसार फरक फरक हुन्छ ।
- स्थानीय समुदाय तथा सरोकारवालाहरुको सहभागितामा लक्षित क्षेत्र, वर्ग तथा समुदायको पहिचान गरी जलवायु परिवर्तनको असरसँग सामना गर्न अनुकूलनका उपायहरुको प्राथमिकिकरण गरी स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तयार गरिएको छ।
- पालिका स्तरीय अनुकूलन कार्ययोजनाले लक्षित क्षेत्र, वर्ग तथा समुदायलाई समेटी जोखिम क्षेत्रको पहिचान गरी कार्यक्रमहरुको तय गरेको हुँदा यो कार्ययोजना प्रभावकारी रुपले सञ्चालन गर्न सकिन्छ।
- स्थानीय निकायमा निर्वाचित जनप्रतिनिधि भएको हुँदा कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागी अनुकूल वातावरणको श्रृजना हुनेछ।
- स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना निर्माण गर्दा पालिकामा रहेको सम्पुर्ण सरोकारवालाहरुलाई समावेश गरिएकाले योजनालाई प्राथमिकताका साथ कार्य गर्न उपयुक्त वातावरण श्रृजना हुनेछ।

- राष्ट्रिय अनुकूलन योजनाले पहिचान गरेका क्षेत्रमा आधारित भई जलवायु परिवर्तनले असर गर्ने सबै विषयगत क्षेत्र समेटि विभिन्न सरकोकारवाला निकायहरुको सहभागितामा योजना तयार गरिएको छ ।
- स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तयार गर्दा स्थानीय विपद व्यवस्थापनका पक्षहरुलाई पनि विशेष ध्यान दिइएको छ ।

१.४ स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना र विपद् जोखिम व्यवस्थापन बिच अन्तरसम्बन्ध

स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तयारीको लागि वन तथा वातावरण मन्त्रालयले स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको राष्ट्रिय संरचना तयार गरी लागु गरेको छ भने स्थानीय विपद तथा जलवायु उत्थानशील योजना तयारीको लागि संघीय मामीला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालयबाट मार्गदर्शन तयार गरी लागु गरिएको छ । दुवै दस्तावेजको लागि छुट्टाछुट्टै मन्त्रालयबाट मार्गदर्शन लागु गरिएको भएता पनि यसको उद्देश्य, योजना तर्जुमा, प्रक्रिया र विधिमा खासै भिन्नता देखिदैंन । दुवै योजनाको मुख्य उद्देश्य नेपालले भोगीरहनु पर्ने र दोहोरीरहने बाढी, पहिरो, माहामारी, आगलागी, शीतलहर जस्ता विनासकारी समस्या तथा जोखिमहरुसँग जुध्न उत्थानशील समुदायको निर्माण गर्नु रहेको छ । स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाले जलवायु परिवतर्नबाट सिर्जित जलवायुजन्य प्रकोपहरुमा केन्द्रित भई संकटासन्न समुदायको अनुकूलीत क्षमतामा अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्यका साथ योजना तयार गरेको र स्थानीय विपद तथा जलवायु उत्थानशील योजनाले जलवायु जन्य तथा अन्य प्रकोपहरुलाई समेटी विपद व्यवस्थापनका पक्षलाई केन्द्रित गरी योजना तयार गरी कार्यान्वयन गर्ने भएकाले स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना र स्थानीय विपद तथा जलवायु उत्थानशील योजना समायोजन गर्नु पर्ने आवश्यक देखिएकोले विपद व्यवस्थापन योजनामा समावेश भए गरेका विपद व्यवस्थापन सम्बन्धि योजनाहरु पनि स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनामा समावेश गरी कार्यान्वय गर्दा अझ बढी प्रभावकारी हुने देखिएकोले यस योजनामा दुवै योजनाका समान रहेका पक्षहरुलाई समावेश गर्ने प्रयास गरिएको छ । पालिका स्तरमा गाउँपालिकाले नै जलवायु परिवर्तनका कार्यक्रम तथा विपद व्यवस्थापनका कार्यक्रमहरु संचालन गर्ने हुँदा विपद व्यवस्थापन तथा उत्थानशील योजनालाई परिमार्जित अनुकूलन योजना मार्फत् सम्बोधन गर्दा व्यवहारिक र समयानुकुल हुने देखिन्छ ।

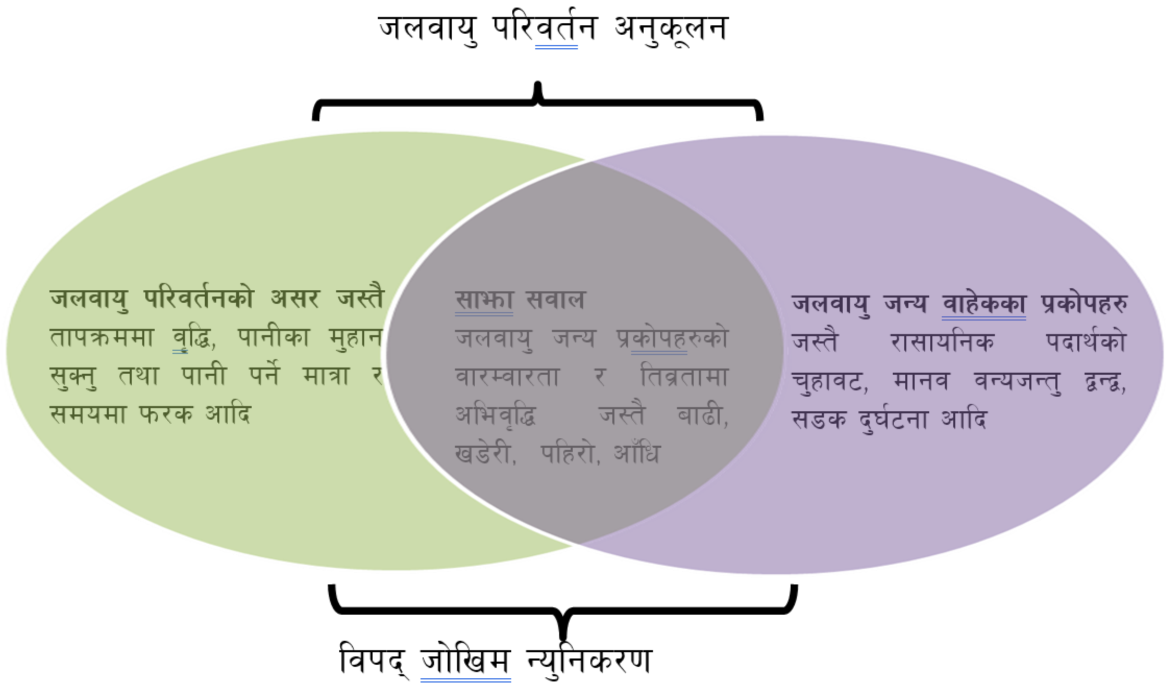

परिच्छेद २ : परिवर्तन गाउँपालिकाको परिचय

परिवर्तन गाउँपालिका नेपालको लुम्बिनी प्रदेश अर्न्तगत रोल्पा जिल्लामा अवस्थित रहेको छ। यस गाउँपालिकामा हाल ६ वटा वडाहरु कायम गरिएको छ । पुर्वमा थबाङ गाउँपालिका, पश्चिममा सुकिदह र माडी गाउँपालिका, उत्तरमा रुकुम जिल्ला र दक्षिणमा माडी गा.पा र रोल्पा न.पा सँग सिमाना जोडिएको छ । साविकका राङ्कोट, राङ्सी, कुरेली, इरिवाङ र पाछावाङ गा.वि.स. समावेश गरी भएको यो गाउँपालिका बनेको हो । परिवर्तन गाउँपालिकाको क्षेत्रफल १६३.०१ वर्ग कि.मी. रहेको छ । २०७८ जनगणना अनुसार गाउँपालिकाको जम्मा जनसंख्या २१,६७१ रहको छ। यो गाउँपालिका वि.स. २०५२ फाल्गुन १ गते देखि सुरु भएको महान जनयुद्धको जनमुक्ति सेना नेपालको बृगेड कमाण्डर शहिद कम्रेड नेप बहादुर के.सि (क. परिवर्तन) को नामबाट रहन गएको हो । जिलाधुरी, छड्केधुरी, गल्सुका, सुकीदह, रयजगैराधुरी जस्ता उच्च पहाडको काखमा अवस्थित यो गाउँपालिका अती नै सुन्दर रहेको छ।

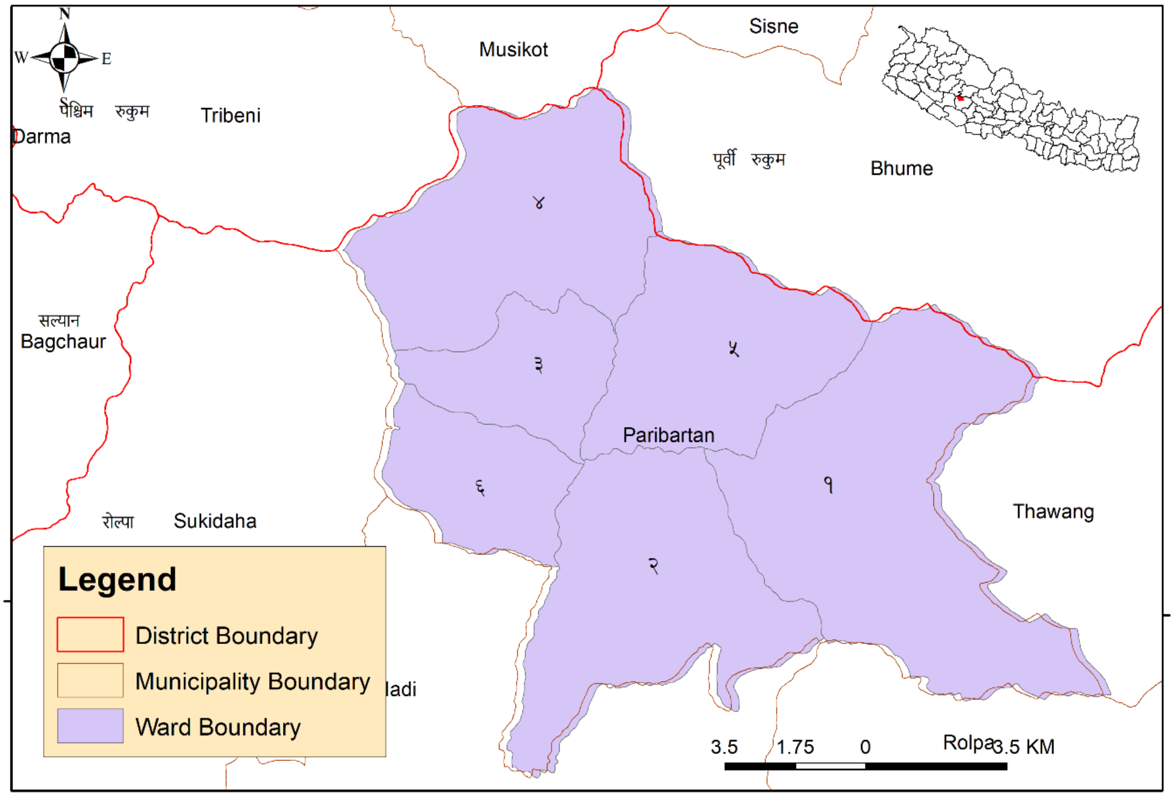

नक्सा १: गाउँपालिकाको प्रशासनिक नक्शा

२.१ गाउँपालिकाको भौगोलिक अवस्थिति

यो गाउँपालिका ८२°२८' देखि ८२°३९' पूर्वी देशान्तर सम्म र २८°२४' देखि २८°३४' उत्तरी अक्षांशमा सम्म अवस्थित रहेको छ यस गाउँपालिकाको अधिकांश भुभाग पहाडै पहाडले बनेको छ। यस गाउँपालिकाको ठूलो क्षेत्रफल भएको वार्ड १ हो भने सबैभन्दा कम क्षेत्रफल भएको वाडा नं. ३ हो ।

२.२ जनसांख्यिक विवरण

परिवर्तन गाउँपालिकाले गरेको घरधुरी सर्वेक्षण आ.व. २०७९/०८० को तथ्याङ्क अनुसार यस गाउँपालिकाको जनसंख्या २६,२८४ रहेको छ जसमध्ये महिलाको जनसंख्या १३,२५० (५०.४१%) र पुरुषको जनसंख्या १३,०३४ (४९.५९%) रहकेको छ र जम्मा ४६२५ परिवार संख्या रहेको छ।

तालिका क : गाउँपालिका वडाहरुको क्षेत्रफल, जनसंख्या तथा घरधुरी

वडा नं.	जनसंख्या विवरण			घरधुरी संख्या	कैफियत
	महिला	पुरुष	जम्मा		
वडा नं. १	२,१४२	२,११०	४,२५२	७६२	
वडा नं. २	२,७३०	२,७५२	५,४८२	१,०८८	सबै भन्दा बढि जनसंख्या तथा घरधुरी भएको वडा
वडा नं. ३	१,७४५	१,६५६	३,४०१	६१५	
वडा नं. ४	२,७५६	२,७१३	५,४६९	९३४	
वडा नं. ५	२,५४४	२,४४४	४,९८८	७९२	
वडा नं. ६	१,३३३	१,३५९	२,६९२	४३४	सबै भन्दा कम जनसंख्या तथा घरधुरी भएको वडा
जम्मा	**१३,२५०**	**१३,०३४**	**२६,२८४**	**४,६२५**	

श्रोत : गाउँपालिका घरधुरी सर्वेक्षण आ.व. २०७९/०८०

२.३ सामाजीक सांस्कृतिक विशेषताहरु

यस गाउँपालिकामा सामाजिक संरचनाको दृष्टिकोणबाट बढो विविधतायुक्त रहेको पाईन्छ । यस परिवर्तन गाँउपालिकामा मुख्य गरी जनजातीहरुको बसोबास रहेकको देखिन्छ जनजाती मध्ये मा पनि बुढा मगरको जनसंख्या बढी रहेको देखिन्छ । क्षेत्री/ब्राहमण जाती मध्ये यस परिवर्तन गाँउपालिकामा वलीको जनसंख्या बढी रहेको छ त्यसैगरी दलित समुदायमा कामीहरुको जनसंख्या बढी रहेको देखिन्छ। समग्रमा हेर्दा परिवर्तन गाँउपालिका विविधताले भरिएको, थरीथरीका जातजातीहरु मिलेर बसेको देखिन्छ। यस गाँउपालिकाको वडा नं. ३ बागमारामा वादी समुदायको पनि बसोबास रहेको छ।

गाउँपालिका घरधुरी सर्वेक्षण, २०७९/०८० अनुसार यस गाँउपालिकामा विभिन्न जातजाति, समूह अनुसार जनसंख्याको विवरण तल दिइएको छ ।

तालिका ख : गाउँपालिकाको बिस्तृत जातिगत विवरण

क.सं	जातजाति	जनसंख्या	प्रतिशत
1	ब्राहमण /क्षेत्री	८,८९५	३४%
2	जनजाती	१३,८९७	५३ %
3	दलित	३,१४५	१२ %
4	अन्य	३४७	१ %
जम्मा		**२६,२८४**	**१०० %**

यस गाउँपालिका बसोवास गर्ने विभिन्न जातजातीहरुले बोल्ने मातृभाषाहरुको विश्लेषण गर्दा सबैभन्दा धेरै नेपाली भाषा (७६.८ %), मगर खाम मातृभाषा (२२%) मगर धुत (०.८%), अन्य भाषा (०.४ %) जनसंख्या रहेको छ । यस गाउँपालिकामा अधिकांश हिन्दु धर्मावलम्बीहरू (८० %) र साथै क्रिश्चियन धर्मावलम्बी (३ %), बौद्ध धर्मावलम्बीहरू (१ %) र १५% प्रकृती रहेका छन् ।

२.४ आर्थिक क्रियाकलापहरुको अवस्था

गाउँपालिकाको अर्थतन्त्र मुख्यतयाः कृषि, वन, थोक तथा खुद्रा बजार, होटल, पर्यटन तथा सेवा जस्ता क्षेत्रमा निर्भर भएको देखिन्छ । गाउँपालिकाको ठूलो क्षेत्रफल पाहाडी भूभागले भरिएको हुँदा २८ % भूभाग कृषि उपयोगी क्षेत्र रहेको छ । गाउँपालिकाका लगभग ८१.८५ प्रतिशत जनता परम्परागत कृषि पेशामा आवद्ध रहेका छन् । जसमा खेतिपाती तथा पशुपंक्षी पालनमा संलग्न रहेको जनसंख्या उल्लेख्य छन् । यसैगरि यस गाउँपालिकाका केही जनसंख्या गैर कृषि पेशामा आवद्ध रहेका छन् । यस्ता गैर कृषि पेशा अर्न्तगत यहाँ

सवैभन्दा धेरै व्यक्तिहरु व्यापारमा आवद्ध रहेका छन् । यसबाहेक नोकरी, वैदेशिक रोजगारी, दैनिक ज्यालादारी, उद्योग लगायतका गैर कृषि पेशा पनि यहाँका वासिन्दाहरुको जीवन निर्वाहको आधार बनेको छ ।

सामान्यतः कृषि प्रणालीमा मुख्य अन्न बालीहरु धान, मकै, गहुँ आदि हुन् । यस्तै दलहन बालीमा मास, मसुरो, केराउ, चना उत्पादन हुने गर्दछ । तेलहन बालीमा तोरी, अर्सी, तिल उत्पादन गरिन्छ भने तरकारी खेती आलु, प्याज, काउली, भिन्डी, लसुन लगायत प्रमुख खाद्य तथा नगदे बाली हुन्र यीनको उत्पादकत्व पनि बढी छ । गाउँपालिकामा पालन गरिने मुख्य पशुपंक्षीहरुमा गाई, भैंसी, भेंडा बाखा आदि रहेका छन् । पशुजन्य उत्पादनहरु जस्तै, दुध, दही, घिउ तथा मासुका लागि कुखुरा, खसी, बोकाहरुको बिक्रीबाट आम्दानी बढेको देखिन्छ ।

पर्यटनको हिसाबले धार्मिक रुपमा प्रसिद्ध नौलादेवि भगवति मन्दीर, थुनीकोट मन्दिर, माईस्थान, मौलाकोट, टिमुरबोट तथा सुकीदह मन्दीरहरु मुख्य धार्मिक स्थलको रुपमा रहेको छ । साथै ताल तलैयाहरुले पनि प्रकृतिक आर्कषण प्रदान गरिरहेको छ यसै सन्दर्भमा देउराली डाँडा, पारीमारी पोखरी, रालेखोल, पाछावाँग तथा घुइलचौर आदि गाउँपालिकाका प्रमुख आकर्षणको रुपमा रहेका छन् । गाउँपालिकाका मुख्य बजार केन्द्रहरु कुरेली, पुतलाचौर, दुईखोली, मौलहट, कालापोखरा, आग्रखोला आदि रहेका छन् ।

२.५ शैक्षिक अवस्था

गाउँपालिकामा आधारभूत विद्यालयमा सामुदायिक ३८ वटा र निजी ३ वटा छन् जस मध्ये माध्यमिक तहका ७ वटा, आधारभुत तहका १० छन् भने एउटा प्राविधिक शिक्षालय वडा नं. ५ मा रहेको छ । प्राविधिक शिक्षालयमा कृषि तथा पशु प्राविधिक विषय अध्यापन गाराईन्छ । भने माध्यमिक विद्यालयमा सामुदायीक ७ वटा र निजी २ वटा रहेका छन्भने सामुदायिक उच्चमाध्यमिक विद्यालय २ वटा छन् । गाउँपालिका कुल २५१ जना शिक्षक रहेका छन् । राष्ट्रिय जनगणना, २०७८ अनुसार यस गाउँपालिकाको साक्षरता दर ७३.९% रहेको छ । लैंगिक हिसाबले यस गाउँपालिकाको पुरुषको साक्षरता दर ८१.३% को तुलनामा महिलाको साक्षरता दर ६७.७% मात्र रहेको छ ।

२.६ प्राकृतिक श्रोतको अवस्था

२.६.१ वन सम्बन्धि विवरण

यहाँको हावापानी उच्च शितोष्ण खालको भएको हुनाले सल्ला प्रजातिका कोणधारी वनस्पतिहरू वढि पाईन्छन् । उचाई अनुसार पाइने मुख्य वनस्पतीहरूमा उत्तीस, पैयु, ओखर, गुराँस, सल्ला, अंगेरु, वाँभ, खर्सु र लहरे पिपलका रुखहरु यस गाउँपालिकाका मुख्य वनस्पती हुन् । वन्यजन्तुमा राते, घोरल, खरायो, बँदेल, वाँदर, स्याल, दुम्सी, आदि पाईन्छन् । त्यस्तै यस गाउँपालिकाको जंगलहरूमा कालीज, ढुकुर, हलेसा, सुगा, परेवा, घुघुती, कुक्कु, न्याउली, च्याखुरा, तित्रा, जुरेली, फिस्टा जस्ता वन्यपंक्षीहरू पाइन्छन् । हावापानीको हिसावले यस गाउँपालिकामा करिव ४० प्रकारका विभिन्न जडिवुटीहरूको सम्भावना देखिन्छ । केही जडिवुटीहरू यस क्षेत्रवाट निर्यात पनि हुने गरेका छन् । व्यवसायिक रूपमा तेजपात, टिमुर, काउलो, अल्लो, सुगन्धवाल, चिराईतो, कुट्की जस्ता जडीवुटीको प्रचुर सम्भावना देखिन्छ । त्यसवाहेक पिठो जोर्नी, तारे, हताजोर, विलाजोर, तितेपाती, महभ्फरी, ढुंगेफूल, सिस्नो जस्ता जडिवुटीहरू पनि पाईन्छन् । २०६८/६९ सालको जिल्ला वन कार्यालयको तथ्याङ्कलाई (तलको तालिका) आधार मान्ने हो भने करिव ८००० हेक्टर (करिव ४८ प्रतिशत, गाउँपालिकाको क्षेत्र वाहिरको वन घटाउँदा) वन क्षेत्र भएको यस गाउँपालिकाको वाँकि कृषियोग्य जमिन, झाडी बुट्यान क्षेत्र, भिरपाखा, चरन क्षेत्र, पर्ति ऐलानी जग्गा, नदिनाला, वगर आदिले ओगटेको छ ।

२.६.२ जलश्रोत सम्बन्धी विवरण

यस गाउँपालिकामा ठूला नदीहरू छैनन् । स-साना पानीका स्रोतहरू भने प्रसस्तै छन् । परिवर्तन गाउँपालिका वडा नं ३ मा रहेका राजा पनेरा तथा वाहुन पनेरा, पाछावाङको चिन्तेपानी, केउरीको पुये बसारे मूल, कालावाङको ठारी मूल, यस गाउँपालिकाका प्रसिद्ध पानीका स्रोतहरू हुन् । यसैगरी पाछावाङमा अवस्थित रालेखोला, घाङचुङ, चुनवाङ, नाँफे खोला, पुतला खोला, वगाउंने खोला, त्रिवेणी खोला, राङखोला, धागरी खोला, राङसी खोला आदी साना नदीनालाहरू हुन् ।

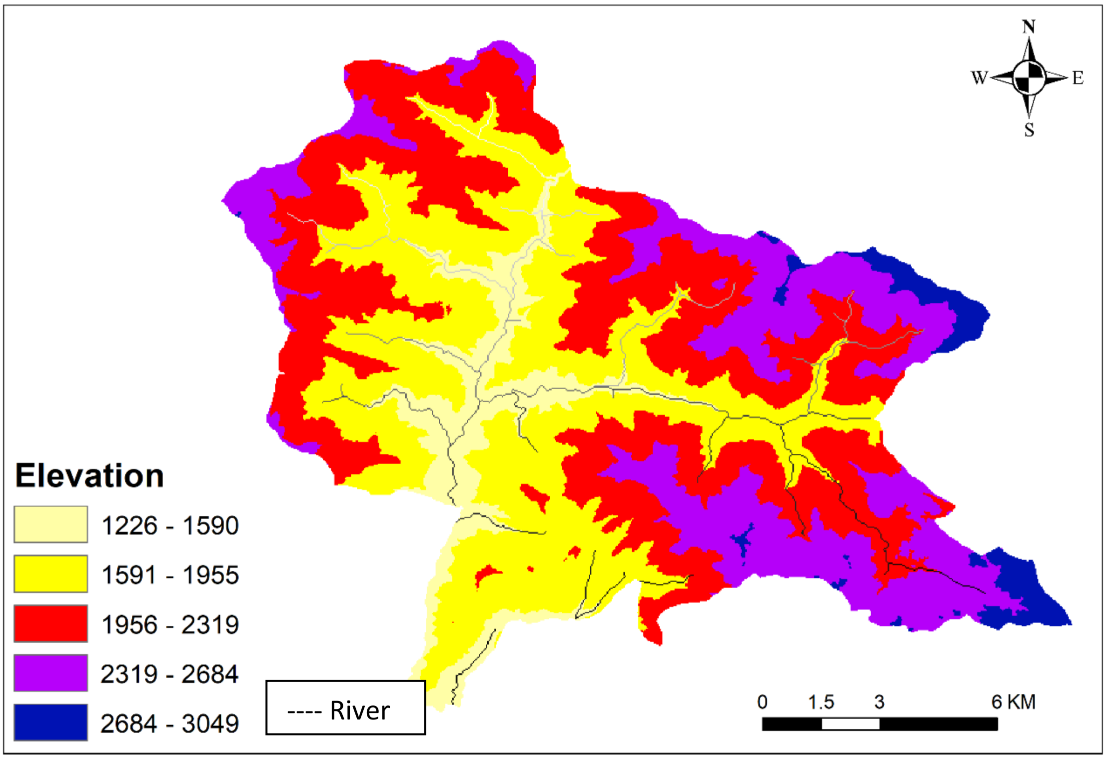

नक्सा २ परिवर्तन गाउँपालिकामा भएको नदिहरुको संजाल चित्र

२.६.३ वर्तमान भू-उपयोग तथा वर्गीकरण

यस गाँउपालिकाको वर्तमान भू-उपयोगको नक्सा तथा विवरण तल दिइएको छ। परिवर्तन गाउँपालिकाको विद्यमान भू-उपयोग हेर्दा गाउँपालिकाको ५५.१% वनले ओगटेको छ भने घाँसे क्षेत्रले ४४.३% ओगटेको छ। कृषि, वस्तीले ०.६% भू भाग ओगटेको छ।

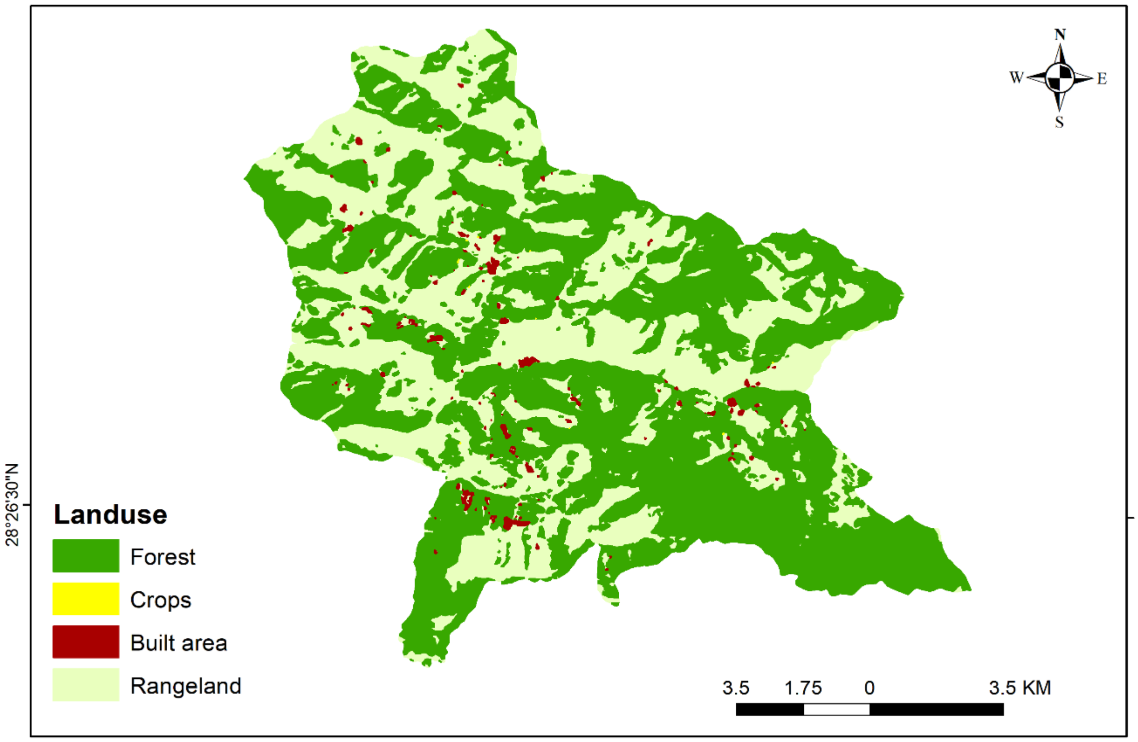

नक्सा ३: वर्तमान भूउपयोग सम्वन्धी विवरण

तालिका ग वर्तमान भूउपयोग सम्वन्धी विवरण

क्र सं.	विवरण	क्षेत्रफल (हेक्टर.)	प्रतिशत (%)
१	वन क्षेत्र	८,९७९	५५.१
२	घाँसे क्षेत्र	७,२२५	४४.३
३	वस्ती	९४	०.६
	जम्मा	१६,२९८	१००

गाउँपालिकाको पार्श्वचित्र अनुसार २८% क्षेत्रफल खेतीयोग्य जमिन उपयुक्त भएपनि भू उपग्रहबाट खिचेको तस्विरहरु विश्लेषण गर्दा कम भूभाग कृषि क्षेत्रले ओगटेको देखिएको छ ।

२.७ भौतिक

यस गाउँपालिकाका सबै वडा सडक संजालमा आबद्ध भइसकेका छन् तर सडकको स्तरोन्नती गर्ने कार्य प्राथमिकतामा रहेको देखिन्छ । सबै वडामा सडकको पहुँच भएपनि बस्तीस्तर सम्मको पहुँच नभएको पाईन्छ । गाउँपालिकाको सडक गुरुयोजना २०२२ अनुसार २६३.५६ कि.मि कच्चि सडक रहेको छ भने गुरुयोजनाले ३१७.१२ कि.मि. प्रस्ताव गरेको छ । हाल यस पालिकामा ५ वटा मोटोरेबल पुलहरु संचालनमा रहेका छन् । यस पालिका अन्तर्गत रहेको ३.२ कि.मिको जिल्ला सडक अन्तरपालिका यातायातको लागि प्रमुख सडकको रुपमा रहेको छ । पालिकाभित्र वडा नं. २,३,४ र ६ मा जम्मा ५ वटा सार्वजानिक शौचालयहरु रेहका छन् । वडा नं. ३ र ६ मा २ वटा कृषि सेवा उपकेन्द्र तथा पशु सेवा उपकेन्द्रहरुले कृषि तथा पशु सेवा प्रदान गरिरहेको छ । पालिकाको प्रशासनिक कार्यको लागी वडा नं. ४ र ६ बाहेक सबै वडाहरुको आफ्नै भवन रहेको छ । वडा नं. १ र ४ बहेक सबै वडाहरुमा सार्वजनिक भवनहरु रहेको छ । सबै वडाहरुमा झोलुङ्गे पुलहरुको रहेका छ जसले बस्तीस्तरको आवत जावतलाई सहज तुल्याएको छ । यस गाउँपालिकामा सिंचाईको पर्याप्त सम्भावना हुँदाहुँदैपनि त्यसको सही उपयोग र व्यवस्थापन हुन सकेको छैन ।

२.७.१ गाउँपालिकामा रहेको स्वास्थ्य संस्था

परिवर्तन गाउँपालिकाबासी स्वास्थ्य सम्वन्धि सेवा लिन जिल्ला सदरमुकाम जाने गरेको देखिन्छ। गाउँपालिकामा ५ वटा स्वास्थ्य चौकी, ३ वटा सामुदायीक स्वास्थ्य इकाई र १ वटा आधारभुत स्वास्थ्य स्याहार केन्द्र रहेका छन्।

तालिका घ : गाउँपालिकामा भएका स्वास्थ्य संस्थाहरुको विवरण

वडा नं.	स्वास्थ्य संस्था रहेको टोलको नाम	स्वास्थ्य संस्थाको नाम
६	नाफे	नाफे आधारभुत स्वास्थ्य केन्द्र
२	डाँडागाउँ	डाँडागाउँ सामुदायीक स्वास्थ्य इकाई
३	बागमारा	बागमारा सामुदायीक स्वास्थ्य इकाई
६	ओबाङ्ग	ओबाङ्ग सामुदायीक स्वास्थ्य इकाई
२	राङ्सी, पोखरा	राङ्सी स्वास्थ्य चौकी
१	कुरेली	कुरेली स्वास्थ्य चौकी
५	गौरीचौर	राङ्कोट स्वास्थ्य चौकी
३	केवरी	केवरी स्वास्थ्य चौकी
४	पछबाङ	पाछबाङ स्वास्थ्य चौकी

यी मध्ये आफ्नै जग्गा र भवन भएका स्वास्थ्य संस्थाहरु ८ वटा मात्रै छन्। आफ्नै भवन भएका स्वास्थ्य संस्था मध्ये पनि स्वास्थ्य चौकी केवरी बाहेक अरु सबै स्वास्थ्य संस्थाहरुमा मापदण्द अनुसारको भवन छैन । सामुदायिक स्वास्थ्य इकाई केन्द्र डाडागाँउ, राङ्सीमा आफ्नो जग्गा भए पनि हाल सम्म भवन बनाउन सकिएको छैन । आफ्नो भवन भए पनि सबै स्वास्थ्य संस्थामा प्रयाप्त मात्रामा कोठाहरु पुगेका छैनन् । यस गााँउपालिका भित्र प्रशुति केन्द्र भएका स्वास्थ्य संस्थाहरु कुरेली, राङ्सी, केवरी, पाछबाङ र राङ्कोट स्वास्थ्य चौकी हुन भने बाकी स्वास्थ्य संस्थाहरुमा भौगोलिक विकट लगाएत विविध कारणले व्यवहारिक रुपमा प्रशुति गराएता पनि प्रशुति केन्द्र भने होइनन् । प्रशुति केन्द्र भएका संस्थाहरुमा सेवा

प्रदायकलाई आवासको सुविधा केवरी स्वास्थ्य चौकी बाहेक अरु कुनै पनि स्वास्थ्य संस्थाहरुमा छैन । खानेपानी, शौचालय, विधुत, मोटरबाटोको सुविधा भने प्राय सबै संस्थाहरुमा पुगेको छ । त्यस्तै यस गाउँपालिकामा खोप क्लिनिक २२ वटा, भवन भएका खोप क्लिनिक ९ वटा र गाउँघर क्लिनिक १९ र भवन भएका गाउँघर क्लिनिक ३ वटा रहेका छन्।

यस गाँउपालिकाको ६ वटा वडाका ५ वटा स्वास्थ्य चौकीमा २५ जना, १ वटा आधारभुत स्वास्थ्य सेवा केन्द्रमा ३ जना र स्वास्थ्य शाखामा २ जना स्थाई दरवन्दिमा कार्यरत हुनु पर्ने स्वास्थ्यकर्मी २९ जना हो तर हाल सम्म जम्मा १५ जना स्वास्थ्यकर्मी मात्र कार्यरत छन्। अझै १४ जना स्वास्थ्यकर्मीको अभाव रहेको छ तर गाँउपालिकाले यो अभावलाई केही हद सम्म सम्बोधन गरेको छ। ५ वटा स्वास्थ्य चौकीहरुमा १२ जना करार सेवामा अ हे व र अ न मी नियुक्ति गरी सेवा प्रवाहमा योगदान गरेको छ । कुरेली र राङ्सी स्वास्थ्य चौकिमा एक एक जना ल्याव असिस्टेन्ट करार सेवामा नियुक्ति गरी प्रयोगशाला पनि संचालन गरेको छ । वडा नं. २ को डाडागाँउ वडा नं. ३ को बागमारा वडा नं. ६ को ओबाङमा स्वास्थ्य संस्था देखि टाढा रहेको वस्ती भनेर सामुदायिक स्वास्थ्य इकाई केन्द्र संचालनमा ल्याइ सेवा प्रवाह भइ रहेको छ। ओबाङ र डाडागाँउमा २ जनाको दरले र बागमारामा ३ जना स्वास्थ्यकर्मी करार सेवामा भर्ना गरी सेवा प्रवाह भइ रहेको छ भने बागमारामा एक जना ल्याव असिस्टेन्ट करार सेवामा भर्ना गरी प्रयोगशाला सेवा समेत संचालनमा छ। यस गाँउपालिकाको ९ वटा स्वास्थ्य संस्था मा ९ जना कार्यालय सहयोगी कार्यरत छन्। राङ्सी स्वास्थ्य चौकी बाहेक अन्य स्वास्थ्य संस्थाहरुमा गाँउपालिकाले करार सेवामा कार्यालय सहयोगी भर्ना गरेको छ। यस गाँउपालिकाको स्वास्थ्य शाखा र मातहतका स्वास्थ्य संस्थाहरुमा स्थायी र करार गरी जम्मा ४६ जना स्वास्थ्य कर्मी र कार्यालय सहयोगीहरु कार्यरत छन्।

२.७.२ गा.पा.मा उप्लब्ध यौन र प्रजनन स्वास्थ्य र अधिकार सेवा

गाउँघर क्लिनिक बाट सुरक्षित मातृत्व, परिवार नियोजन, प्राथमिक उपचार, पोषण लगायतका सेवाहरु दिइन्छ। परिवर्तन गाउँपालिका स्वास्थ्य क्षेत्रको पार्श्व चित्र (वस्तु स्थिती बिश्लेषण प्रतिवेदन) २०७९/०८० अनुसार यस गाँउपालिकाको ६ वटै वडाहरुमा बालविवाह उत्तिकै समस्याको रुपमा देखिन्छ। यस गाँउपालिकामा नियमित बसोबास गर्ने ५५२९ जना विवाहित जोडीमा १८९ वटा बालविवाह हुनु (करिब ४ प्रतिशत भनेको एउटा गम्भिर समस्या हो। बालविवाहलाई रोकथाम तथा न्युनिकरण गर्नु सबैको दायित्व हो र यसलाई रोकथाम तथा न्युनिकरण गर्न विषेश योजना ल्याउनु आवश्यक देखिन्छ। साथै यस गाउँपालिकामा संचालित आमा सुरक्षा तथा परिवार नियोजन कार्यक्रम अर्न्तगत सुरक्षित मातृत्व गर्ने कार्यक्रम रहेको पाईन्छ । यस अन्तर्गत गर्भधारण भन्दा पूर्व, प्रशुती समय र तत्पश्चातको सेवाहरुलाई समावेश गरि सेवा प्रवाह भईरहेको छ। साथै सुरक्षित मातृत्व तथा सुखमय दामपत्य जिवनकालागि आवश्यक परामर्श तथा सुविधा उपलब्ध रहेको छ तर सुरक्षित गर्भपतन संग सम्बन्धित सेवा प्रवाहको सुविधा नभएको देखिन्छ।

२.७.३ गाउँपालिकाको सुशासनको अवस्था

नेपालको संविधान बमोजिम स्थानीय तहको अधिकार सम्बन्धी व्यवस्था कार्यन्वयन गर्न तथा संघ, प्रदेश र स्थानीय तह बिचको सहकारिता, सहअस्तित्व र समन्वयलाई प्रवर्द्धन गर्दै जनसहभागिता, उत्तरदायित्व, पारदर्शिता सुनिश्चित गरी सुलभ र गुणस्तरीय सेवा

प्रवाह गर्न, लोकतन्त्रका लाभहरुको समानुपातिक, समावेशी र न्यायोचित वितरण गरी कानुनी राज्य र दिगो विकासको अवधारणा अनुरुप समाजवाद उन्मुख संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक शासन प्रणालीलाई स्थानीय तहदेखि नै सुदृढीकरण गर्न र स्थानीय नेतृत्वको विकास गर्दै स्थानीय शासन पद्धतिलाई सुदृढ गरी स्थानीय तहमा विधायिकी, कार्यकारिणी र न्यायिक अभ्यासलाई संस्थागत गर्न स्थानीय सरकारको सञ्चालन गर्ने सम्बन्धमा आवश्यक व्यवस्था गर्न वाञ्छनीय भएकाले नेपालको संविधानको धारा २९६ को उपधारा (१) बमोजिमको व्यवस्थापिका ससंदले स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ बनाएको छ ।

परिवर्तन गाउँपालिकाले जनसहभागिता, उत्तरदायित्व, पारदर्शिता सुनिश्चित गरी सुलभ र गुणस्तरीय सेवा प्रवाह गर्न, समानुपातिक समावेशी र न्यायोचित वितरण गरी कानुनी राज्य र दिगो विकासको अवधारणा अनुरुप समाजवाद उन्मुख संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक शासन प्रणालीलाई समुदाय, वडा हुँदै पालिका स्तरसम्म नै सुदृढीकरण गर्न र स्थानीय नेतृत्वको विकास गर्दै पालिकाको शासन पद्धतिलाई सुदृढ गरी गाउँपालिको विधायिकी, कार्यकारिणी र न्यायिक अभ्यासलाई संस्थागत गर्न स्थानीय सरकारको सञ्चालन गर्ने सम्बन्धमा आवश्यक व्यवस्था गर्न आफ्नो स्थानीय ऐन, कानुन तथा निर्देशिका तयार गरी त्यसै अनुसार निति तथा कार्यक्रममा अवलम्बन गरेको छ ।

परिच्छेद ३ : स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको विधि र प्रक्रिया

३.१ स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको तर्जुमा विधि र प्रक्रिया

स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तयार गर्दा जलवायु परिवर्तन नीति २०७६, राष्ट्रिय अनुकूलन कार्यक्रम २०६७, परिमार्जित स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको राष्ट्रिय संरचना २०७६, स्थानीय विपद् जोखिम व्यवस्थापन योजना तर्जुमा निर्देशिका २०६८, विपद् जोखिम न्यूनीकरण राष्ट्रिय नीति २०७५, विपद् जोखिम न्यूनीकरण राष्ट्रिय रणनीतिक कार्ययोजना २०१८-२०३०, राष्ट्रिय स्वास्थ्य अनुकूलन योजना (२०७२-२०७७), (HNAP २०२३–२०३०) लाई आधार मानिएको छ । स्थानीय जलवायु परिवर्तन अनुकूलन कार्ययोजनाको (लापा) राष्ट्रिय संरचनाका चार निर्देशक सिद्धान्तहरु (उर्ध्वगामि, तत्परता, लचकता र समावेशी) र छ चरण अन्तर्गत विभिन्न सहभागितामूलक विधि तथा औजारहरुको प्रयोग गरी यो कार्ययोजना तर्जुमा गरिएको छ ।

चित्र १ : लापा प्रकृयाको चक्र

स्थानिय अनुकूलन कार्ययोजना तर्जुमा विधि गोष्ठि परिवर्तन गाउँपालिकामा मिति २०८१ मंसिर २५ गतेका दिन जनप्रतिनिधीहरु र पालिका स्तरिय सरोकारवालाहरुलाई जलवायु परिवर्तन अनुकूलन सचेतिकरण गरेर शुरुवात गरिएको थियो । सो गोष्ठिमा गाउँपालिकाको क्षेत्रमा रहेका मुख्य मुख्य प्रकोपहरुको पहिचान साथै जोखिमहरुको विश्लेषण गरिएको थियो । त्यसैगरी वडा स्तरमा जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी सचेतिकरण, प्रकोपको पहिचान र वस्तिहरु छनौट पश्चात् वस्तिहरुमा संकटासन्नता लेखाजोखा र अनुकूलनका कियाकलापहरुको पहिचान गरिएको थियो । वडामा संकटासन्न्ता लेखाजोखा, प्रकोप श्रोत नक्सांकन समेत तय गरी अनुकूलनका कियकलापहरु पहिचान गरिएको थियो । वडागत तहमा जम्मा १७० जनाको सहभागीतारहेको थिया जसमध्ये ९७ पुरुष र ७३ महिला सहभागिता रहेको थियो भने जस मध्ये ३२ दलित, ९० जनजाती, ४७ बाहम्ण, क्षेत्री र १ मधेशी रहेको थियो । प्रत्येक क्रियाकलापहरुलाई विभिन्न सुचकको आधारमा प्राथामिकिकरण गरिएको थियो । प्रत्येक वडाबाट आएका सूचनाहरुलाई पुन गाउँपालिकामा २०८२ जेष्ठ ११ गतेका दिन प्रस्तुत गरिएको थियो । वडाहरुको स्तरीकरण, श्रोत नक्सांकन, गाउँपालिकाको जोखिम विश्लेषण, गाउँपालिका स्तरिय अनुकूलनका कियाकलापहरु पहिचान साथै वर्गिकरण गरिएको थियो ।

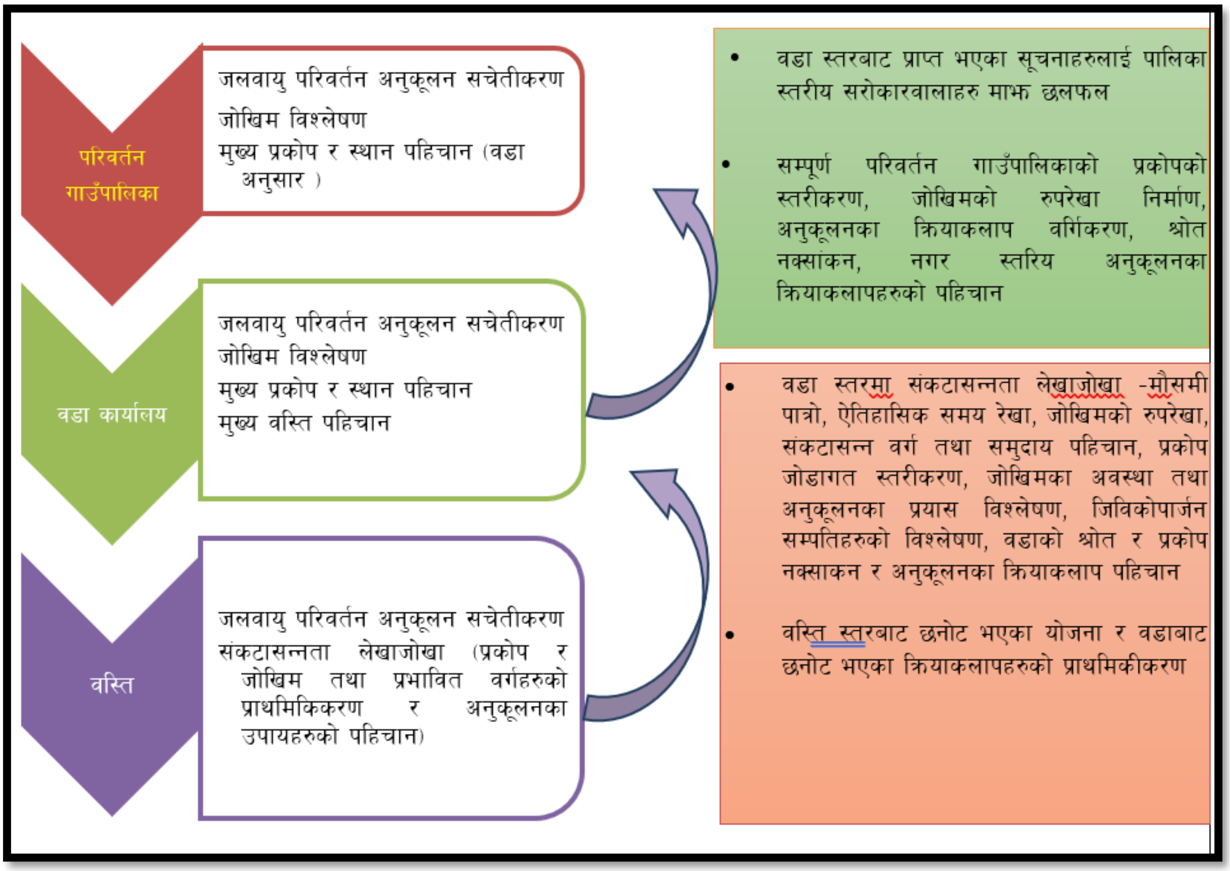

चित्र २ : लापा खाका तयारीको समग्र प्रक्रिया

परिच्छेद ४ : स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तर्जुमाका चरणहरु

४.१ जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी सचेतना तथा क्षमता अभिवृद्धि

जलवायु परिवर्तनले पार्ने असर तथा प्रभावलाई सम्बोधन गर्नका लागि प्रभावकारी स्थानिय अनुकूलन कार्ययोजना तयार गर्न जलवायुले के कस्तो असर पारेको छ, के कस्तो प्रभाव पार्न सक्दछ, अनुकूलनका विद्यमान अवसर वा चुनौती के के छन् र त्यसको सामना गर्नका लागि आवश्यक स्रोत र साधन कसरी जुटाउने आदि सूचना स्थानिय स्तरमा जानकारी गराउन समुदाय, वडा तथा वस्ती र गाउँपालिका स्तरमा बिभिन्न सचेतना तथा अभिमुखीकरण क्रियाकलाप संचालन गरिएको थियो । सो क्रियाकलाप बाट प्रत्यक्ष रुपमा १७० जना लाभांवीत भएका छन् ।

सचेतना कार्यक्रममा सङ्कटासन्न समुदाय, स्थानीय निकाय, राजनीतिक दल, शैक्षिक एवं सेवा प्रदायक संघ-संस्था, विज्ञ, दलित, जनजाति, किसान, युवा र सर्वसाधारणलाई सहभागी गरिएको थियो । सचेतना अभिवृद्धि कार्यक्रमको लागि जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी प्रस्तुति, फ्लेक्स चार्ट, सामुहिक छलफल, लक्षित वर्ग छलफल, सामुहिक कार्य आदिको प्रयोग गरिएको थियो ।

४.२.१ तापक्रम र वर्षाका तथ्यांकहरुको विश्लेषण

४.२.१.१ परिवर्तन गाउँपालिकाको औसत जलवायु

परिवर्तन गाउँपालिकाको जलवायु तथा मौसमको अवस्था विश्लेषण गर्न तापमानको तथ्यांक ERA5 (Fifth generation ECMWF atmospheric reanalysis of the global climate) बाट प्राप्त गरिएको थियो भने वर्षाको तथ्यांक CHIRPS (Climate Hazards Group InfraRed Precipitation with Station data) बाट प्राप्त गरिएको थियो। ERA5 को १९९५ देखि २०२४ सम्मको तापमानको तथ्यांकको अनुसार सालाखाला १२.९२ डिग्री सेल्सियस रहेको छ । जस अनुसार तातो महिनाहरु, जुलाई, जुन र अगस्ट रहेका छन् जहाँ औसत तापमान १८.२३, १८.१८ र १७.९८ डिग्री सेल्सियस रहेको छ। त्यसैगरी सबैभन्दा चिसो महिनाहरु जनवरी, फेब्रुअरी र डिसिम्बर रहेका छन् जहाँ औसत तापामन क्रमश : ५.२६, ६.८४ र ७.१२ डिग्री सेल्सियस रहेको छ।

CHIRPS को सन् १९९५ देखि २०२४ सम्मको वर्षाको तथ्यांक अनुसार वार्षिक औसत वर्षा ४.८९ मि.मि. रहेको छ, सबैभन्दा बढी जुलाई महिनामा १५.८१ मि.मि. तथा सबैभन्दा कम नोभेम्बरमा ०.२६ मि.मि. हुने गरेको छ। तापमान तथा वर्षाको विवरण तलको चित्र मा प्रस्तुत गरिएको छ।

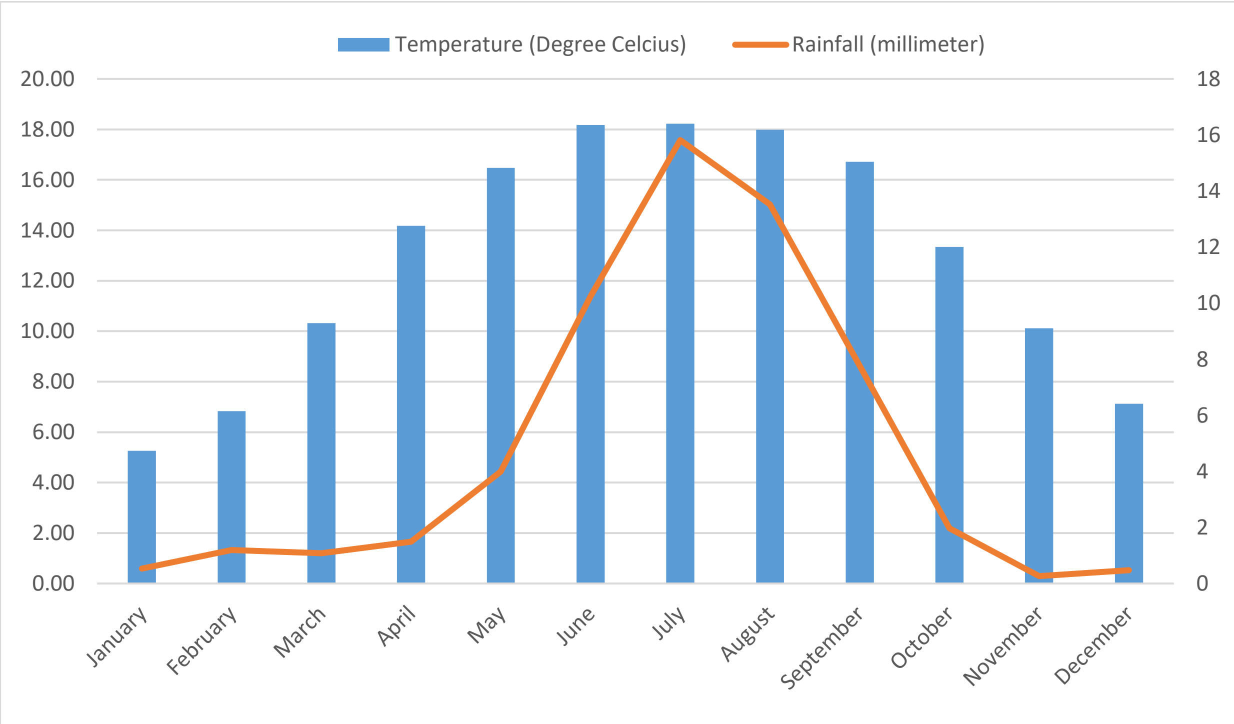

चित्र ३ : औसत तापक्रम तथा वर्षा (१९९५-२०२४)

४.२.१.२ परिवर्तन गाउँपालिकाको तापक्रमको प्रवृति

परिवर्तन गाउँपालिकाकाको १९९५ देखि २०२४ साल सम्म (३० वर्ष) को तापमानको विश्लेषण गर्दा गाउँपालिकामा वार्षिक औसत तापक्रम ०.०१७२ डिग्रि सेल्सियस प्रति वर्षको दरले बढिरहेको पाइएको छ (चित्र) । रितु अनुसारको औषत तापक्रमको प्रवृत्ति अर्थात ढाँचा हेर्दा मनसुन, पोस्ट मनसुन (मनसुन पश्चात) र हिँउदमा बढिरहेको देखिएको छ भने प्रि मनसुन (मनसुन पूर्व) घटिरहेको देखिएको छ (चित्र) । सबैभन्दा बढी ०.०२५८ डिग्री सेल्सियस प्रति वर्षका दरले पोष्ट मनसुनको समयमा बढिरहेको छ र प्रि मनसुन सिजनमा ०.००१ डिग्री सेल्सियस प्रति वर्षका दरले घटिरहेको छ ।

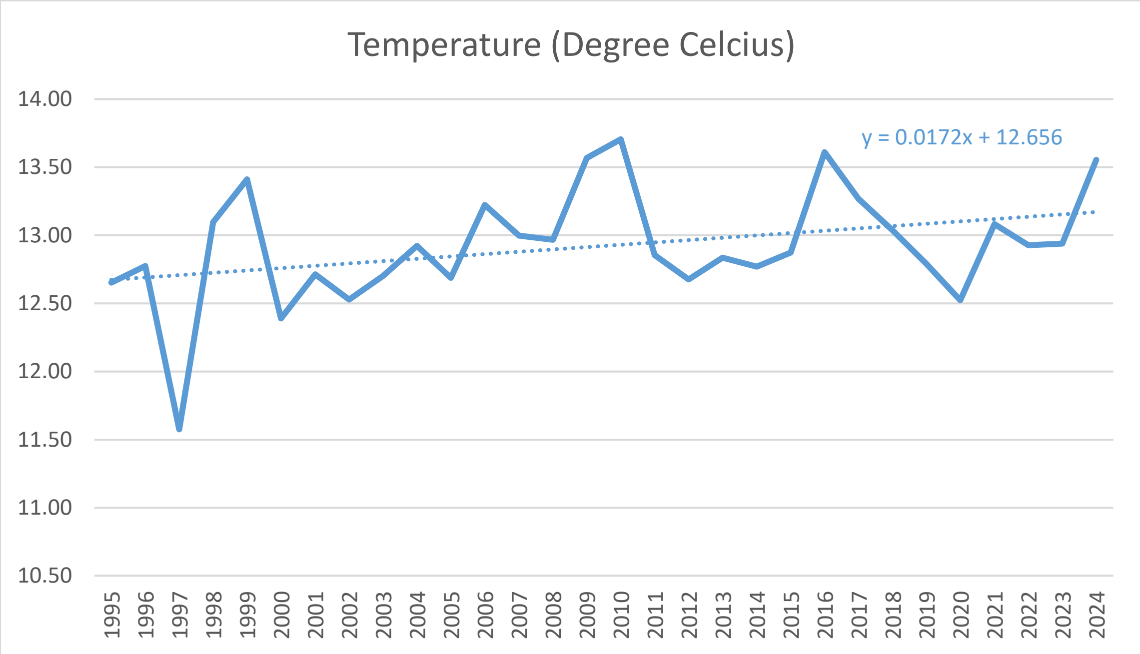

चित्र ४ :सन् १९९५ देखि २०२४ सम्मको औसत तापमानको प्रवृत्ति

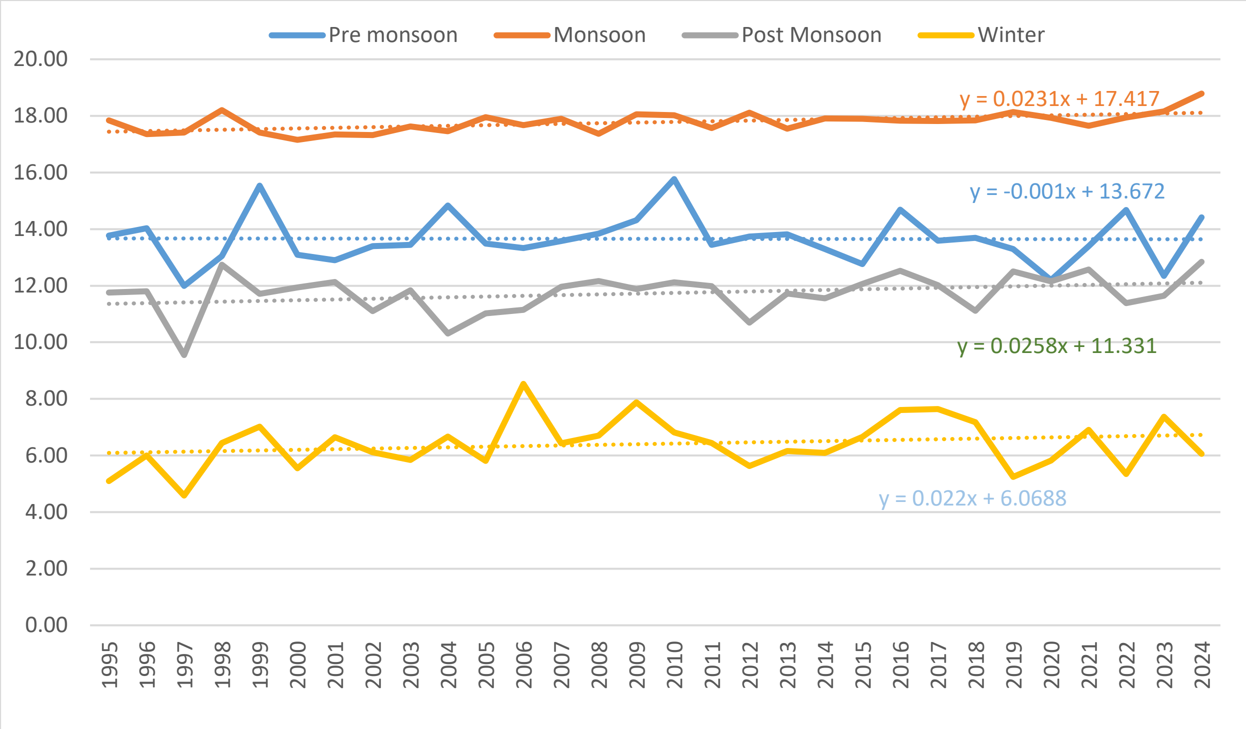

चित्र ५ : सन् १९९५ देखि २०२४ सम्मको रितु अनुसारको औसत तापमानको प्रवृत्ति

४.२.१.३ परिवर्तन गाउँपालिकाको वर्षाको प्रवृति

तथ्यांक अनुसार वर्षा ५.९७६ मि.मि. प्रति वर्षका दरले बढिरहेको पाइएको छ। वर्षाको प्रवृत्ति चित्र मा प्रस्तुत गरिएको छ। त्यसैगरी ऋतु अनुसारको वर्षाको प्रवृत्ति हेर्दा मनसुन, मनसुन पूर्व तथा मनसुन पश्चातका महिनाहरुमा बढिरहेको छ भने हिँउदमा घटिरहेको छ। सबैभन्दा बढी मनसुन सिजनमा ३.३८४ मि.मि. प्रति वर्षको दरले बढीरहेको छ भने हिँउदमा ०.४० मि.मि. प्रति वर्षका दरले घटिरहेको छ। ऋतु अनुसार वर्षाको प्रवृत्ति चित्र मा प्रस्तुत गरिएको छ।

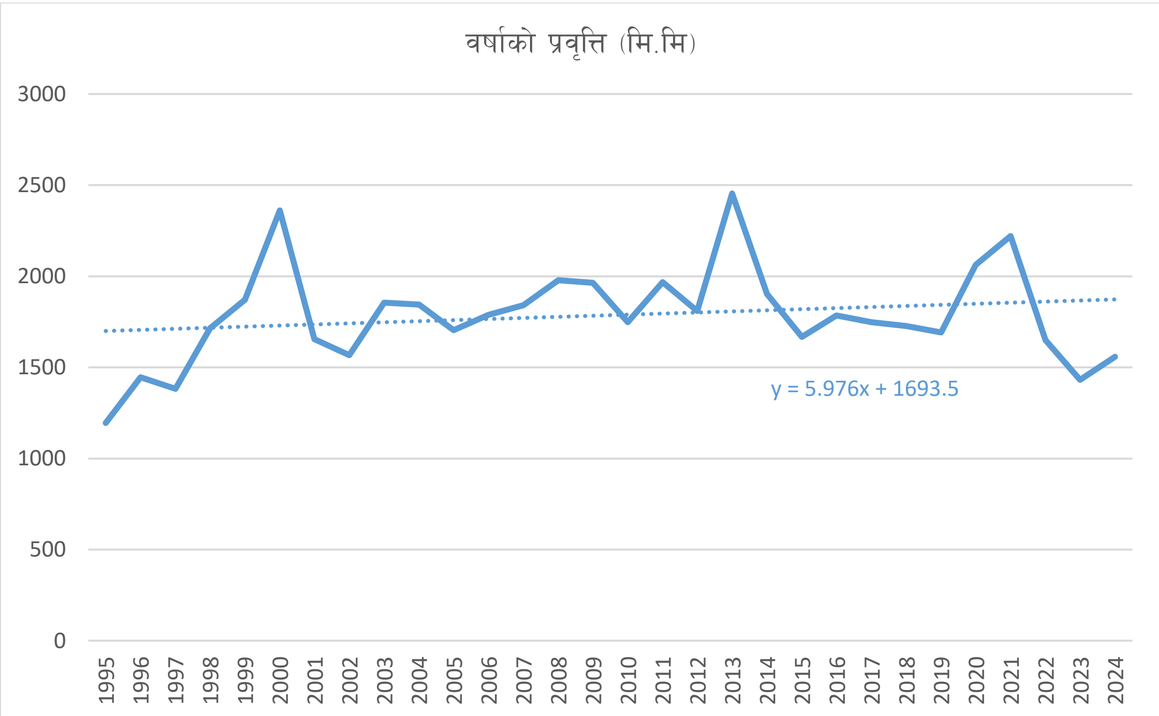

चित्र ६ : सन् १९९५ देखि २०२४ सम्मको वर्षाको प्रवृत्ति

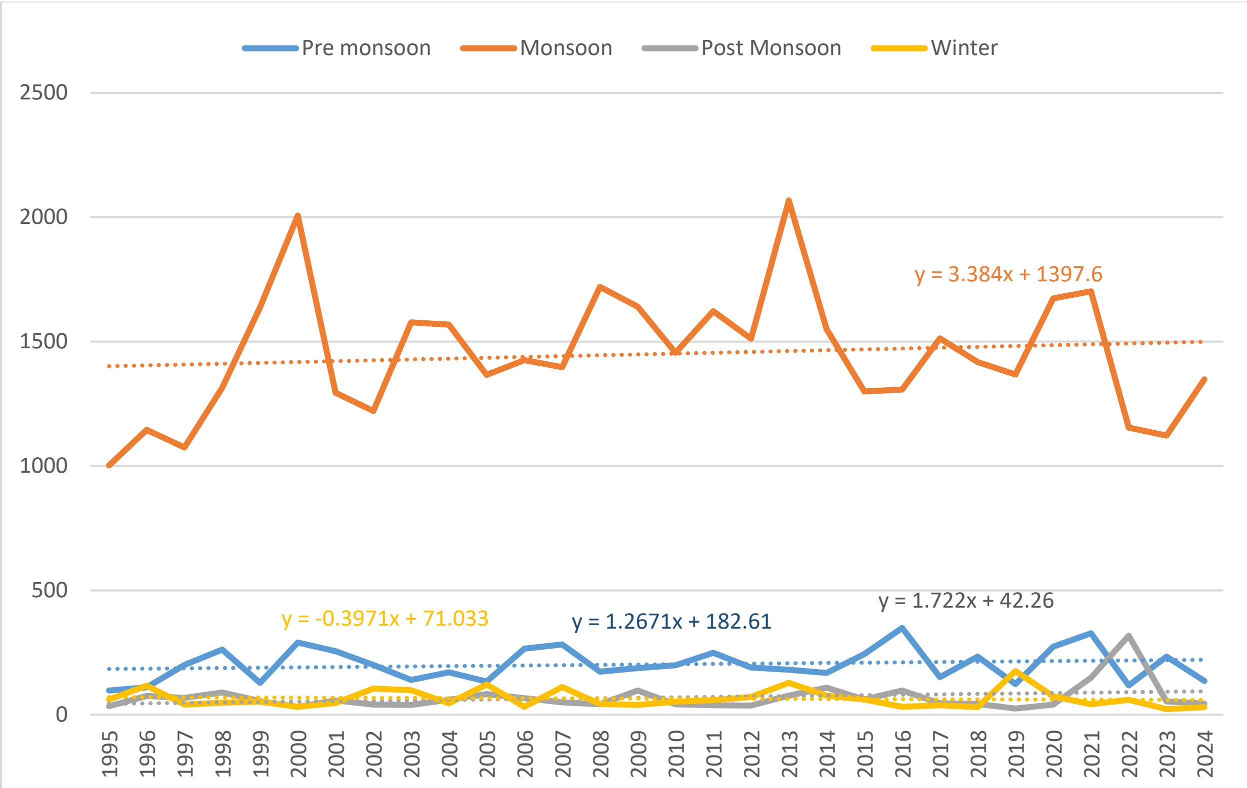

चित्र ७ : सन् १९९५ देखि २०२४ सम्मको ऋतु अनुसारको वर्षाको प्रवृति

४.३ संकटासन्नता, जोखिम विश्लेषण तथा वस्तुगत विवरणको तयारी

यस प्रक्रिया मार्फत संकटासन्न व्यक्ति तथा समुदायहरु र जीविकोपार्जन तथा पर्यावरणीय प्रणालीको विवरण तयार गरी सो बमोजिम अनुकूलन र जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापनका कार्यक्रमहरु तयार गर्न मद्दत पुगेको छ। संकटासन्नता तथा अनुकूलन मूल्याङ्कन तथा लेखाजोखाका लागि मौसमी पात्रो, बाली पात्रो, ऐतिहासिक समय रेखा, संकटासन्नता नक्सांकन, जलवायु परिवर्तनको क्षेत्रगत प्रभाव, पारिस्थितिकीय प्रणालीमा परेका प्रभाव, जीविकोपार्जनका स्रोत र प्रकोप बिच अन्तर सम्वन्ध, जोखिम तथा अनुकूलनको विश्लेषण, अनुकूलनका उपायहरुको प्राथमिकिकरण र सेवा प्रदायक/संस्थागत विश्लेषण जस्ता सहभागितामूलक अभ्यास तथा विश्लेषण गरि सोबाट आएका नतिजाहरु तल उल्लेख गरिएको छ।

४.३.१ सामाजिक स्रोत तथा संकटासन्नता नक्सांकन

माथि उल्लेखित मौसमी पात्रो, ऐतिहासिक घटनाक्रमको समय रेखा विश्लेषणको माध्यमबाट एकिन गरिएका प्रमुख प्रकोपले प्रभावित पारेका क्षेत्रलाई परिवर्तन गाउँपालिकाको नक्सामा चित्रित गर्न यो विधिको प्रयोग गरिएको छ। सहभागितामूलक तरिकाले तयार गरिएको तल उल्लेखित नक्सामा जलवायुजन्य प्रमुख प्रकोप दोहोरिन सक्ने स्थान र प्रभावित हुनसक्ने वस्ती तथा समुदाय देखाइएको छ।

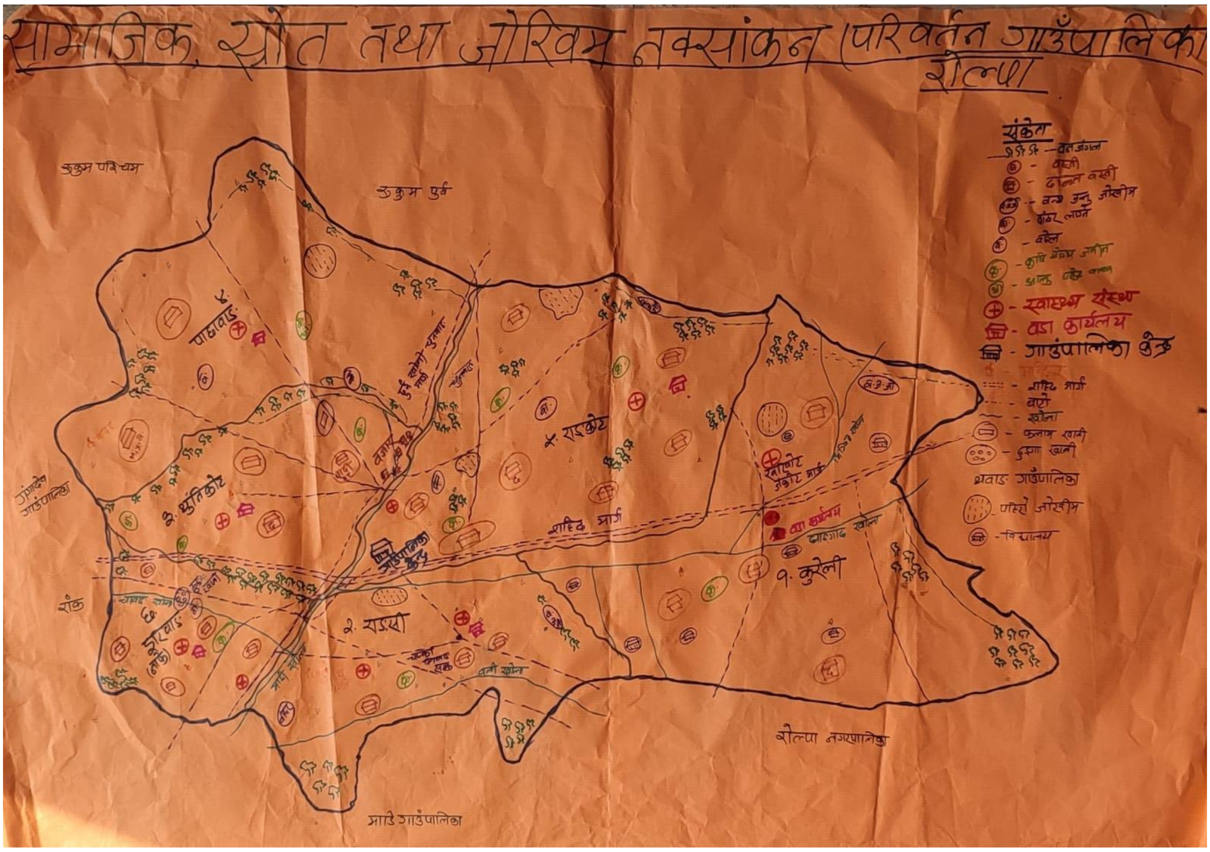

नक्शा ४: स्थानियहरुले तयार गरेको गाउँपालिकाको प्रकोप तथा स्रोत नक्शा

४.३.२ प्रकोपको ऐतिहासिक समयरेखा

यस परिवर्तन गाउँपालिका, रोल्पा विगतमा भएका विभिन्न जलवायुजन्य प्रकोपका घटनाक्रमहरुको प्रकृति र प्रभाव विश्लेषण गर्न विगत ३० वर्ष देखि हालसम्मको जलवायुजन्य प्रकोप, प्रभाव, प्रभावीत समुदाय र त्यससँग जुध्न समुहले गरेका प्रयासहरुका साथै सो प्रकोपको असरहरुको भविष्यको परिदृष्यको बारेमा परिवर्तन गाउँपालिकाको वस्तिहरु, वडा र पालिका स्तरमा जनप्रतिनिधिहरु, जेष्ठ नागरिक, वुद्धिजिवी तथा जानिफकारहरुको उपस्थितीमा समग्र विश्लेषण गरी संकटासन्नताको समग्र अवस्था तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका ङ: वडागत प्रकोपको ऐतिहासिक घटनाक्रम

क.सं.	प्रकोप	वर्ष	वडा नं.	प्रकोपले ल्याएको असर तथा प्रभावहरु	प्रभावित समुदाय वा वर्ग	भविष्यमा हुन सक्ने यसको प्रवृत्ति, असर तथा प्रभावहरु	बचाउका प्रयास र संस्थागत सहयोग
१	बाढी	२०४३	वडा नं. १	बाढी आई रुके वुढा लगायत २० घरधुरीको १० रोपनी खेतियोग्य जमिन कटान गरेको	वडा नं. १ भटेउला गैरा	आबृती तथा प्रविृती बढ्ने देखिन्छ।	सामाजिक प्रयासबाट ढुँगाको घेराबार गरेर खेत सरक्षण गरेको।
२		२०४५		वगाउने खोलाले ६ घरधुरीको ८ रोपनी जग्गा कटान गरेको, वाढीले धन व. रोका लाई बगाएर मृत्यु भएको	वडा नं. १	आबृती तथा प्रविृती बढ्ने देखिन्छ।	सामाजिक प्रयासबाट ढुँगाको घेराबार गरेर खेत सरक्षण गरेको।
३		२०४६		सारजा खोला बाढीले १५ घरधुरीको ३० रोपनी जग्गा जोखिममा रहेको	वडा नं. १	आबृती तथा प्रविृती बढ्ने देखिन्छ।	
४		२०४७		तराङ खोला बाढीले कमारा वुढा, ज्ञान व. पुनको ५ रोपनी खेत कटान गरेका	वडा नं. १	आबृती तथा प्रविृती बढ्ने देखिन्छ।	
५		२०५१		बाढी आएर २ वटा गाई तथा २ वटा बाख्रा बगाएर मृत्यु भएको, २ जना मानिस (डल्ली वुढा र उनका छोरा) को खोलाले बगाएर मृत्यु भएको	वडा नं. १ मा हाईम खोला	आबृती तथा प्रविृती बढ्ने देखिन्छ।	सामाजिक सहयोग गरेको
६		२०५२		रेग व. वुढा लगायत ३ जनाको १० रोपनी खेतमा क्षति गरेको, वगाउने खोलाले अमर सिं. वुढा लगायत ५ घरधुरीको जग्गामा क्षति पुर्याएका	वडा नं. १ मा भित्री वन खोला	आबृती तथा प्रविृती बढ्ने देखिन्छ।	
७		२०५३		सिंचाई कुलो वगाएको जसका कारण ३० घरधुरीहरुले सिंचाई गर्न नपाएको	वडा नं. १ खरिवोट	आबृती तथा प्रविृती बढ्ने देखिन्छ।	
८		२०५४		वगरखोला बाढीले १६ घरधुरीको जग्गा जोखिममा रहेको	वडा नं. १	आबृती तथा प्रविृती बढ्ने देखिन्छ।	
९		२०५८		वगरखोला बाढीले १६ घरधुरीको जग्गा जोखिममा रहेको	वडा नं. १	प्रकोपको आबृती तथा प्रविृती बढ्ने देखिन्छ।	
१०		२०६८		हयाङ खोला बाढीले जोवने वुढाको २ वटा गोरु बगाएको	वडा नं. १	प्रकोपको आबृती तथा प्रविृती बढ्ने देखिन्छ।	

११		२०६९		वगरखोलाले बगाएर उदय व. वुढाको मृत्यु भएको	वडा नं. १	प्रकोपको आबृती तथा प्रविृती बढ्ने देखिन्छ ।	
१२		२०७४		वगाउने खोलाको बाढीले चन्द्र व. रोकाको वगाएर मृत्यु भएको	वडा नं. १	प्रकोपको आबृती तथा प्रविृती बढ्ने देखिन्छ ।	
१३		२०७४		भित्रीवन खोलाले धनमाला वुढा लगायत ६ घरधुरीको जग्गा कटान गरि वस्ति जोखिममा रहेको	वडा नं. १ खरिवोट	प्रकोपको आबृती तथा प्रविृती बढ्ने देखिन्छ ।	
१४		२०७५		साविक वडा नं. ३ मा हाईम खोलामा आएको वाढीले वगाउने खोलाको दोभानमा २ रोपनी जग्गा र १ वटा मिलमा क्षति पुर्‍याएको, लघु जलविद्युतको नहरमा क्षति गरेको, साउनेपानी सा.व.का वोटविरुवाहरु वगाएको साथै खानेपानीको पाईप वगाएको, साविक वडा नं. ४ मा तराङ खोलाको वाढीले आर.सि.सि. पुल र हयाङखोलाको झो.पु. आसपासको क्षेत्रमा कटान गरि पुलहरु जोखिममा रहेको, साविक वडा नं. ५ मा वगाउने कोलाको नहरको मुहान भत्काएको, वोटाने खड्खोलाले कटान गरेर मरवाङ वस्तिको १८ घरधुरीहरु जोखिममा रहेको, वडा नं. ३ निवासी वल व. पुनको २ रोपनी खेत कटान गरेकों, साविक वडा नं. ७ मा विरमान वुढाको १ रोपनी वारी कटान गरेको, झमाली रोका र हिरा व. खत्रीको घर जोखिममा रहेको, तारा व. रोका, शेर व. रोका, टेकेन्द्र रोका, धन सिं. घर्ति र हरिततारा प्रा.वि. क्षेत्रमा ५० रोपनी जग्गा कटान गरि जोखिममा रहेको, जरुवा पानी (लिक्याङ) कटान गरेको, जवलाखेत क्षेत्रमा २ रोपनी जग्गा कटान गरेको, साविक वडा नं ८ मा वगाउने खोलाले जनकल्याण मा.वि.को जग्गा कटान गर्दा जनकल्याण मा.वि. र त्यसको माथिल्लो वस्ति जोखिममा रहेको, धन व. वुढाको ५ रोपनी जग्गा कटान गरेको, साविक वडा नं ९ मा वाढी उपावाङ र जलवराह कटान गर्दा वालकल्याण मा.वि. जोखिममा रहेको		प्रकोपको आबृती तथा प्रविृती बढ्ने देखिन्छ ।	
१५	पहिरो तथा भुक्षय	२०५०		पहिरोले जय व. डागी र धनु डागीको २ रोपनी पाखो वारीमा क्षति पुर्‍याएको	वडा १ दांडवासा टोल	प्रकोपको आबृती तथा प्रविृती बढ्ने देखिन्छ ।	
१६		२०५४		पहिरो गई चंचल वुढा लगायत ६ घरधुरीको २२ रोपनी खेती योग्य जमिनमा क्षति पुर्‍याएको	वडा नं. १ खाडा	प्रकोपको आबृती तथा प्रविृती बढ्ने देखिन्छ ।	

१७		२०५४		तम्कासेनीमा पहिरो आई १ वटा झोलुंगे पुल सहति ८ घरधुरीको घर तथा जग्गा जमिनमा क्षति तथा जोखिम, काफलवोटको पहिरोले ३ धारा भत्काएको, ४ घरधुरी खानेपानीवाट वञ्चित भएका; सारदा खोला र सिरकाटने टोलका १७ घरधुरीमा असर परेको; पहिरोले शेर व. रोका लगायत ५ घरधुरी जोखिममा रहेको र १ घरधुरी विस्थापित भएको;पधेरा खोलामा पहिरो गई पानीको मुल पुरेको;पाटिवांग टोलमा पहिरोले जय व. वुढा र वरगम रोकाको घर जोखिममा रहेको	वडा नं. १	प्रकोपको आबृती तथा प्रविृती बढ्ने देखिन्छ ।	
१८		२०६१		वयलडाडा पहिरो गएर ५ घरधुरीहरु जोखिममा रहेको	वडा नं. १	प्रकोपको आबृती तथा प्रविृती बढ्ने देखिन्छ ।	
१९		२०६२		छहरामा पहिरो गई १५ घरधुरीको घर तथा जग्गा जमिनमा क्षति पुर्याएको	वडा नं. १	प्रकोपको आबृती तथा प्रविृती बढ्ने देखिन्छ ।	
२०		२०६३		सर्सुवारी, मग्रावोटमा पहिरोले ६ घरधुरीको ८ रोपनी जग्गा कटान गरेको	वडा नं. १	प्रकोपको आबृती तथा प्रविृती बढ्ने देखिन्छ ।	
२१		२०६५		पहिरोले अनुस रोकाको घर वगाएको साथै राम व. खत्रीको १ वटा भैसी र २ वटा गोरु पुरेको; साईपाधानाको पहिरोले ४२ घरधुरीहरु जोखिममा रहेको; दोमई डाडाको पहिरोले दलसर वुढा लगायत ७ घरधुरीहरु जोखिममा रहेको	वडा नं. १	प्रकोपको आबृती तथा प्रविृती बढ्ने देखिन्छ ।	
२२		२०६६		अम्मर वि.क.को घर पहिरोको जोखिममा भई विस्थापित भएको	वडा नं. १	प्रकोपको आबृती तथा प्रविृती बढ्ने देखिन्छ ।	
२३		२०६८		राष्ट्रिय वनमा पहिरो गई वोटविरुवाहरु वगाएको तथा क्षति गरेको; कमान सिं. नेपालीको घर तथा गोठ वगाई १ जना मानिस घाईते वनाएका	वडा नं. १	प्रकोपको आबृती तथा प्रविृती बढ्ने देखिन्छ ।	
२४		२०७०		वालकल्याण आधारभुत विद्यालय क्षेत्रमा पहिरो गई विद्यालय जोखिममा रहेको; खरिवोटको पहिरोले जुनकुमारी लगायत २ जनाको घर जोखिममा रहेको	वडा नं. १	प्रकोपको आबृती तथा प्रविृती बढ्ने देखिन्छ ।	
२५		२०७१		सेउरी ठुला गैरा काफल वोटको पहिरोले राम व. रोकाकोघर तथा वनमा क्षति गरेको; पहिरो गई धन कुमार डागीको घर वगाएको; गन्ज व. खत्रीको घर वगाएको; धानवारमा पहिरोले कृतिमान रोकाको घर जोखिममा रहेका	वडा नं. १	प्रकोपको आबृती तथा प्रविृती बढ्ने देखिन्छ ।	

२६		२०७२		लाल व. डागीको घरको तलतिरवाट पहिरो गई घर ढलेको	वडा नं. १	प्रकोपको आबृती तथा प्रविृती बढ्ने देखिन्छ ।	
२७		२०७४		धुपिखोला सामुदायिक वनमा पहिरो गई २० हेक्टर जंगल क्षेत्रका वोटविरुवाहरु तथा जडिवुटिहरुमा क्षति गरेको	वडा नं. १	प्रकोपको आबृती तथा प्रविृती बढ्ने देखिन्छ ।	
२८		२०७५		भलखाडाको पहिरोले ४ घरधुरी जोखिममा रहेको, भ्ताक्रीखोला, गागैरा, वानिया गैरामा २५ मि. पाईपमा क्षति र सामुदायिक वनका वोट विरुवाहरुमा क्षति गरेको; काफलवोटमा पहिरो गई २५ धरधुरीको १५ रोपनी जग्गामा क्षति गरेको, २ वटा चर्पिमा क्षति र दाउराको चांङ भत्काएको; मरवांङ, जोगिडाडा, खोलावाङ, क्षेत्रमा पहिरोले भोजमान डागी सहित ४० घरधुरीहरु जोखिममा रहेको, मस्ताङ गैरा पहिरोले विरभान रोकाको २ रोपनी जग्गा कटान गरि पुरेको; ३२ घरधुरीहरु पहिरोको जोखिममा रहेको, साउनेपानीमा मनपुरा डागीको गोठ पहिरोले भत्काएको, अमृता डागी र कल्पना डागीको मकै सहितको ४ रोपनी वारी वगाएको; कुनावारा, धानावारामा पहिरोले धन कुमारी वुढाको घर लगायत ३२ घरधुरीहरु जोखिममा रहेको साथै स्वास्थ्य चौकिको भवनमा पनि क्षति गरेको; वालकल्याण मा.वि. छेउमा पहिरो गई विद्यालय जोखिममा रहेका	वडा नं. १	प्रकोपको आबृती तथा प्रविृती बढ्ने देखिन्छ ।	
२९	आगलागि	२०६२		जर सिं. कामीको घरमा भएका सामानहरु जलेर नष्ट भएको; कलङखोला देखि खोल्चुडाडासम्म आगलागि भई वोटविरुवा तथा जडिवुटिहरुमा क्षति भएको र दर्पण टोलमा कमान सिं. नेपालीको घर जलेको	वडा नं. १	हाल खडेरीको प्रकोप वढ्दै गएकोले गर्दा आगलागीको घटना पनि वढ्ने देखिन्छ ।	समुदायका सवै मिली आगो निभाउनेकार्य गरेको ।
३०		२०६८		सोलारको तार सट भएर टिका वुढा, खलजित वुढा र राजकुमार वुढाको घर जलेर घरमा भएका सामानहरु नष्ट भएका	वडा नं. १	तारबारको उचित व्यवस्थापनले घट्ने देखिन्छ ।	
३१		२०६९		सेचौतारा वन क्षेत्रमा आगलागि भई वनमा भएका वोटविरुवाहरु, वन्यजन्तुहरु र जडिवुटिहरुमा असर तथा क्षति गरेको	वडा नं. १	सुख्खा खडेरीले बढ्ने देखिन्छ ।	
३२		२०७०		भुतखोला टोलमा आगलागि भई धन व. डागी र गणेश डागीको घर जलेको र घरमा भएका सामाग्रीहरुमा क्षति भएको; छिर्नाभिर स्थानमा वनमा आगलागि भई वनमा भएका वोटविरुवा, वन्यजन्तु तथा जडिवुटिहरुमा क्षति भएको	वडा नं. १	सुख्खा खडेरीले बढ्ने देखिन्छ ।	
३३		२०७२		जंगल क्षेत्रमा आगलागि भई वोटविरुवाहरु, वन्यजन्तुहरु तथा वोटविरुवाहरुमा क्षति भएको साथै वनवाट आएको आगोले नन्द	वडा नं. १	प्रकोपको आबृती तथा प्रविृती बढ्ने देखिन्छ ।	

				व. घर्तिको घर जलेर घरमा भएका सामाग्रीहरुमा समेत क्षति भएको			
३४		२०७३		आगलागि भई तुल्सीराम लगायत ३ घरधुरीका घरहरु जलेर घरमा भएका सामानहरु नष्ट भएको	वडा नं. १		
३५	खडेरी	२०५६		मुक्रवांङ पानीको मुहान सुकेर ४५ घरधुरीमा खानेपानीको समस्या भएको	वडा नं. १		
३६		२०५८		साउनेपानी मुहान सुकेर ४५ घरधुरीहरुलाई खानेपानीको उपलव्धतामा कमी भएको	वडा नं. १	सुख्खा खडेरीले बढ्ने देखिन्छ ।	
३७		२०५९		भुतखोला पानीको मुहान सुकेर खानेपानीको उपलव्धतामा कमी आएका, लामो खडेरीका कारण मकै उत्पादन नभएर भोकमरी परेको	वडा नं. १	सुख्खा खडेरीले बढ्ने देखिन्छ ।	
३८		२०६०		खोलारुप खानेपानीको मुहान सुकेर ८० घरधुरीहरुमा खानेपानीको उपलव्धतामा कमी भएको	वडा नं. १	सुख्खा खडेरीले बढ्ने देखिन्छ ।	
३९		२०६२		वसाईखोलामा पानीको मुहान सुक्दा १२ घरधुरी प्रभावित भएको; समयमा पानी नपर्नाले खेती पाति पछाडि लगाउनु परेको, अन्न उत्पादनमा कमी भएको, वालीनाली सुकेको र भित्राउन नपाएको; पाङरखोला पानीको मुहान तथा वन जंगलमा वोटविरुवाहरु सुकेका; लामो खडेरीका कारण मकै सुकेर फल नलागेको, उत्पादन नै नभएको	वडा नं. १	सुख्खा खडेरीले बढ्ने देखिन्छ ।	
४०		२०६३		मकै वाली समयमा लगाउन नपाएको, पाखो जमिन बाँझो रहेको, उत्पादनमा कमी आएको, जंगलमा वोटविरुवाहरु सुकेका, मानवमा विभिन्न खाले रोगहरुको प्रकोप बढेको; लिक्याङमा भावनपानी र वाजुरे मुहान सुकेर ४० घरधुरी प्रभावित भएका साथै कुवा खोला मुहान सुकेर दपृणका २५ घरधुरी प्रभावित भएका	वडा नं. १	सुख्खा खडेरीले बढ्ने देखिन्छ ।	
४१		२०६४		खडेरीका कारण वन जंगलका वोटविरुवाहरु सुकेका, गहु, जौ, आलुको उत्पादनमा कमी आएको, हिउदे वाली पनि समयमा लगाउन नपाएको; खोलारुपमुहानमा पानीको मात्रामा कमी आई खानेपानीको समस्या भएको जसका कारण ८० घरधुरीहरु प्रभावित भएको	वडा नं. १		
४२		२०६८		धारारिही खानेपानी मुहान सुक्दा १८ घरधुरी प्रभावित भएको	वडा नं. १		
४३		२०७३		खडेरीका कारण वन जंगलका वोटविरुवाहरु सुकेका, गहु, जौ, आलुको उत्पादनमा कमी आएको, हिउदे वाली पनि समयमा लगाउन नपाएका	वडा नं. १		
४४		२०७४		गागैरामा पानीको मुहान सुकेर खानेपानीको अभाव भएको	वडा नं. १		
४५		२०७५		भोद्रेखोलाको पानीको मुहान सुकेर खानेपानीको समस्या भएका	वडा नं. १		

४६	कृषि तथा पशुपंक्षिमा रोग	२०५०		कुखुरामा आखा पाक्ने, सिर कालो हुने, लोती सुन्निने, सेतो दिसा गर्ने, प्यारालाईसिस, वाखामा वाह्य परिजिवीको शंक्रमण वढदो, पि.पि.आर., रातो पिसाव फेर्ने गरेर गाउभरिमा कम्तिमा १७०० कुखुरा र ३० भन्दा बढी वाखा मरेको; आलुमा ढुसी, मकैमा पात सुक्ने तथा घोगा सानो लाग्ने, पिडालुमा किरा लाग्ने, सिमीमा जरा कुहिने, फल सुक्ने, पातमा किरा लाग्ने, मकैको कोशा तथा वोटमा घुन तथा पुत्ला लाग्ने कारणले उत्पादनमा कमी हुँदै आएको	वडा नं. १		
४७		२०५२		आलुमा ढुसी, मकैमा पात सुक्ने तथा घोगा सानो लाग्ने, पिडालुमा किरा लाग्ने, सिमीमा जरा कुहिने, फल सुक्ने, पातमा किरा लाग्ने, मकैको कोशा तथा वोटमा घुन तथा पुत्ला लाग्ने कारणले उत्पादनमा कमी हुँदै आएको	वडा नं. १		
४८		२०५५		गोरु ३ वटा र वाखा ७ वटा अज्ञात रोगका कारण मरेका	वडा नं. १		
४९		२०५६		मकैमा कालोपाके, लाहि किरा, मकैको वोटमा पुत्ला र भण्डारणमा घुन किराले मकै उत्पादनमा क्रमिक रुपमा कमी हुदै आएको, गहुमा सिन्दुरे, कालो पोके, आलुमा डढेलो, आलुको फलमा किरा लाग्ने, आलुको पातमा ढुसि लाग्ने, आलु भण्डारणमा चुर्ण किराको प्रकोप वढदै गएको, सुन्तला र कागतिको पात पहेलो हुने, हागा वाट सुक्दै गई कुनै कुनै वोट सुकेर जाने गरेको, सुन्तला परिपक्व नहुदै झर्ने गरेको र सुन्तलाका दानाको आकार पनि घटदै गएको	वडा नं. १		
५०		२०६०		गहुमा कालो पोके, किरा लाग्ने, सिंन्दुरे, मकैमा लाहि किरा, मकैको वोटमा घुन तथा पुत्ला लाग्न, डाठ कुहिने, सिमीमा खुम्रे किरा, तरकारीमा किरा लाग्ने, टमाटरमा दाना खस्ने, डढेलो लाग्ने, सुन्तलामा वोक्रा खाने किरा, फल प्वाल पार्ने, सुन्तलाको दाना परिपक्व नहुदै झर्ने, स्याउमा जरा कुहिने तथा क्याङकर रोगको प्रकोपले उत्पादनमा कमी आएको	वडा नं. १		
५१				सिमीको जरा कुहिने, मकैको जरामा खुम्रे र रातो कमिला देखिने, काटने, मकैको घोगामा घनु लाग्ने, मकैको कोशामा कालो पोके, लाहि किरा, मकैको वोटमा पुत्ला र भण्डारणमा घुन किराले मकै उत्पादनमा क्रमिक रुपमा कमी हुदै आएको, गहुमा सिन्दुरे, कालो पोके, आलुमा डढेलो, आलुको फलमा किरा लाग्ने, आलुको पातमा ढुसि लाग्ने, आलु भण्डारणमा चुर्ण किराको प्रकोप वढदै गएको, सुन्तला र कागतिको पात पहेलो हुने, हाँगा बाट सुक्दै गई कुनै कुनै बोट सुकेर जाने गरेको, सुन्तला परिपक्व नहुदै झर्ने गरेको र सुन्तलाका दानाको आकार पनि घट्दै गएको	वडा नं. १		

५२	हावाहुरी	२०७९	**वडा नं. २**	घरको जस्ता छाना उडाएको र मकैबाली ढलाएको	भालका टोल		आर्थिक सहयोग पालिकाबाट भएको
५३	आगलागी	२०८०		१ घर जलेर नष्ट भएको	चैवाँग, भलाका		आर्थिक सहयोग टोलहरुबाट
५४	बाढी	२०८०		बस्ती पुरै बगाएको	जंगला खोल		जाली लगाएको र पालिकाबाट सहयोग
५५	तुसारो	हरेका वर्ष		बाली तरकारी, फलफुल नोक्सान	सबै टोल		
५६	वन्यजन्तु	हरेका वर्ष		आलु, गहुँमा क्षती तथा भेडा बाखा सिकार गर्ने	भारपारी टोल		
५७	खडेरी	हरेका वर्ष		बाली क्षती तथा उत्पादनमा ह्रास र खानेपानीको अभाव	सिमा, रौवांग तथा भारपारी टोल		पालिका तथा व्यक्तिगत पहलमा मुहान संरक्षण
५८	असिना	हरेका वर्ष		सुन्तला तथा गहुँबालीमा क्षती	सबै टोल		
५९	जण्डीस रोग	२०८१		५ देखि ७ जना बिरामी भएको	सबै टोल	पानी प्रदुषणले बढ्ने	स्वास्थ्य चौकिबाट उपचार प्राप्त भएको
६०	भुकम्प	२०८०	**वडा नं.३**	१५ देखि २० घरहरु पूर्णरुपमा क्षती भएको	६ वटा बस्तीहरुमा सामन्य क्षती भएको		समुदायको आफैं प्रयासमा घर बाध्ने तथा टेको लगाएको।
६१	हावाहुरी	२०८०		भौतिक क्षती, स्कूलको छानो उडाएको तथा शौचालयहको छानो उडाएको।	ढवांग स्कुल		पालिकाबाट सहयोग
६२	पहिरो	२०८०		मकै, कोदो, धानबारी बगाएको, बाखा मरेको र भैंसी	ढवांग स्कुल		
६३	बाढी	२०८१		खेई बगाएको, १२ देखि १३ वटा भेडा बगाएको	चुन्वांग खोला		
६४	चट्याङ	२०८०		२-३ वटा बाखा मरेको, घर भत्तकिएको र मान्छे बेहोस भएको	रचनमारे र भिरबारे टोल		
६५	वन्यजन्तु आतंक (बँदेल, दुम्सी, बाँदर)	हरेक वर्ष		बालीनाली नोक्सानी, तरकारी फलफुल, फल खाईदिने	बाँदरले सबै टोलमा, बँदेलले सममारेमा, दुम्सीले फल खाईदिने		लखट्ने, बुख्याचा बनाउने
६६	तुसारो	हरेक वर्ष		बाली तरकारी नोक्सानी	सबै टोल		फलफुलमा कपडा ओढाउने
६७	रानीखेत	हरेक वर्ष		कुखुराहरु मरेको	पुरम गाउँ टोल		औषधि खुवाएको
६८	खडेरी	२०८०		जंङ्गल आगजनी	जंङ्गल सबै		
६९	चट्याङ	२०८१	**वडा नं.४**	घाइते मान्छे। बाखा मरेको घर जलेको पूर्णरुपमा	जरेनी		राहतको लागि पलिकाले प्रदेशमा सिफारिस गरेको र जिल्लाबाट रु.१५००० राहत

७०	भुकम्प	२०८०		चोटपटक, पूर्ण क्षती १५ देखि २० घर	प्राय सबै बस्तीहरुमा सामान्य क्षती (६ वटा बस्ती)		घर बाध्ने टेको लगाउने
७१	हावाहुरी	२०८०		भौतिक क्षती स्कुलको छानो उडाएको, टवाईलेट छानो उडाएको	ढवाँग स्कुल		
७२	पहिरो	२०८०		मकैबारी, कोदो बारी, धानबारी, बगाएको, बाखा, मरेका, भैसी, बगाएको	ढवांग स्कुल, वडा कार्यालय नजिक		
७३	बाढी	२०८१		खेत बगाएको १२ देखि १३ भेडा बगाएको	चुन्वांग खोला		
७४	चट्याँग	२०८०		मान्छे बेहोस, घर भत्कीएको, बाखा मरेका २ देखि ३ वटा	रचनमारे टोल भिरबासे टोल		
७५	वन्यजन्तु आतंक	हरेका वर्ष		बालीनाली नोक्सानी	बाँदर सबै टोल, बँदेल सममारेमा र दुम्सी फल खाईदिने)		लखेट्ने बुख्याचा बनाउने
७६	तुसारो	हरेका वर्ष		बालीनाली नोक्सानी	सबै टोल		फलफुलमा कपडा आढाउने
७७	रानीखेत	हरेका वर्ष		कुखुराहरु मरेको	परम गाउँ टोल		औषधि खुवाएको
७८	खडेरी	२०८०		जंगल आगजनी	जंगल सबै		
७९	भुकम्प	२०८१		घर क्षति	साविक पाछाबाङ २		पालिका बाट राहतको लागि सिफारिस
८०	हुरीवतास	२०८०		मकै वाली नष्ट	कोप्रे मुठावाड		पलिकाबाट राहत
८१	पहिरो	२०८१		घरहरु जोखिम (१२ घर)	हलहले		प्रदेशबाट तटबन्धन योजना निर्माण गरिएको
८२	पहिरो	२०८१		घर जोखिम, वारी (२) । विद्यालय दिव्यज्योर्ता मा.वि. पहिरोले पुरेको, (स्वास्थ्यको सामाग्री) Toilet (विद्यालयको)	जनही टोल, प्रतिभा टोल जनजागरण टोल, स्याकपानी, गौरखोला		तटबन्धनको लागि पालिकाबाट ८०००। जिल्ला प्रशासन कार्यलयबाट ४।५ वटा तारजाली विद्यालयको लागि सिफारिस
८३	पहिरो	२०७९		घर पुरेको	जनजागरण टोल		१० देखि १५ हजार पालिकाबाट
८४	पहिरो	२०७८		घर पूर्ण क्षति	जनहीत टोल		२५ हजार पालिकाबाट र घर बनाउन प्रदेशबाट
८५	पहिरो	२०७९		घर पूर्ण क्षति	प्रतिभा टोल		११ हजार पालिकाबाट
८६	हावाहुरी			विद्यालयको छाना फालेको (हाल विद्यार्थी) लाई खाजा बनाउने, छाना चुहिएर)	आरखोला (जनज्योती मा.वि.)		२० हजार पालिकाबाट

८७	लम्पी स्किन	२०८०		भैसी (३९) गोरु(१८) बाख्रा(२१)	वर्षा मोसममा पालिका भरि पहिलो पटक देखिएको		पालिकाबाट पशु शिविर संचालन भएको ।
८८	किरा	२०८१		कागति फल्न सुरु भएपछि बोट सुक्ने र मर्ने । गर्मि मौसममा सगसब्जीको बाली नास हुने	वडा भरि (अहिले बढि लाग्न थालेको	बढदो क्रम	नछिप्पिदै अचार खाने, उखेलेर फाल्ने
८९	अठिङ्ग्रे/चुकिले झार	२०७२ देखि हाल सम्म		बारीमा असर । मकैको उत्पादकत्व घटेको ।	प्रतिभा टोल, मकाल टोल क्रान्ती, सिद्धधुरी टोल		
९०	कालोझार/वनमारा	२०६२ देखि हाल सम्म		वाली र वनमा असर	सबैतिर	बढिराछ छिटो फैलिन । नयाँ वोटविरुवा उम्रन नदिने ।	
९१	वदेल	२०७७ देखि		मकै र आलु पिडालु	वडा भरि		
९२	वाँदर	२०८१		फलफुल । वाली नाली नष्ट	राक्सेवाङ जंगल काफलबोट पात्लेडाँडा बाँदर		
९३	खडेरी	२०७७		वालीनाली सुक्ने पानी सुक्ने खानेपानी गुराँसको बोट सुक्ने र मरेको	क्रान्ती, सिद्धधुरी	झन बढ्दै जाने देखिन्छ ।	पानीका मुहानहरु संरक्षण
९४	आललागी	२०८१		जंगल बोट विरुवा मासिने	आरखोला		
९५	आगलागी	२०७८		जंगल बिनास	चाखलडाँडा जंगल		नियन्त्रणमा सुरक्षाकर्मी परिचालन भएको
९६	आगलागी	२०८०		घर नष्ट (१ घर)	क्रान्ती टोल		सामुदायिक प्रयासबाट थप दुर्घटनाबाट बचाव
९७	खडेरी	हरेका वर्ष		सुख्खा बालाी नास र सरसफाईमा समस्या	लिफ्ट ६० अरु मुलको पानी घरधुरी ९४७)		पालिकाबाट राहत र संघसंस्था
९८	पहिरो	२०७८/०७९	**वडा नं.५**	खेति योग्य जमिन नोक्सान (२२ देखि २३ मि.), सामुदायिक वन नोक्सान, बाटो पुरिएको, खानेपानी नोक्सानी, स्कुलमा क्षति	क्षेत्री बस्ती, भानुकोट, जाग्री खोला, खुमी, लिवांग खोला, साउने, पानी, ग्रामनिम कोराल	बाली नोक्सानी	वडाको सहयोगमा गाह्रे लगाएको
९९	हावाहुरी	२०७९		घरको, पसलहरुको, स्कुलको जस्ता छानो उडाएको र मकै बालिमा नोक्सानी भएको ।	सबै समुदायहरुमा		
१००	असिना पानी	हरेक वर्ष		बाली तथा फलफुल नोक्सानी	सबै समुदायहरुमा		
१०१	चट्याङ्ग	हरेक बर्ष २०७३		पशु मरेको, मान्छ बेहोस (३ वटा बाखा गोरु मरेको)	समुदाय (जनजाती निम्बांग)		

		हालसम्म					
१०२	भुकम्प	२०८०		घर बिधालय भत्केको र खानेपानीहरुको भासिएको	मौला बोट, जुमारांगसी		पालिकाबाट अस्थाई टहराहरु निर्माण गरिएको
१०३	खडेरी	२०८०		कृषि उत्पादनमा कमि, खोला नाला सुकेको, पानीको मुहान सुकेको	सबै ठाउँ		
१०४	पशु रोग लम्पी स्किन	२०८०		१५० देखि १६० चौपाय मरेको	सबै ठाउँ		पलिकाबाट औषधि तथा भ्याक्सिनेशन गरिएको
१०५	कुखुरामा रोग	२०८१		धेरै संख्यामा कुखुराहरु मरेको	सबै ठाउँ		
१०६	जन्डिस	२०८१		धेरै मानिसमा संक्रमण	सबै ठाउँ		
१०७	तुसारो	हरेका वर्ष पुष/माघ		हिउँदे बालिमा क्षति	सबै ठाउँ		
१०८	आगलागी	२०८०	**वडा नं. ६**	घर जलेको र घर भित्रको सबै सम्पन्तीहरु नष्ट भएको	१ घर	टहरामा बसेको	गा.पा.बाट १५००० उपलब्ध भएको
१०९	पहिरो	२०८०		घर भत्कीएको	दरुनधीमा १ घर		
११०		२०८०		३ घर भत्कीएको	२ बाबीचौरमा र १ ओहमा		पालिकाको विपदशाखामा सिफारिस भई राहत उपलब्ध भएको ।
१११		२०७९		घर बिस्थापित, १ घर पूर्ण रुपमा क्षती भएको			
११२		२०८०		घरमा चिरा चिरा परेर जोखिम युक्त भएको	ओह र भलाकाको २ घर		पालिकाले पहिरो पन्छाएको
११३		२०७९		घर जोखिममा परेर मान्छे बासाई सराई गरेको	३ घर भालखर्क		
११४		२०७९		घर जोखिम	२ घर		
११५		२०७५, २०७६		सुख्खा पहिरोले घर जोखिम र घरधुरीहरु बिस्थापित	४-५ घर		
११६	वन आगलागी	२०८०		जंगल विनास	सामुदायिक आपसे वन	खडेरी र सुख्खा बढ्ने र यस प्रकारको घट्नको संभावना बढ्दै जाने	
११७	नदि कटान	२०७९		१ रोपनी जति बारी बगाएको	३ घर	आबृती र प्रवृति बढ्न सक्ने	जिल्लाकार्यालयमा सिफारिस भई १५ हजारको दरले राहत उपलब्ध गराएको ।

११८	भुकम्प	२०८०		बढेको र घरहरुमा आंसिक क्षती भएको	२२ घर ईरिबांग डाँडा		
११९	हावहुरी	२०८०		मकैबालीमा क्षती	गाउँ भरि सबै वडामा		पलिकाबाट ३ देखि ४ हजार सम्मको राहत र दुई मुरी मकैं
१२०	बाढी पहिरो	२०७८		घरहरु पुरिए	इरिबांग (८ देखि १० घर)		८ देखि १० हजार प्रत्येक घरलाई
१२१	सलह किरा	२०७७		मकैं बालि नोक्सान	सबै वडामा		सूचना
१२२	बाँदर आतंक	२०७९		मकै बालि नोक्सान	१५ देखि २० घर चाबांग र थानिकोट		पलिकाले राहत उपलब्ध गराएको
१२३	लम्पी स्किन रोग	२०७९		बाखा, गाई, गोरुमा रोग लागेको र मरेको	सबै वडामा		पालिकाद्धारा पशु शिविर संचालन भएको
१२४	लम्पी स्किन रोग	२०८१		मुख्य घट्नाको रुपमा एकै घरको १२ बाखा मरेको र अरु घर धुरीहरुमा पनि चौपायहरुको क्षति भएको	चाबांग		

४.३.३ परिवर्तित मौसमी तथा प्रकोप पात्रो

स्थानिय मौसम र मौसमी अवस्था, बाली तथा प्रकोपमा आएको परिवर्तन बारे जानकारी हासिल गर्न परिवर्तित प्रकोप तथा मौसमी पात्रो विधिको प्रयोग गरिएको थियो । समुदायको ज्येष्ठ नागरीक, बुद्धिजीवीसँगको छलफलबाट भएको जलवायु सम्बन्धी जानकारी विवरणका आधारमा तापक्रम, वर्षाको स्वरुप, बिरुवाको व्यवहार, प्रकोपको स्वरुप आदिमा आधारित यो पात्रो तयार गरिएको थियो । मौसमी पात्रो सम्बन्धि जानकारी हासिल गर्न विगतको करिब ३० वर्ष पहिले र हालको बारे तुलनात्मक अध्ययन गरी प्रकोप, तापक्रम, बाली आदि हुने समयमा परिवर्तन आएको वा नआएको प्रस्ट समुदायमा देखिएको थियो । परिवर्तन गाउँपालिकामा तयार पारिएको परिवर्तित प्रकोप तथा मौसमी पात्रो तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका च : परिवर्तित प्रकोप तथा मौसमी पात्रो

सम्मुखताको क्षेत्र	सूचकहरु	समय	वैशाख	ज्येष्ठ	असार	श्रावण	भाद्र	आश्विन	कार्तिक	मंसिर	पौष	माघ	फाल्गुण	चैत्र	समयमा देखिएको परिवर्तन (घटबढ)
तापक्रम	गर्मिको दिन	पहिले													गर्मिका दिन २ महिनाले बढेको र गर्मिको मात्रा पनि बढेको
		अहिले													
	जाडोको दिन	पहिले													जाडोका दिन करिब ३ महिनाले घटेको
		अहिले													
वर्षा तथा यसको स्वरुप	मनसुनी वर्षा	पहिले													मनसुनी बर्षाका दिन २ महिनाले घटेका तर छेटो समयमा धेरै पानी पर्ने गरेको
		अहिले													
	हिउंदे वर्षा	पहिले													हिउँदे बर्षाका दिनहरु करिव ३ महिनाले घटेको साथै मात्रा पनि घटेको
		अहिले													
	तुसारो	पहिले													तुसारो पर्ने दिनहरु २ महिनाले घटेको
		अहिले													
वनस्पति प्रजातिहरुको जीवनचक्र/व्यवहार	फुल फल्ने (लालिगुरास)	पहिले													लाली गुराँस फुल्ने समय १.५ महिनाले अगाडि सरेको
		अहिले													
	फल फल्ने (काफल)	पहिले													काफल पाक्ने समय १ महिनाले अगाडि सरेको
		अहिले													
प्रकोपको स्वरुप	बाढीको घटना	पहिले													अहिले बर्षामा फेरबदल भएकोले बाढी तथा पहिरोको समयमा पनि परिवर्तन भएको छ साथै मात्रा र बारम्बारता भने बढेको छ
		अहिले													
	पहिरोको घटना	पहिले													
		अहिले													
		पहिले													

सम्मुखताको क्षेत्र	सूचकहरु	समय	वैशाख		ज्येष्ठ		असार		श्रावण		भाद्र		आश्विन		कार्तिक		मंसिर		पौष		माघ		फाल्गुण		चैत्र		समयमा देखिएको परिवर्तन (घटबढ)
जीविकोपार्जनका क्रियाकलापहरु	स्थानिय मकै लगाउने	अहिले																									बर्षाको फेरबदलले गर्दा मकै लगाउने समय पछाडि सरेको
	स्थानिय मकै पाक्ने	पहिले																									ढिलो रोपे पनि मकै पाक्ने समय अगाडि सरेको
		अहिले																									
जीविकोपार्जनका क्रियाकलापहरु	स्थानिय धान लगाउने	पहिले																									बर्षाको फेरबदलले गर्दा धान रोप्ने समय पछाडि सरेको
		अहिले																									
	स्थानिय धान काट्ने	पहिले																									ढिलो रोपे पनि धान काट्ने समय अगाडि सरेको
		अहिले																									
भौतिक जानकारी	पानीको मूल फुट्ने	पहिले																									पहिलेको तुलना पानीका मुल साह्रै नै कम फुट्ने गरेको
		अहिले																									

संकेत

पहिले	२५-३० वर्ष पहिले अवस्था	
अहिले	०-५ वर्ष पहिले अवस्था	

४.३.४ प्रकोपको प्राथमिकिकरण

सहभागितामुलक तवरबाट गरिएको लेखाजोखा, ऐतिहासिक घटनाक्रम तथा प्रकोपक नंक्शाकनबाट पहिचान गरिएका आधारमा परिवर्तन गाउँपालिका अर्न्तगतका ६ वडामा रहेका विभिन्न जलवायुजन्य प्रकोपहरु मध्ये सबैभन्दा बढी असर तथा प्रभाव पारेको प्रकोप कुन हो भनी स्तरीकरण गर्दै विश्लेषण गरिएको थियो ।

तालिका छ : प्रकोपको जोडागत स्तरीकरण

प्रकोप	बाढी	पहिरो तथा भुक्ष्य	खडेरी	आगलानी	कृषि तथा पशुपक्षिका रोग	हावाहुरी	असिनापानी	मिचाह प्रजाती	मानव रोग	स्तर
बाढी	*	पहिरो	खडेरी	बाढी	कृषि तथा प. रोग	बाढी	बाढी	बाढी	बाढी	चौथो
पहिरो तथा भुक्ष्य	*	*	पहिरो	पहिरो	पहिरो	पहिरो	पहिरो	पहिरो	पहिरो	पहिलो
खडेरी	*	*	*	खडेरी	खडेरी	खडेरी	खडेरी	खडेरी	खडेरी	दोश्रो
आगलागी	*	*	*	*	कृषि तथा पशुपक्षि रोग	हावाहुरी	असिनापनी	मिचाह प्रजाती	मानवरोग	नवौं
कृषि तथा पशुपक्षिका रोग	*	*	*	*	*	कृषि तथा पशुपक्षि रोग	कृषि तथा पशुपक्षि रोग	कृषि तथा पशुपक्षि रोग	कृषि तथा पशुपक्षि रोग	तेश्रो
हावाहुरी	*	*	*	*	*	*	हावाहुरी	मिचाह प्रजाती	मानव रोग	सातौं
असिना पानी	*	*	*	*	*	*	*	मिचाह प्रजाती	मानवरोग	आठौं
मिचाह प्रजाती	*	*	*	*	*	*	*	*	मिचाह प्रजाती	पाचौं
मानव रोग	*	*	*	*	*	*	*	*	*	छैठौं
जम्मा	५	८	७	०	६	२	१	४	३	

माथि उल्लेखित जलवायुजन्य प्रकोप पहिचान तथा प्राथमिकीकरणको आधारमा परिवर्तन गाउँपालिकाको उच्च जोखिममा पहिरो तथा भूक्ष्य र क्रमश खडेरी, कृषि तथा पशुपक्षिका रोग, बाढी, मिचाह प्रजाती, मानव रोग, हावाहुरी, असिना पानी, आगलागीको जोखिम रहेको पाइयो ।

४.३.५ जोखिमको रुपरेखा

यस विधिको प्रयोगबाट परिवर्तन गाउँपालिका क्षेत्रमा हाल विद्यमान प्रकोपहरु, ती प्रकोपहरुबाट भईरहेका र भविष्यमा हुन सक्ने समस्याको अवस्था तथा प्रकोप बाट प्रभावित र प्रभावित हुन सक्ने संकटासन्न समुदायहरुको विश्लेषण गरिएको थियो ।

तालिका ज : परिवर्तन गाउँपालिकाको जोखिमको रुपरेखा

प्रकोप	जोखिम तथा मुल समस्या	मुल कारण	अन्तरनिहित तत्व	प्रभाव	समाधानका उपायहरु	भविष्यमा हन सक्ने जोखिम बाट बच्ने उपायहरु
वन्यजन्तु आतंक	वालीनाली, पशुचौपाया नाश तथा मन्छेलाई आक्रमण	वन सुनसान, वनजंगल बाक्लो, जंगलमा खानेकुरा नभएको, वनमारा बढी भएको	बसाई सराई, मानवीय क्षति, पशुचौपाया क्षति	बालीनाली नष्ट, मानवीय क्षति तथा पशुचौपाया क्षति	निश्चित ठाउंमा व्यावस्थापन गर्ने, सामुदायिक वनमा व्यवस्थापन गर्ने,	धपाउने, तथा तारजाली लगाउने

					वस्ती नजिकको वन फँडानी गर्ने	
पहिरो	बाटो अवरुद्ध, घर जग्गामा क्षति, भौतिक पुर्वाधारमा क्षति	अत्याधिक बर्षा, भू उत्खन्न, बाटो बिस्तार जथाभावी डोजर चलाउने	भल नियन्त्रण नहुने,वन फडानी तथा आगलागी	बालीनाली नष्ट, मानवीय क्षति तथा पशु चौपाया क्षति	वृक्षारोपण, आगलागी नियन्त्रण, भौतिक संरचना सोचेर निर्माण गर्ने	सचेतना जगाउने, अभियान चलाउने, योजना बनाएर काम गर्ने
बाढी	बाटो अवरुद्ध, घरजग्गामा क्षति, भौतिक पुर्वाधारमा क्षति	बाटोले गर्दा खोला साँघुरो हुने	जग्गा अतिक्रमण, वन फडानी	बाटो, सडक, खेती योग्य जमीन नष्ट	जनचेतनामुलक कार्यक्रम,	अतिक्रमण रोक्ने
बर्षा	बाटो अवरुद्ध, घरजग्गामा क्षति, भौतिक पुर्वाधारमा क्षति	बाटोले गर्दा खोला साघुरो हुने	जलवायु परिवर्तन	बाली नाली, तरकारी, फलफुलमा क्षति	जनचेतनामुलक कार्यक्रम,	जनचेतना मुलक कार्यक्रम
आगलागी	घर, गोठ, गाई बस्तु जलेर नष्ट धन जनमा क्षति	वन डढेलो, नयाँघाँस पलाउने	जनचेतनाको कमी, सर्प घरमा आउदैन भनी माटो मलिलो बनाउने करण		जनचेतनमुलक कार्यक्रम,	कडा कार्यवाही तथा दण्ड पुरस्कारको व्यवस्था गर्ने
हावाहुरी	भौतिक क्षति, वालीनाली नष्ट	जलवायु परिवर्तन तजा भौगोलिक अवस्था	जलवायु परिवर्तन तथा भौगोलिक अवस्था	घरको छानो उडाउने, जग्गा जमीन मासिएको	जनचेतना मुलक कार्यक्रम,	संरचना बलियो बनाउने

४.३.६ वडा जोखिम स्तरीकरण

यस विधि अर्न्तगत विभिन्न वडाहरु बिच प्रकोप तथा जोखिमको आधारमा तुलना गर्दै सबैभन्दा जोखिममा रहेको वडा निर्धारण गरिएको थियो । यस विधि अपनाउँदा जलवायु परिवर्तनका असरसँगको सम्मुखता, संवेदनशिलता, संकटासन्नता र अनुकूलन क्षमताको आधारमा विभिन्न जोखिम र अनुकूलित हुने क्षमताको विश्लेषण गर्दै सहभागीहरु बीच छलफलको माध्यमबाट वडा स्तरीकरण गरिएको थियो ।

तालिका झ: वडा जोखिमको जोडागत स्तरीकरण

वडा नं	वडा नं.१	वडा नं.२	वडा नं.३	वडा नं. ४	वडा नं.५	वडा नं. ६
वडा नं.१	×	**वडा नं.१**	**वडा नं.१**	**वडा नं.१**	**वडा नं.१**	**वडा नं.१**
वडा नं.२	×	×	**वडा नं.२**	**वडा नं.४**	**वडा नं.५**	**वडा नं.६**
वडा नं.३	×	×	×	**वडा नं.४**	**वडा नं.५**	**वडा नं.६**
वडा नं.४	×	×	×	×	**वडा नं.४**	**वडा नं.४**
वडा नं.५	×	×	×	×	×	**वडा नं.५**
वडा नं.६	×	×	×	×	×	×
जम्मा	६	२	१	५	४	३
स्तर	१	५	६	२	३	४

सम्मुखता, संवेदनशिलता र अनुकूलन क्षमताको आधारमा संकटासन्न वडाका संकटासन्न बस्तिहरुलाई तालिका भ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका ञ : सम्मूखता, संवेदनशिलता र अनूकुलन क्षमताको आधारमा संकटासन्न वडाका संकटासन्न वस्तिहरु

वडा नं.	संकटासन्न वस्तिहरु
१	उपाबाँग, तरान, कुरेली, दालिम, खासैबाँग, लिक्याँग, कलाकँद, मार्के , भेतारेखँग, खोलाबाँग, तिनखोला, भलखाडा
२	पारलसिमा टोल, हिरिवन टोल, गोपाल खोला, मालेमारे टोल, मिसबांग टोल, रकेटोल, जम्बा खोला, लिबागं ढकारी टोल, खर गाउँ , लंगसुगा
३	बुनीकोट, सर्पलोट, चारेढुगां, सानोघाट खोला, चुनबांग खोला, किउरी खोला, बादी समुदाय
४	हलहले, सुपेकुना , पहाबांग, पाछाबांग खोला, चुनबांग खोला, गाउँडेरा, पहलु खोला, भेडिखर्क, खरिबोट टोल, पाखाबांट टोल, खानीखोला, राक्सेबांग, बाधनमारा
५	लिसबांग खोला, सेपाक खोला, त्रीवेणी खोला, घामाचौर, सोराबांग, भालुकोट, कोरल, परियार टोल, मौनाकोट, रानीकोट, झाँक्रि खोला
६	बाबीचौर , थानिकोट, चाबांग, दुइखोली ओबांगो, नाफो खोला (दलित बस्ती), वंह (दलित बस्ती)

४.३.७ संकटासन्न वर्ग तथा समुदाय पहिचान

जलवायुजन्य प्रकोपको असर व्यक्ति, परिवार र समुदायको अनुकूलन क्षमतामा निर्भर हुने हुदाँ प्रकोपहरुले फरक फरक उमेर समूह, लिङ्ग, जातजाति, आर्थिक र सामाजिक अवस्था अनुसार फरक फरक प्रभाव पारेको हुन्छ। प्रकोपले सिर्जना गरेका असरहरुको विश्लेषण गरी उमेर समुह, लिंङ्ग, सामाजिक स्तर, वर्ग र जातजाती अनुसार पर्ने र पारेको प्रभावहरुमा छलफल गरियो। प्रकोपका असरहरुले समुदायका वर्ग, जातजातिमा कस्ता कस्ता प्रभाव पारेका छन् र ति प्रभावहरु कुन समुहमा बढि असर गर्दछन् भन्ने सवालहरुमा छलफल गरि सबै भन्दा उच्च असर पार्ने लाई ३, मध्यमलाई २ र न्युन असर गर्नेलाइ १ अंक दिएको थियो।

तालिका ट: संकटासन्न वर्ग तथा सामाजिक समुहहरुको पहिचान

प्रकोप	प्रभाव	बालबालिका	किशोर	किशोरी	महिला	पुरुष	वृद्धवृद्धा	अपाङ्ग	एकल महिला	ब्राम्हण/क्षेत्री	जनजाती	दलित
बाढी	पुल, बारी तथा गाई गोठ बगेको	३	१	१	३	१	२	३	२	१	१	२
पहिरो तथा भुक्ष्य	बाटो, घर, गाई गोठ	२	१	१	३	१	३	३	२	१	२	२
खडेरी	बालीनाली सुकेको	१	२	२	२	३	२	२	३	३	२	२
आगलागी	घर, वनजंगल क्षति	२	२	२	३	३	३	३	३	२	२	३
कृषि तथा पशु रोग	गाई बस्तुमा खोरेत, ज्वरोले मरेका	१	१	१	३	३	२	२	२	१	१	२
हावाहुरी	स्कुलको घरको छाना उडाएको	२	२	२	२	२	३	३	२	२	२	३
असिना पानी	कृषिमा र खेतवारी नोक्सान	२	२	२	३	२	३	३	२	२	२	३
मिचाह प्रजाती	खेतीपातीमा नोक्सान	१	१	१	३	२	२	१	२	१	२	३
मानव रोग	मान्छेलाई विभिन्न नयाँ नयाँ रोग देखिएको	३	३	३	२	१	२	३	२	१	१	२

१= कम प्रभाव , २= मध्यम प्रभाव, ३= उच्च प्रभाव

४.३.८ कार्यबोझ विश्लेषणः

उमेरका आधारमा लैङ्गिक रुपमा समुदायमा छोरा तथा छोरी र महिला तथा पुरुषका बीच कार्य विवरण कसरी विभाजन गरिएको छ भनेर विश्लेषण गर्न यो विधि प्रयोग गरिएको हो। २४ घण्टा भित्र गरिने घरायसी तथा वाह्य कार्य व्यस्ततालाइ विश्लेषण गरी आर्थिक रुपमा सवल वर्ग पहिचान हुने र सिमान्तकृत तथा कमजोर वर्ग तर्फ लक्षित गरि योजना निर्माण गर्न सकिने भएको ले यो विश्लेषण गरिएको हो।

तालिका ८: कार्यबोझ विश्लेषण

उमेर	लिंग	बिहान ५ बजे देखि ६ बजे सम्म	बिहान ६ बजे देखि ९ बजे सम्म	बिहान ९बजे देखि १० बजे सम्म	बिहान १० बजे देखि दिउसो १ बजे सम्म	दिउंसो १ बजे देखि ३ बजे सम्म	दिउंसो ३ बजे देखि सांझ ५ बजे सम्म	सांझ ५ बजे देखि बेलुका ७ बजे सम्म	बेलुका ७ बजे देखि राती ९ बजे सम्म	राती ९ बजे देखि राती १० बजे सम्म
५ वर्ष भन्दा मुनि	महिला	उठने, हातमुख धुने, मोबाईल हेर्ने, आगो बाल्ने, दैलोकुचो गर्ने, घरको काम गर्ने, पढने	पढने, खाना पकाउन सहयोग गर्ने, घरको सरसफाई गर्ने, घाँस काटने	स्कुल जाने तयारी गर्ने, व्यक्तिगत सरसफाई गर्ने,	विद्यालय गएर पढने	बिद्यालय मा पढने	बिद्यालय बाट फर्कने	घरयासी काम धन्धा गर्ने, खाना बनाउन सहयोग गर्ने, पानी भर्ने	खाना खाने, पढने, खेल्ने, मोबाईल हेर्ने	सुत्ने
	पुरुष	सुत्ने, मोबाईल हेर्ने, खेतमा पानी लगाउन जाने, हातमुख धुने, पढने	दाउरा चिर्ने, उफिने, खेल्ने, घांस काटने, पढने, लेख्ने, ब्यक्तिगत सरसफाई गर्ने, मोबाईल हेर्ने	स्कुल जाने तयारी गर्ने, व्यक्तिगत सरसफाई गर्ने,	विद्यालय गएर पढने	बिद्यालय मा पढने	बिद्यालय बाट फर्कने	खेल्न जाने		सुत्ने
६-१४ बर्ष	महिला	सुत्ने, मोबाईल चलाउने	दैलोकुचो गर्ने, आफ्नो सरसफाई गर्ने, खाना पकाउने, पानी बोक्ने	खाना खाने, बिद्यालय जाने तयारी	बिद्यालय मा पढने, बिद्यालय नजाने प्राय सुत्ने, धरायसीकाममा सघाउने	बिद्यालय मा पढने, बिद्यालय नजाने प्राय सुत्ने, धरायसीकाममा सघाउने	बिद्यालयबाट फर्कने, नास्ता खाने	खाजा खाने, पढने, लेख्ने, आमालाई सघाउने, घरको काम गर्ने, खाना बनाउने, भाडा माझ्ने	पढने,लेख्ने, टि.भि हेर्ने, मोबाईल चलाउने,	सुत्ने
	पुरुष	प्राय सुत्ने	पढने, प्राय खेल्ने, मोबाईल हर्ने, गृहकार्य गर्ने, कोही कोही घरयासी काम गर्ने, घांस दाउरा ल्याउने	खाना खाने, बिद्यालय जाने तयारी	बिद्यालय मा पढने, बिद्यालय नजाने प्राय सुत्ने, धरायसीकाममा सघाउने	बिद्यालय मा पढने, बिद्यालय नजाने प्राय सुत्ने, धरायसीकाममा सघाउने	बिद्यालयबाट फर्कने, नास्ता खान	नास्ता खाने, पढने, लेखने, खेल्ने	साना सुत्ने र ठुला ले गृहकार्य गर्ने	सुत्न
१५-२५ बर्ष	महिला	पढने, घरायसी काममा सघाउने	घरयासी काममा सघाउने, बिद्यालय जाने तयारी गर्ने	खाना खाने, बिद्यालय जाने तयारी, घांस काट्न जाने,	खाना खाने, खुवाउनृ, भाडा माझ्ने, घरधन्धा,	खाजा बनाउने, घांस दाउरा को लागी जाने,	बिद्यालयबाट फर्कने तथा	खाना बनाउने, गृहकार्यगर्ने, पढने, कोही	गृहकार्यगन खाना बनाउने, साना बच्चालाई	सुत्ने

				बच्चाको स्याहार सुसार गर्ने, घरायसी काम गर्ने	मेलापाल, तथा घांस दाउरा को लागी जाने, घरयसी काममा सहयोग गर्ने	घरयसी काममा सहयोग गर्ने	घरायसी काममा सहयोग गर्ने	कोही घरायसी काम मा सहयोग गर्ने	स्याहार तथा सुसार गर्ने, तथा घरायसी काममा सहयोग गर्ने	
	पुरुष	प्राय जसो सुत्ने, गाई बस्तुलाई घांसको व्यवस्था गर्ने, सघाउने,	घांस काट्ने बिद्यालय जाने	प्राय जसो बैदेशिक रोजगारीमा जाने	गोठालो जाने, खेतीबारी मा काम गर्ने, कलेज जाने	घरको काम गर्ने, खाजा खाने	खेल खेल्ने, घरायसी काममा सहयोग गर्ने	खेल खेल्ने, मोबाईल चलायने, भलिबल तजा क्यारम बोर्ड खेल्ने	खाना खाने, मोबाईल चलाउने, गृहकार्य गर्ने	मोबाईल गेम खेल्ने
२६-५९ बर्ष	महिला	उठने व्यक्तिगत सरसफाई गर्ने, गाईवस्त सेवा गर्ने, चिया बनाउने, घरको काममा सहयोग गर्ने	खाना बनाउने, खाने, भाडा माझने, घरायसी काम गर्ने, घांस दाउराको लागी जंगलमा जाने, छोरा छोरीको हेरचाह गर्ने	खाना पकाउने, खाने, भाडा माझने,बच्चाहरुलाई बिद्यालय जान तयार गर्ने, बिद्यालय पठाउने, खेतीपातीमा सहयोग गर्ने, मेलापतमा जाने	आफिस जाने, सरसफाई गर्ने, घासदउराको प्रबन्ध गर्ने, घरयसी काम मा सहयोग गर्ने	खाजा बनाउने, दुकान खोल्ने तथा ब्यापार गर्ने, मेलापातमा जाने	आफिसबाट फर्कने, खाजा बनाउने, घरायसी काममा सहयोग गर्ने, मोबाईल, चलाउने, टिकटक बनाउने	भाडा माझने, खाना बनाउन तयारी गर्ने, घरायसी काममा सहयोग गर्ने,	टिकटक बनाउने घरायसी काममा सहयोग गर्ने, मोबाईल, चलाउन	घरायसी धन्धा भ्याउने, मोबाईल हेर्ने तथा सुत्ने
	पुरुष	चिया खाने, गाईबस्तुको सेवा गर्ने,	घांस काट्ने, गोबर फाल्ने,	खाना खाने, गोठाला जाने,खेतीपाती मा जाने तयारी	आफिस जाने, खेती किशानी गर्ने, गोठालो मा सघाउने	मेलापात जाने, काम मा जाने तथा घरायसी काम मा सहयोग गर्ने	मेलापातबाट फर्कने, खाजा खाने, तास खेल्ने, घुम्न जाने	आफिसबाट फर्कने, गोठको काम मा सघाउने, घरको छलफलमा सहयोग गर्ने	टि.भि. हेर्ने, मोबाइल चलाउने, भट्टीजाने, खाना खाने	टि.भि. हर्ने सामाचार सुन्ने
६० बर्ष भन्दा माथी	महिला	चिया पकाउने, घरको सरसफाई गर्ने, पुजापाठ, भजन,किर्तन गर्ने	प्राय सक्नेले घांस दाउरा मा सघाउने,नाती नातिनीलाई हेर्ने	खाना खाने, गोठाला जाने,खेतीपाती मा जाने तयारी	खेती किशानी गर्ने, गोठालो मा सघाउने	मेलापात जाने, काम मा जाने तथा घरायसी काम मा सहयोग गर्ने	मेलापातबाट फर्कने, खाजा खाने, तास खेल्ने, घुम्न जाने	गोठको काम मा सघाउने, घरको छलफलमा सहयोग गर्ने	टि.भि. हेर्ने, मोबाइल चलाउने खाना खाने	ट.भि. हर्ने सामाचार सुन्ने
	पुरुष	गोबर फाल्ने, चिया खाने, बस्तुभाउ स्याहार गर्ने, गाईगोठको काम गर्ने,	प्राय सक्नेले घांस दाउरा मा सघाउने,नाती नातिनीलाई हेर्ने	खाना खाने, आराम गर्ने, सुत्ने	खेतीवारी तथा पशुचौपाया लाई रेखदेख गर्ने, टि.भी हर्ने	खेतीबारी तथा पशुचौपाया लाई हेरचाह गर्ने, टि.भि हेर्ने	नास्ता खानघरको रेखदेख गर्नै	घरको रेखदेख गर्ने	टि.भि. हेर्ने, खाना खान सुत्ने	सुत्ने

४.३.९ यौन तथा प्रजनन स्वास्थ्य अधिकारको विश्लेषण

संकटासंन्न समुह	असर	यौन तथा प्रजन्न् स्वास्थ्यमा पर्ने असर
दलित	सामाजिक रुपमा अझै केही मात्रा मा व्यक्तिगत रुपमा भेदभाव छ, सार्वजनिक रुपमा अलि कम छ, सामाजिक रुपमा समान व्यवहार भएको छ, तर सार्वजनिक सेवा प्रवाह गाउँपालिका तथा अन्य ठाउँमा अझै प्राथमिक्ता दिनुपर्ने छ,	यौन तथा प्रजन्न स्थास्थ्यको सेवा तथा सुविधा लिने मा लाज मान्ने, जसको कारणले आफनै समस्या खुलस्त रुपमा भन्न नसकिनु, समस्या लुकाउनु र समस्या जटिल बन्दै जानु, परिवार योजनाको साधनहरु अपनाउन मा लाज मन्नु, सेवा नलिनु, सेवा लिने भए लुकीछिपी लिनु, श्रीमान को डर हुनु, लैगिकतामा आधारिथ हिंसा हुने खतरा हुनु
एकल महिला	मान्छेको हेर्ने द्रष्टिकोण फरक हुन्छ, सार्वजनिक कार्य, उदघाटन तथा सुभकार्यमा बोलाईदैन, सरकारको सेवा प्रवाहमा पछि परिन्छ,	यौन तथा प्रजन्न बिषयमा खेलेर छलफल गर्न नसकिनु, परिवार नियोजनको साधन अपनाउन लाज मान्नु तथा डराउनु तथा निर्णय गर्न नसकिनु, जसले गर्दा यौन समस्याहरु जटिल हुनु
किशोर किशोरी	यौन तथा प्रजन्न् स्वास्थ्य सम्बन्धी ज्ञानको कमी, पर्याप्तमात्रा मा जानकारी नभएको तथा आफनौ आधिकारको बारेमा पनि प्रष्टता नभएको, तथा महिनावारी को बारेमा प्रष्ट जानकारी तथा त्यसको बारेमा कसरी व्यबस्थापन गर्ने, त्यसको बिधि तथा प्रक्रयाको बारेमा जानकारीको कमी तथा कुरा गर्न लाज मान्नु	आर्थिक अवास्था कमजोर घर परिवारको किशोर किशोरी हरु बैदेशिक रोजगारी का लागी बहिर गएको, जसका कारण असुरक्षित यौन सम्पर्क हुने सम्भवना भएको, असुरक्षित गर्भपतनको तथा जटिल समस्या भग्नु परको, बिद्यालय मा पढने किशोरीहरुलाई प्याड को व्यबस्थापन तथा उचित व्यबस्थापन को प्रबन्ध नभएको जसले गर्दा पढाई छुटने
बृद्ध बृद्धा	आंखा कमजोर भएको, टाडा नदेखिने, शरिर कमजोर हुदां धेरै हिडडुल गर्न नसकिने,औषधिको भरमा बाँच्ने, पहिरो तथा जोखिम मा पर्ने बढी सम्भवना हुने, पोषण युक्त खानेकुरा प्रचुरमात्रा मा आवश्यक हुन्छ।	शारिरलाई आवश्यक मात्रामा चाहिने पोषण युक्त खानेकुरा को कमी हुनु, स्वास्थ्य उपचारमा बढी रकम खर्च हुनु, तथा ध्यान नदिनु जसले गर्दा स्वास्थ्य सामास्या हुनु,

४.३.१० प्रकोप तथा जोखिम विश्लेषण

समग्र गाउँपालिकाको भविष्यमा प्रकोप हुन सक्ने सम्भावना, असरको गम्भीरता र असरको सम्भावनाको आधारमा प्रकोपको प्रभावको स्तर, प्रकोप हुन सक्ने सम्भावना र प्रभाव पार्न सक्ने सम्भावनाहरूको स्तर लाई १ देखी ३ अङ्क भार दिई विश्लेषण गरिएको छ जसमा १ भन्नाले न्यून प्रभाव तथा गम्भीरता र ३ भन्नाले सबैभन्दा उच्च प्रभाव तथा गम्भीरता भन्ने बुझिन्छ। यसरी प्रकोपको सम्भावना, प्रकोपबाट हुन सक्ने असर र असरको गम्भीरताको अङ्क भारलाई गुणाङ्क गरी प्रकोपको जोखिमको स्तर तय गरिएको थियो ।

तालिका ड: प्रकोपको असर र प्रभाव

प्रकोप	असर तथा प्रभावहरू	असरको गम्भीरता	प्रकोप हुनसक्ने सम्भावना	असरको सम्भावना	कुल अङ्क
पहिरो	मानिसको मृत्यु	३	३	३	२७
	खेतीयोग्य जमिन पुरेको	३		३	२७
	वनजंगलमा क्षति	२		३	१८
	सडक, बाटोघाटो पुर्ने/भत्काउने	३		२	१८
	सिँचाई कुलो पुर्ने	३		२	१८
	चरण क्षेत्र कटानी/भू-क्षय	३		३	२७

	खानेपानीको पाइप बगाउने	३		२	१८
	बस्ती बगाउने/घरधुरी क्षति	३		३	२७
	स्वास्थ्य संस्थाको पहुँच विच्छेद गर्ने	३		२	१८
बाढी	खेतबारी बगाउने	३	३	३	२७
	बालीनाली डुबान	३		३	२७
	लघु जलविद्युतगृहमा क्षति	२		३	१८
	पशुचौपाया बगाएको	२		२	१२
	मानिस घाइते तथा मृत्यु	३		२	१८
	घर बस्ती जोखिम बढेको	३		३	२७
	सिँचाई कुलो भत्काउने तथा पुर्ने	२		३	१८
	उर्वर शक्ति भएको माटो बगाउने	२		३	१८
	सडक तथा बाटोघाटोमा क्षति	३		३	२७
	चरीचरण क्षेत्रमा असर	१		१	३
	खानेपानीको मुहान बगाउने	३		२	१८
	खानेपानीको पाइप बगाएको	२		३	१८
	पिसानी घट्ट बगाएको	३		३	२७
	पक्की पुल बगाएको	३		२	१८
हावाहुरी	घरको छाना उडाउने	२	२	३	१२
	विद्यालयको छानो उडाउने	३		३	१८
	फलफूलको फुल झारेको	२		३	१२
	बालीनाली नष्ट भएको	३		३	१८
	उत्पादनमा कमी भएको	२		३	१२
	स्वास्थ्य संस्थाको भौतिक पूर्वाधार क्षति	३		३	१८
मानव रोग	मानिसको मृत्यु	३	२	२	१२
	गाउँ नै बिरामी परेको	३		२	१२
	स्वास्थ्य खर्च बढेको	३		२	१२
खडेरी	वनजंगल सुकेको	३	३	३	२७

	अन्न बाली उत्पादनमा कमी	३		३	२७
	भोकमरी	३		२	१८
	बाली लगाउन नपाएको	३		३	२७
	घाँसपातको कमी	२		२	१२
	रोग वृद्धि	३		३	२७
	बालीनाली सुकेको	३		३	२७
	सिंचाइको पानी कमी	२		३	१८
	पानीको मूल सुकेको	३		३	२७
	खानेपानीको अभाव	३		३	२७
	रोगकिराको प्रकोप बढेको	३		३	२७
	कृषि कार्यमा कार्य बोझ बढ्ने	२		३	१८
असिनापानी	फलफूलको फुल झारेको	२	२	३	१२
	अन्न बालीमा क्षति गरेको	२		३	१२
	खाद्य बाली नस्ट गरेको	३		२	१२
	फलफूलको चिचिला झारेको	२		२	८
	बाढी निम्त्याएर पूर्वाधारको क्षति	२		२	८
	वनजंगल विनाश भएको	३	३	३	२७
	वन्यजन्तु वासस्थान विनाश	३		२	१२
	खानेपानीको पाइप डढेको	२		३	१८
	खानेपानीको मुहान सुक्न लागेको	३		३	२७
	चरी चरण क्षेत्र विनाश	२		३	१८
	मानिसको मृत्यु	३		१	९
चट्याँङ	विद्युतिय सामग्री बिग्रने	२	३	२	१२
	मानिसको मृत्यु	३		२	१८
	पशुचौपाया मृत्यु	२		२	१२
	वन डढेलो बढेको	२		१	६
पशु पंक्षी	घरपालुवा पशुचौपाया क्षति	३	३	३	२७

	खाद्यान्न उत्पादनमा कमी	३		३	२७
	आर्थिक नोक्सानी	३		३	२७
	मान्छेमा संक्रामक रोग सरेको	३		३	२७
	भोकमरी परेको	३		१	९
	पशु चौपायामा रोग लाग्ने	३		३	२७
	कृषि औसधि उपचारमा खर्च बढेको	२		३	१८

४.३.११ जीविकोपार्जनका स्रोतहरु माथिको प्रभाव विश्लेषण

प्राकृतिक, भौतिक, सामाजिक, मानवीय र आर्थिक सम्पत्तिको हिसाबले यस पालिकाको क्षमता कमी हुनुका साथै यी क्षेत्रको विस्तार र संरक्षणमा काम गर्ने सङ्घसंस्थाहरू न्यून रहेको पाइयो परिवर्तन गाउँपालिकामा जीविकोपार्जनको प्राकृतिक स्रोतहरूमा वन तथा वन्यजन्तुमा सबैभन्दा धेरै प्रभाव पर्ने देखिन्छ भने दोस्रो स्थानमा पानीको स्रोत तथा जडीबुटीमा प्रभाव परेको छ । त्यस्तै भौतिक स्रोतहरूमा पर्ने प्रभावमा खानेपानी पहिलो स्थानमा छ भने, विद्युत, घरगोठ, सञ्चार दोस्रो स्थानमा देखिएको छ। जीविकोपार्जनको आर्थिक स्रोतमा भने कृषि तथा पशुपालनमा सबैभन्दा धेरै प्रभाव पर्दछ। सामाजिक स्रोतहरूमा भने विद्यालय तथा स्वास्थ्य चौकी, सामुदायिक भवन तथा वन तथा कृषि समूहहरूलाई प्रकोपको प्रभाव धेरै पर्ने देखिन्छ ।

तालिका ढ : जीविकोपार्जनको स्रोतको अवस्था विश्लेषण

जीविकोपार्जनका स्रोतहरू	हालको अवस्था र गुणस्तर	भविष्यको अवस्था र गुणस्तरको अनुमान
प्राकृतिक	सल्ला, गुराँस, ओखर, बाँभ, टुनी जस्ता रुखहरु त्यस्तै चुत्रो, टिमुर, बोभ्रो, कुरिलो पाइने गरेको छ। स्याल, फ्याउरो, रतुवा, भालु, घोरल, बाँदर जस्ता पाइने वासस्थान भएको जंगल तुलनात्मक रुपमा पातलिँदै गएको, पानीका प्राकुतिक मूलहरु सुक्दै गएको, पानी पर्ने प्रवृत्तिमा फरकपन हुनाले खोलामा कहिले पानीको बहाव एक्कासी बढ्ने र कहिले पानीको मात्रा कम हुने गरेको, खडेरीको कारण जमिनमा सुख्खापन बढ्दै गएको र प्राकृतिक सुख्खा पहिरोका घटना बढेको छ। वनजङ्गलमा घाँसपातको समस्या देखिएको छ। वन डढेलोको प्रवृत्ति बढेर वन पैदावारको कमी भएको छ।	सामुदायिक वनले कडीकडाउ नगर्ने हो भने वनजंगलको क्षेत्रसँगै वन्यजन्तु, वन पैदावर र जडीबुटीका प्रकार र संख्यामा कमी आउन सक्ने, प्राकृतिक प्रकोपबाट वन क्षेत्र प्रभावित हुने तथा क्षेत्रफल घट्ने (पहिरो, बाढी, डढेलो, खडेरी), मिचाहा भारहरु अत्याधिक मात्रामा देखा पर्न सक्ने, पानीका मूलहरु अभै सुक्न गइ पानीका हाहाकार हुन सक्ने, पर्ती बाँभो जग्गा तथा खाली ठाउँमा वृक्षारोपण गरी यसको गुणस्तर सुधार्न सकिने, जडिबुटी संकलन केन्द्रको स्थापना गरी रोजगारीको सृजना गर्न सकिने, व्यवस्थित तटबन्ध व्यवस्था भएमा जमिनको गुणस्तर बढ्दै जानेछ, जंगल र जलाधारको संरक्षण गरेमा खानेपानी, सिँचाईको सुविधा हुन सक्छ।
भौतिक	सबै वडामा कच्ची सडकको पहुँच पुगेको र बिस्तारै स्तरउन्नती गर्ने योजना, वातावरणीय पक्षलाई ध्यान नदिइ बनाइएका थुप्रै सडक खण्डले पहिरो निम्त्याएको, सिँचाई कुलोहरू संचालनमा आएका तर कुलोको अवस्था नाजुक रहेको छ भने मुहानहरुमा लगातार बाढी र पहिरोले क्षति गर्दै आएको छ। पहिरो तथा भुक्षयको जोखिम रहेको र बढ्दै गएको अवस्था छ। खानेपानी सबै ठाँउमा नपुगेको तथा खानेपानीको मुहान कम हुने र सुक्ने प्रवृत्ति वृद्धि भएको छ भने मुहान बगाउने र पुर्ने गरेको छ। हरेक वडामा वडा कार्यालय भवन, स्वास्थ्य चौकी भवन, विद्यालय र गाउँपालिकामा ३ वटा मात्र क्याम्पस रहेको, भोलुगें पुलहरुले पालिकाका विभिन्न ठाँउहरु जोडिएको छ।	सडक स्तरोन्नति तथा कालोपत्रे हुनेछ। सडक छेउमा रूखविरुवा हुनेछ, भल निकासको व्यवस्था हुनेछ, कुलो कुलेसा र नहर बन्दै छन् भविष्यमा राम्रो र गुणस्तर हुनेछन्, स्वच्छ खानेपानीको बिस्तार हुनेछ, सरकारी भवनले गुणस्तरीय सेवा प्रदान गर्ने, अस्पताल संचालन हुनेछ भने स्वास्थ्य संस्थाले पनि गुणस्तरीय हुने र ठुलो रोगको उपचार हुने, भविष्यमा विद्यालयको गुणस्तर बढ्दै जाने उच्च तहका क्याम्पसमा विविध विद्याहरु संचालन भई गुणस्तरीय शिक्षाको अवसर प्राप्त हुनेछ।पक्की पुलहरु निर्माण हुनेछ। विस्तारै शहरीकरणको कारणले यातायात, उद्योग, रोजगारीका अवसर खुल्नेछन्। संचार, सुचना प्रविधिको विकास हुनेछ। ठोस फोहोरमैला सँगसँगै प्रदूषण पनि वृद्धि हुनेछ।
सामाजिक	वडा कार्यालय, स्वास्थ्य चौकी, प्रहरी चौकी रहेको तर अपेक्षित सेवाहरु प्रदान गर्न नसकेको, हरेक वडामा आमा, कृषक, बचत समूह, बाल क्लब, युवा संजाल, महिला संजाल रहेको छ।	सरकारी र सामाजिक सेवा केन्द्रको गुणस्तर र प्रभावकारीता बढ्न सक्नेछ।दक्ष प्राविधिक तथा सामाग्री थपिएको हुनेछ। सांस्कृतिक पर्व, मेला, भेषभुषा, नाचको संरक्षण गरी सांस्कुतिक पर्यटनको विकास हुन सक्ने देखिन्छ।
मानवीय	सिकर्मी, डकर्मी, सिलाइ कटाइ, जाली बुनाइ, स्वास्थ्यकर्मी, कृषि तथा पशु प्राविधिक, इन्जिनियर	जनसंख्या सँगसँगै साक्षरता पनि बढ्नेछ र दक्ष जनशक्तिहरू तयार हुनेछन्। महिला सशक्तिकरण

	तथा ओभरसियर, मिस्त्री, सवारी चालक लगाएत दक्ष जनशक्ति केही मात्रामा रहेको छ। खोज तथा उद्धार तालिम प्राप्त जनशक्ति न्यून, जलवायु परिवर्तनमा सचेतना एवं ज्ञानको अवस्था केही शिक्षित वर्ग सम्म मात्र रहेको छ।	अभियान तथा सिपमूलक तालिम संचालन भै क्षमता विकास कार्यक्रम भएको हुनेछ। सेवामुलक र व्यवसायिक कृषिमा लाग्ने संख्या वृद्धि भई बाहिर जाने युवाको संख्यामा कमी आउनेछ। दक्ष जनशक्ति स्थानीय स्तरमै उपलब्ध हुनेछन्।
आर्थिक	काष्ठ फर्निचर उद्योग, चाउमिन उद्योग, पिसानी मिलहरु सञ्चालनमा रहेको, बैक, लघु वित्त संस्थाहरू, रेमिट्यान्स, तथा सहकारी संस्था रहेकाले बचत गर्न तथा ऋण लिन सजिलो छ। केहि मात्रामा व्यावसायिक बाखा, कुखुरा, तरकारी तथा फलफुल खेति रहेको छ। नदीजन्य निर्माण सामग्री पालिकामा प्रसस्त रहेको छ भने ढुङ्गा खानी पनि रहेको छ।	जडीबुटी प्रशोधन केन्द्र, साबुन, कुटानी पिसानी, फलफुल प्रसोधन उद्योग संचालन हुनेछ। स्थानीयहरूको सीप क्षमता अभिवृद्धि भएर स्वरोजगारीको सिर्जना हुनेछ। बचत समूहहरूको बचतमा वृद्धि भएको हुनेछ। नदीजन्य निर्माण सामग्रीको प्रयोग भै स्थानीय विकासको काम तिब्र भएको हुनेछ। व्यावसायिक पशुपालन तथा कृषि गर्नेको संख्या वृद्धि भएको हुनेछ।

४.३.१२ पारिस्थितिकीय प्रणालीको संकटासन्नता चित्रण तथा विश्लेषण

परिवर्तन गाउँपालिकामा जलवायु परिवर्तनका प्रभावहरू तथा सम्भावित जोखिमहरूले वनको अवस्था तथा जैविक विविधता, खोलानाला, पानीका मुहान र कृषि पारिस्थितिकीय प्रणालीमा पारिरहेको असर मूल्याङ्कन गर्नको लागि समूहमा छलफल र स्थानीयसँग अन्तरक्रियाबाट जानकारी सङ्कलन गरी प्रकोपहरूको प्रभाव तथा असरलाई उच्च (३), मध्यम (२) तथा न्यून (१) वर्गमा विभाजन गरी पानीका स्रोतहरूमा रहेका वनस्पति र जीवजन्तुमा परिवर्तन, पानीको गुणस्तरमा परिवर्तन, पारिस्थितिकीय प्रणालीको संयोजन, वन प्रजातिमा परिवर्तन, जीवजन्तुका प्रजातिमा परिवर्तन, वनको अवस्था, संयोजन तथा पारिस्थितिकीय प्रणालीको सेवामा परेको परिवर्तनलाई आधार मानी विश्लेषण गरिएको छ ।

तालिका ण : पारास्थितिकिय प्रणालीको विश्लेषण

प्रकोप/प्रभाव	पहिरो	बाढी	खडेरी	असिनापानी	मिचाहा प्रजाति	कृषिमा रोग	हावाहुरी	आगलागी	पशु रोग
वन पारिस्थितिकीय प्रणाली									
वन प्रजातिमा परिवर्तन	१	१	२	१	२	-	१	३	-
जीवजन्तु प्रजातिमा परिवर्तन	१	१	२	१	१	-	१	१	-
वनको अवस्था/ गुणस्तर	३	२	३	१	३	१	२	३	-
संयोजन (Forest Composition)	२	१	२	१	२	-	१	२	-
पारिस्थितिकीय प्रणालीको सेवामा परिवर्तन	२	२	३	१	३	२	१	३	-
जम्मा	**९**	**७**	**१२**	**५**	**११**	**३**	**६**	**१२**	**-**
कृषि पारिस्थितिकीय प्रणाली									

खेती प्रणालीमा परिवर्तन	२	१	२	१	१	२	१	१	१
खेतमा बसोबास गर्ने जीवजन्तुमा परिवर्तन	१	१	२	१	२	२	१	१	१
कृषि उत्पादन/ गुणस्तर	३	२	३	३	३	३	१	२	१
संयोजन (Forest Composition)	१	१	३	१	२	२	१	१	१
पारिस्थितिकीय प्रणालीको सेवामा परिवर्तन	२	२	३	२	२	३	१	१	१
जम्मा	**९**	**७**	**१३**	**८**	**१०**	**१२**	**५**	**६**	**५**
जलीय पारिस्थितिकीय प्रणाली									
जलीय वनस्पतिमा परिवर्तन	१	२	२	१	२	१	१	१	१
पानीको अवस्था/ गुणस्तर	२	३	३	१	१	१	१	१	१
जलीय जीवजन्तुमा परिवर्तन	२	२	३	१	१	२	१	२	२
संयोजन (Forest Composition)	१	१	१	१	१	१	१	१	१
पारिस्थितिकीय प्रणालीको सेवामा परिवर्तन	३	३	३	१	१	१	१	२	१
जम्मा	**९**	**११**	**१२**	**५**	**६**	**६**	**५**	**७**	**६**

हालका वर्षहरूमा जलवायु परिवर्तनका कारण स्थानीय वन प्रजातिहरू जस्तै जडिबुटी, वन्यजन्तुहरूको संख्या घट्दै गएको छ भने मिचाहा प्रजातिहरू जस्तै कुरी, चरीमारो, पानी झार, वनमारा जस्ता प्रजातिहरू बढ्दै गएका छन्। जलवायुजन्य प्रकोपहरू बढ्दै जाँदा वनको अवस्था र गुणस्तरमा असर गर्दछ, जसले गर्दा वनबाट प्राप्त हुने सेवा र सुविधामा समेत असर गर्दछ । वन तथा कृषि पारिस्थितिकीय प्रणालीमा खडेरी, मिचाहा प्रजाति र आगलागीले सबैभन्दा धेरै प्रभाव परिरहेको छ । यस्तो परिवर्तनले गर्दा कुनै एक प्रजातिको जनसङ्ख्या बढ्ने र कुनै प्रजातिहरू लोप हुने अवस्थामा पुग्छन् । कृषि पारिस्थितिकीय प्रणालीमा खडेरी, कृषिमा रोगकीरा, पहिरो/भू-क्षयले धेरै प्रभाव परेको देखिन्छ भने जलवायुजन्य जोखिमको कारण कृषिजन्य उत्पादन र कृषि पारिस्थितिकीय प्रणालीको सेवामा अधिक प्रभाव परेको छ । त्यस्तै, जलीय पारिस्थितिकीय प्रणालीमा खडेरी, बाढी, पहिरो तथा आगलागीको धेरै प्रभाव परेको देखिन्छ भने जलवायुजन्य जोखिमको कारण पानीको अवस्था तथा गुणस्तर कमी भएको र जलीय पारिस्थितिकीय प्रणालीको सेवामा अधिक प्रभाव पारेको छ। त्यस्तै पहिले धेरै पाउने माछाको प्रजाति तथा संख्या अहिले कम भएको छ ।

राष्ट्रिय जलवायु परिवर्तन सर्वेक्षण २०२२ को तथ्याङ्क अनुसार मिचाहा प्रजातिको प्रभाव सबैभन्दा धेरै कृषि क्षेत्रमा परेको देखिन्छ जसमा बुट्यानको प्रभाव १०.९% वनमा, ५.७% चरण क्षेत्रमा तथा ८१% कृषि क्षेत्रमा परेको अवस्था रहेको छ। त्यस्तै जलीय मिचाहा झारले वनमा ७.३%, कृषिमा ३०.७% र अन्य क्षेत्र (जलीय पारिस्थितिकीय प्रणाली) मा ६१.५% प्रभाव पारेको देखिन्छ। मिचाहा प्रजातिको कारणले आम्दानी घटेको, टिम्बर/काठको नोक्सानी, घाँसपात क्षति, डालेघाँसमा कमी, सोत्तरको कमी, तथा पशु र मानिसहरूको स्वास्थ्यमा पनि प्रभाव परेको छ (राष्ट्रिय तथ्याङ्क कार्यालय, २०२४)।

स्थानीय स्तरमा मिचाहा प्रजातिको नियन्त्रणको लागि काट्ने/ फाड्ने कार्य सबैभन्दा धेरै रहेको छ भने केहि स्थानमा आगो लगाउने र रसायन छर्केर नियन्त्रणको कार्यहरू पनि गर्दै आएका छन् भने अझै पनि जलीय मिचाहा झारको व्यवस्थापनको लागि केही पनि उपाय अवलम्बन नगर्ने धेरै रहेको छ (राष्ट्रिय तथ्याङ्क कार्यालय, सन २०२४)।

तालिका त : मिचाहा प्रजातिको प्रभाव

पारिस्थितिकीय प्रणाली	वनस्पतिमा परिवर्तन	जीवजन्तुमा परिवर्तन	अवस्था/ गुणस्तर	संयोजन	सेवामा परिवर्तन	जम्मा	औसत
वन पारिस्थितिकीय प्रणाली	१.५७	१.१४	२.२५	१.५७	२.१३	८.६६	१.७३
कृषि पारिस्थितिकीय प्रणाली	१.३३	१.३३	२.३३	१.४४	१.८९	८.३३	१.६७
जलीय पारिस्थितिकीय प्रणाली	१.३३	१.५६	१.७८	१	१.७८	७.४४	१.४९

परिवर्तन गाउँपालिकामा रहेको पारिस्थितिकीय प्रणालीहरूको तुलनात्मक जोखिम विश्लेषण गर्दा वनजङ्गल पारिस्थितिकीय प्रणाली सबैभन्दा धेरै जोखिम रहेको देखिन्छ । वनजङ्गल पारिस्थितिकीय प्रणालीको पनि अवस्था र गुणस्तरमा धेरै प्रभाव परेको छ भने पारिस्थितिकीय प्रणाली सेवामा पनि परिवर्तन भएको देखिन्छ। वनजङ्गल पारिस्थितिकीय प्रणालीको सेवामा सबैभन्दा धेरै परिवर्तन भएको छ। जसको मुख्य प्रभावको रूपमा वन पैदावारहरूको कमी, वन्यजन्तुको कमी हुनुका साथै जडीबुटी समेत पहिलाको भन्दा कम पाउन थालेको छ। त्यस्तै, दोस्रो स्थानमा कृषि पारिस्थितिकीय प्रणालीको अवस्था र गुणस्तरमा धेरै प्रभाव परेको छ भने पारिस्थितिकीय प्रणाली सेवामा पनि प्रभाव परेको देखिन्छ। कृषि पारिस्थितिकीय प्रणालीमा परेको मुख्य प्रभावहरूमा उत्पादनमा कमी हुनु, गुणस्तर घट्नु, नयाँ प्रजातिको बाली फल्न थाल्नु इत्यादि रहेका छन्। त्यस्तै जलीय पारिस्थितिकीय प्रणालीको पनि गुणस्तर र सेवामा धेरै प्रभाव परेको छ। जलवायुजन्य जोखिमले वनजङ्गल, कृषि तथा जलीय पारिस्थितिकीय प्रणालीको अवस्था र गुणस्तरमा सबैभन्दा बढी प्रभाव परेको देखिन्छ । वनजङ्गलको गुणस्तर ह्रास हुँदा वन पैदावारको कमी हुनेछ जसले वन पैदावार सङ्कलनको लागि धेरै समय खर्च गर्नुपर्ने हुन्छ। त्यस्तै पहिरो, खडेरी, मिचाहा प्रजातिको कारणले गर्दा कृषि पारिस्थितिकीय प्रणालीको पनि गुणस्तर र सेवामा प्रभाव पर्ने गर्दछ । यसैगरी, जलीय पारिस्थितिकीय प्रणालीको पनि गुणस्तर र सेवामा परिवर्तन हुनेछ। जसको कारण घरायसी कार्यमा संलग्न हुने व्यक्तिहरु बिशेषगरि महिलाहरुको कार्य बोझ बढ्नका साथै व्यक्तिहरुको पोषण तथा स्वास्थ्यमा समेत प्रत्यक्ष प्रभाव पर्ने देखिन्छ। उत्पादनमा कमी हुने हुनाले सन्तुलित आहार तथा पोषणको कमी हुने तथा कृषिमा आधारित जीविकोपार्जनको स्रोतहरूमा नकारात्मक असर पर्ने हुन्छ। खाद्य तथा पोषणको कमीले बालबालिका, सुत्केरी तथा गर्भवती महिला तथा अन्य सङ्कटासन्न वर्गमा पर्ने असरको मात्रा अझ बाढी हुनेछ ।यसैगरी, जलीय पारिस्थितिकीय प्रणालीको पनि गुणस्तर र सेवामा हुने परिवर्तनले पानीको मुहान सुक्ने तथा मुहानमा पानीको मात्रा घटनाले पानी व्यवस्थापनको लागि धेरै समय छुट्याउनु पर्ने तथा सङ्कलनको लागि टाढा जानुपर्ने अवस्था सिर्जना हुन सक्नेछ। साथै, पानीको स्रोतमा बाढी/पहिरोको कारणले फोहोर हुने हुँदा संक्रामक रोग फैलने तथा व्यक्तिगत सरसफाईको लागि पानी अभाव हुँदा स्वास्थ्यमा समस्या सिर्जना हुनेछ ।

४.३.१३ विषयगत क्षेत्रमा पारेको प्रभाव

परीमार्जीत स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको खाका २०७६ ले दस वटा विषयगत क्षेत्र र यस विधिबाट परिवर्तन गाउँपालिकामा विगत ३० वर्षमा जलवायुमा देखिएको परिवर्तनले विभिन्न क्षेत्रगत प्रभाव तथा हालको अवस्था र भविष्यको अनुमान प्रस्तुत गरिएको छ ।

पहिलेको अवस्थाबाट वर्तमान अवस्थामा भएको परिवर्तन र भविष्यमा पार्न सक्ने नकारात्मक असरको चित्रण गरिएको छ । जसले जलवायु परिवर्तनको असरबाट अनुकूलन हुन गर्नुपर्ने कामहरूको प्राथमिकीकरण र लेखाजोखा गर्न मद्दत भएको छ ।

तालिका थ : बिषयगत क्षेत्रमा पारेको विश्लेषण

३० वर्ष अगाडीको अवस्था	हाल महसुस गरेको प्रभाव	भविष्यको अनुमान	महिला तथा बालबालिकामा पर्न सक्ने प्रभाव
	कृषि तथा खाद्य सुरक्षा		
वर्षाको पानीमा भर पर्नु पर्ने हुन्थ्यो। सिँचाईको सुविधा थिएन । दलहन प्रशस्त मात्रामा उत्पादन हुन्थ्यो, प्राङ्गारिक मलको प्रयोग थियो, रैथाने बीउ (कोदो, गहुँ, मकै, फापर) उब्जनी हुन्थ्यो, स्थानीय उत्पादनहरूमा मात्र पहुँच थियो। पशुपालनमा लोकप्रियता थियो। धेरैजसो मानिस कृषिमा मात्र आबद्ध थिए। कृषि प्रविधि र ज्ञानको कमी, उन्नत जातका बिउ बिजन थिएन, परिश्रम अनुसार उत्पादन कमी थियो, अन्न गेडागुडीमा पौष्टिकता बढी थियो, पशुपालन धेरै गरिन्थ्यो, पशु रोगले विकराल रूप लिन्थ्यो, दूध, दही, घ्यू बिक्री वितरण गरिन्नथ्यो, घरपालुवा बस्तु फुकुवा चरी चरण गरिन्थ्यो, खुल्ला चरिचरण थियो। नाउलोमा लाइन लागेर पानी भर्नु पर्ने बाध्यता रहेको थियो।	खाद्यन्न बालीसँगै नगदेबाली तथा फलफूल खेती प्रवर्द्धन गर्ने प्रयास भएको छ। खेतीयोग्य जमिन बाढीले गर्दा बाँझो भएको, भटमास, मास, सिमि कम मात्रामा उत्पादन हुन थालेको छ, युरिया लगाएत रासायनिक मलको प्रयोग बढ्न थालेको छ, उन्नत जातको बीउ प्रयोग हुन थालेको, पशुपालनमा लोकप्रियता कम हुँदै गएको, धेरै स्थानहरुमा सिँचाई सुविधा पुगेको छ। कृषि समूह र कृषि सहकारीका सदस्यहरुको क्षमता विकास, सशक्तिकरण भएको छ। कृषिमा काम गर्ने मानिस घट्दै गएका छन्। प्रांगारिक मलको प्रयोग कम र रासायनिक मलको प्रयोग बढी हुने गरेको, सिंचाइको व्यवस्था अझै पूर्ण रूपले नभएको, स्थानीय पशुपालनमा कमी, बाढी पहिरोले कृषि जमिन कमी भएको, पशु उत्पादन बिक्री हुन थालेको छ तर मूल्य एकरूपता छैन, पशुरोग रोकथाम नभएको अवस्था छ। जङ्गली जनावरले अन्नबाली धेरै क्षति गर्न थालेको, मानिसले जग्गा बाँझो राख्न थालेका छन्।	भू-क्षमता अनुसारको भू-उपयोग सम्बन्धि प्राविधिक तालिम पाएका हुनेछन्। खडेरी थेग्ने बाली वितरण भएको हुनेछ। भिरालो ठाउँमा पनि गह्रागह्रा बनाएर खेती गर्ने चलन बढ्नेछ। तरकारी तथा फलफुल संकलन केन्द्र, व्यावसायिक खेती सुरु भएको हुनेछ। पशु तथा कृषि बिमा सबैले गरेका हुनेछन्। गोठसुधारका कार्यक्रमहरु संचालनमा हुनेछन्। कृषि उत्पादनमा प्रविधि प्रयोग भएको हुनेछ। थोपा सिँचाई विस्तार हुनेछ। उन्नत जातका बीउ प्रयोग हुनेछ, माटो परीक्षण गरिएको हुनेछ, बेमौसमी खेती हुनेछ, पशु उत्पादनको बजार र मूल्य समायोजन हुनेछ। व्यावसायिक पशु तथा कुखुरापालन सुरु हुनेछ। कृषि सामान आयात भन्दा निर्यात हुने अवस्था आउनेछ, कृषि जमिनको क्षति रोकथाम हुनेछ। पुरानो रैथाने बिउ संरक्षण भएको हुनेछ।	दूषित खाद्य पदार्थको उपभोगबाट उत्पन्न हुने रोगहरूको फैलावट बढ्नेछ। सुनौला हजार दिनका आमाहरु सुरक्षीत पोषण नपाएर कमजोर हुन सक्नेछन्। बच्चाहरु कुपोषित हुन सक्नेछन्। सन्तुलित आहारको कमी हुन् सक्नेछन्।
	वन, जैविक विविधता तथा जलाधार संरक्षण		
पर्याप्त वन पैदावार, जैविक विविधता थियो। दारकाठ	वन, जैविक विविधता तथा जलाधार सम्बन्धी अध्ययन भएको छैन्। वन डढेलो	राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय बजारको विश्लेषण गरी गैरकाष्ठ पैदावारमा	रोजगारीका सिलसिलाका

राम्रो थियो, पर्याप्त मात्रामा बिरुवा, जडीबुटी पाइन्थ्यो। वन व्यवस्थापन थिएन, वन हेरालुको व्यवस्था थिएन, कन्दमुल प्रसस्त मात्रामा पाइन्थ्यो, वन उपभोक्ता समिति थिएन, वन सम्बन्धी कार्यक्रम थिएन। खुल्ला चोरीशिकारी हुने गरेको थियो। थुप्रै वन्यजन्तु जस्तै भालु, लंगुर बाँदर, रतुवा, देखिने गरेको थियो। गैरकाष्ठ वन पैदावारमा आधारित जडिबुटी प्रशोधन उद्योगको विकास भएको थिएन्। काठ घरेलु फर्निचर बनाउन मात्र प्रयोग हुन्थ्यो।	धेरै भएको कारण वन पैदावार कमी भएको छ। वन व्यवस्थापन तालिम तथा सोको लागि आवश्यक सामाग्रीहरु सामुदायिक वन उपभोक्ता समितिलाई वितरण गरिएको छ। माथिल्लो तथा तल्लो तटिय क्षेत्रहरुको अन्तर सम्बन्ध र सहकार्य सहितको जलाधार व्यवस्थापनको ज्ञानको कमी छ, जंगली जनावरले सताएर दुख दिन थालेको, वनमा जडीबुटी कम पाइने, पानीको मुहान सुक्दै गएको, वन विनाश सम्बन्धी अझै पनि ज्ञानको कमी रहेको छ, कन्दमुल कम पाइन थालेको छ, पुराना केही बिरुवा तथा जनावर लोप भएको र नया झाडी बुट्यान देखिन थालेको छ।	आधारित जडिबुटी प्रशोधन उद्योगको प्रवर्द्धन भएको हुनेछ। वन व्यवस्थापन हुनेछ। उपभोक्ताहरुले माथिल्लो तथा तल्लो तटिय क्षेत्रहरुको अन्तर सम्बन्ध र सहकार्य सहितको जलाधार व्यवस्थापन सम्बन्धि प्राविधिक तालिम पाएका हुनेछन्। व्यावसायिक जडीबुटी उत्पादन हुनेछन्, वन विज्ञान सम्बन्धी दक्ष जनशक्ति हुनेछन्, नयाँ जातका रूखविरुवा वृक्षारोपण हुनेछन्, लोप भएका तथा हुन लागेका जनावर संरक्षण हुनेछन्। जङ्गल संरक्षण भएर पानीको मुहान संरक्षण भएको हुनेछन्	पुरुषहरु घरमा नहुँदा काठ, दाउरा, घास संकलन गर्न जाने महिलाहरु वन्यजन्तुसँगको द्वन्द्वको जोखिम रहेको हुन्छ। अहिलेको जस्तै आगलागीको घटना बढ्दै गए वन पैदावार लिन टाढा जानु पर्ने हुन सक्छ।
जल तथा उर्जा			
टुकी/दियालो बाल्ने गरेको, खाना पकाउन सबै परिवारहरुले दाउरा खोज्ने गर्ने गरेको, वैकल्पिक ऊर्जा सम्बन्धि ज्ञान नभएको, पानीको उपयोग पिउने, पशुचौपायालाई दिने, सिँचाईको साथै घट्ट संचालन प्रयोजनका लागि हुने गरेको थियो। मुहान ठाउँठाउँमा फुट्ने गर्दथ्यो तथा जलको प्रशस्त मात्रामा उपलब्धता थियो। पानी बोकेर धाउनुपर्ने अवस्था थियो। परम्परागत चुलोको प्रयोग थियो। प्रसस्त मात्रामा गाईबस्तु आहाल खेल्ने पोखरीहरु रहेकोले पानीको पुनर्भरण हुने गरेको थियो	धेरै स्थानमा राष्ट्रिय प्रशारण लाइन पुगेको छ तथा लघु जलविद्युत संचालनमा आएपछि बिजुली बत्ति आउने गरेको छ । खाना पकाउन अधिकाशं परिवार दाउरा र बजार क्षेत्रमा केही परिवारहरु एल.पि.जि ग्यास प्रयोग गर्दैछन्। जलको बहुउपयोग हुने गरेको छ र माग पनि बढ्दो छ। अव्यवस्थित सडक निर्माण तथा अत्याधिक खडेरी तथा पहिलेका गाईबस्तु आहाल खेल्ने पोखरीहरुको प्रयोग कम हुनाले पानीका मुहान सुकेका छन्। टोलटोलमा खानेपानी पाईप मार्फत् वितरण भएको छ भने सुधारिएको चुलो केही ठाउँमा प्रयोग हुन थालेको छ।	यस गाउँपालिका पूर्ण रूपमा राष्ट्रिय प्रसारण लाइनबाट विद्युतीकरण हुनेछ। वैकल्पिक ऊर्जा सम्बन्धि तालिम संचालन भई प्रयोगमा आएको हुनेछ। एल.पि.जि ग्यास प्रयोग अधिक हुनेछ। पानीको बहुउपयोग हुने र साना उद्योग कलकारखानाका लागि माग पनि बढ्दो हुनेछ र प्रति व्यक्ति पानीको माग बढ्ने छ। धुवाँरहित सुधारिएको चुलोको प्रयोग बढेको हुनेछ। लघुजलविद्युत आयोजना हरुको नहरमा बाढी तथा पहिरोको क्षति हुने सम्भावना रहन्छ। पानीको मुहान संरक्षण भएको हुनेछ।	खाना पकाउन अधिकाशं परिवारले दाउराको प्रयोग गर्ने हुँदा र स्वच्छ ऊर्जाको प्रयोग नहुँदा महिला, दुधे बालबालिका र वृद्धवृद्धाहरुमा श्वासप्रश्वासको जोखिम अधिक रहेको छ। रोजगारीका सिलसिलाका पुरुषहरु घरमा नहुँदा दाउरा संकलनमा गर्न जाने महिलाहरु वन्यजन्तुसँगको

			द्वन्द्वको जोखिममा रहेको हुन्छ।
स्वास्थ्य, खानेपानी तथा सरसफाई			
रुढीवादी अन्धविश्वासमा आधारित उपचार पद्धति थियो। धामीझाँक्रीले स्थानीय जडिबुटी प्रयोग गर्दथे। आपत्कालीन स्वास्थ्य सेवा संचालनका लागि संचार, सवारी केही थिएन। शौचालयको व्यवस्था नहुदा खुल्ला शौच गर्ने अवस्था थियो। साबुन पानीले हात धुने चलन थिएन। घर र पशुका गोठ खोर नजिकै हुन्थे। असुरक्षीत महिनावारी र असुरक्षीत गर्भधान हुने अवस्था थियो। स्वास्थ्य सम्बन्धी जनचेतनाको कमी थियो, बालबालिकाको मृत्युदर बढी थियो, स्वास्थ्य चौकीहरू थिएनन्। वैद्य, जडिबुटी र झारफुकबाट उपचार गर्ने पद्धति रहेको थियो । **कुवाको पानी शुद्धिकरण नगरी पिउने तथा व्यक्तिगत सरसफाईमा कमि थियो।**	प्राथमिक उपचार सम्वन्धी तालिम पाएका छन्। चर्पीको प्रयोग हुन्छ। स्वास्थ्य संस्था सञ्चालनमा छ। प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र तथा प्रसुती गृह संचालनमा छन्। बिरामीलाई स्वास्थ्य चौकी पुऱ्याउन स्ट्रेचरको व्यवस्था छ। आवश्यक औषधिहरुको केही मात्रामा व्यवस्था छ। घरायसी तहमा पानी शुद्धिकरण गर्ने विधिको जानकारी भएको छ। विद्यालयमा किशोरी मैत्री शौचालय बन्ने क्रम सुरु भएको छ। सुरक्षीत महिनावारी प्याडको प्रयोग बढ्दो छ। स्वास्थ्य चौकी तथा मेडिकल जाने पहुँच छ, खोप लगाउने गरेकाले मृत्युदर कम भएको छ, स्वास्थ्यकर्मीको सल्लाह अनुसार उपचार गरिने, महिलाहरूमा आङ खस्ने समस्या कमी भएको छ। खानेपानी शुद्धीकरण केहि मात्रामा गर्न थालेको छ।	मानव महामारी साथै पुश तथा बालीको महामारी प्रकोप क्षेत्रका लागि महामारी प्रकोप आँकलन, नक्शाङ्कन र प्रकोप क्षेत्र निर्धारण गर्ने र यसलाई सार्वजनिक रूपमा उपलब्ध भएको हुनेछ। लिङ्ग, उमेर र अपाङ्गताका आधारमा महामारी जोखिमयुक्त क्षेत्रहरूमा भू-सूचना प्रविधि समेत प्रयोग गरी सम्मुखता र संकटउन्मुखता आँकलन गर्ने र सार्वजनिक रूपमा उपलब्ध भएको हुनेछ। सार्वजनिक शौचालय निर्माण भएको हुनेछ। स्वास्थ्य संस्थामा पर्याप्त औषधि व्यवस्थापन भएको हुनेछ। सबै वडामा बर्थिंग सेन्टर स्थापना र संचालन भएको हुनेछ। स्वास्थ्य केन्द्रदेखि टाढा रहेको टोलमा गाउँघर क्लिनिक मार्फत सामान्य औषधि तथा परिवार नियोजनको साधनको उपलब्धता प्रकोपको समयमा पनि हुनेछ। आधुनिक खानपानले नसर्ने रोग बढ्ने देखिन्छ।	किशोरी मैत्री शौचालय नभएका विद्यालयमा महिनावारीको समयमा अप्ठेरो पर्ने गरेको छ। त्यस्तै कतिपय किशोरी मैत्री शौचालय भएका विद्यालयका शौचालयमा पानीको आपुर्ति सहज छैन्। स्वास्थ्य संस्थाको पहुँचले महिला तथा बालबालिकाको स्वास्थ्य स्थिति सुधार हुने देखिन्छ।
स्थानीय ग्रामिण तथा शहरी बस्ती			
ग्रामिण बस्ती तथा भौतिक पूर्वाधारहरूको विकास ज्येष्ठ नागरीक र आदिवासीहरूको वर्षौ देखिको ज्ञान, सीप, अनुभव र परम्परागत अभ्यासका आधारमा आवश्यकता अनुसार स्रोतको पहुँचका आधारमा	भौतिक पूर्वाधारहरूको योजना सहित निर्देशित जग्गा विकास कार्यक्रम, जग्गा एकीकरण कार्यक्रम, घडेरी तथा सेवा सुविधा कार्यक्रम विकास गर्न सकिएको छैन्। अव्यवस्थित सहरीकरणको सुरु भएको छ। वातावरण प्रदूषण सुरु भएको छ। टिनको छानोको प्रयोग हुन थालेको छ।	भौतिक पूर्वाधारहरूको योजना सहित निर्देशित जग्गा विकास कार्यक्रम, जग्गा एकीकरण कार्यक्रम, घडेरी तथा सेवा सुविधा कार्यक्रम विकासमा पहल भएको हुनेछ। महिला, बालबालिका, वृद्धवृद्धा, अपाङ्गमैत्री पुर्वाधार विकासका नियमको निर्माण	महिला, बालबालिका, वृद्धवृद्धा, अपाङ्ग, संकटान्मुख समुदायहरू, सम्पूर्ण सरोकारवालाको मुद्दा समेटिने गरी स्थानीय ग्रामिण

हुने गर्दथे। ढुङ्गा, स्लेट तथा खरको छानो थियो।		भएको हुनेछ। वायु, जल तथा जमिनको प्रदूषण बढ्दै जान सक्नेछ।	तथा शहरी बस्ती निर्माण हुनुपर्दछ।
जलवायुजन्य प्रकोप न्यूनीकरण तथा विपद् जोखिम व्यवस्थापन			
सरकारी कार्यालयहरू, सामुदायिक भवनहरू, विद्यालयहरू, स्वास्थ्य चौकीहरू र आश्रय स्थलहरू बालबालिका, बृद्धबृद्धा तथा अपाङ्ग मैत्री थिएनन्। खाद्य असुरक्षाको चुनौतिलाई सम्वोधन गर्न कृषि बीमा, कृषक लाभ कार्यक्रम र खाद्य तथा बिउ भण्डारहरू थिएनन्। विपद्का समयमा ढुकुटी, अैंचोपैचो गर्ने चलन थियो। स्थानीयहरूको वर्षौ देखिको ज्ञान, सीप, अनुभव र परम्परागत अभ्यासका आधारमा खोज उद्धार हुने गरेको थियो।	विपद् जोखिम व्यवस्थापनका लागि समुदायमा आधारित संस्थाहरूका कार्यक्रम र नीति निर्माणमा महिला, बालबालिका, वृद्धवृद्धा, अपाङ्ग र संकटउन्मुख समुदायको पहुँच, प्रतिनिधित्व र प्रभावकारी सहभागिता सुनिश्चित गर्ने प्रयास भएको छ। बाढी जोखिम न्यूनीकरणका लागि संरचनागत प्रविधि अवलम्बन गर्दै बस्ती क्षेत्रलाई लक्षित गरी तटबन्ध तथा तारजाली निर्माण भएको छ। गाउँपालिकाको जलवायु परिवर्तन अनुकूलन कार्ययोजना तयार हुने क्रममा छ। सरकारी कार्यालयहरू, सामुदायिक भवनहरू, विद्यालयहरू, स्वास्थ्य चौकीहरू र आश्रयस्थलहरू बालबालिका, बृद्धबृद्धा तथा अपाङ्ग मैत्री छैनन्। विद्यालयहरुका विपद् जोखिम व्यवस्थापन योजना तयार भएको छैनन्। आपत्कालिन उद्धार सामग्रीको व्यवस्था छैन। महिला, सुत्केरी, बालबालिका, वृद्धवृद्धा, अपाङ्ग तथा बिरामीहरूका लागि आवश्यक पर्ने विशेष खाद्यान्न, औषधि, सरसफाईका सामान तथा सहायक उपकरणहरू पर्याप्त मात्रामा भण्डारण भएको छैनन्। बहुप्रकोप जोखिम आँकलन तथा नक्शाङ्कन भएको छैन, बहुप्रकोप जोखिमको आँकलन तथा नक्शाङ्कनहरू गरी त्यस्ता जोखिम समेट्न गरी स्थानीय ऐन कानुन, नीति नियम तयार भएको छैन्।	सार्वजनिक, सरकारी र व्यावसायिक भवनमा निकासी मार्ग र भेला हुने स्थान छुट्याई रेखाङ्कन र सिमाङ्कन भएको हुनेछ। स्थानीय विद्यालयहरुका विपद् जोखिम व्यवस्थापन योजना तयार भएको हुनेछ। कृषिमा बढदो विपद् (बाढी, पहिरो, खडेरी, रोगकिरा) जोखिम र खाद्य असुरक्षाको चुनौतिलाई सम्वोधन गर्न कृषि बीमा, कृषक लाभ कार्यक्रम र खाद्य तथा बिउ भण्डारहरूको स्थापना भएको हुनेछ। आपत्कालिन उद्धार सामाग्रीहरू तथा उपकरणहरू (लाइफ ज्याकेट, दमकल, एम्बुलेन्स, स्ट्रेचर आदि) सहित पेय तथा खाद्य सामाग्रीहरू, बीउबिजन, पशुपन्छीका दानाहरू पर्याप्त मात्रामा भण्डारण भएको हुनेछ तथा आपत्कालिन राहत कोष संचालन भएको हुनेछ। महिला, सुत्केरी, बालबालिका, वृद्धवृद्धा, अपाङ्ग तथा बिरामीहरूका लागि आवश्यक पर्ने विशेष खाद्यान्न, औषधि, सरसफाईका सामान तथा सहायक उपकरणहरू पर्याप्त मात्रामा भण्डारण भएको हुनेछ। जलवायुजन्य प्रकोप न्यूनीकरण तथा विपद् जोखिम व्यवस्थापन सम्बन्धि तालिम तथा स्थानीय शैक्षिक कार्यक्रमको पाठ्यक्रममा समावेश गर्न पहल भएको हुनेछ। जलवायुजन्य प्रकोप न्यूनीकरण तथा विपद् जोखिम व्यवस्थापनका लागि वैकल्पिक तथा सृजनशील आर्थिक साधनहरू जस्तै पूर्वानुमानमा आधारित लगानी, साना	दलित, महिला, बालबालिका, वृद्धवृद्धा, अपाङ्ग, संकटउन्मुख समुदायहरू र सम्पूर्ण सरोकारवालाहरूका लागि विपद् जोखिम न्यूनीकरण सम्वन्धी प्रशिक्षण कार्यक्रमहरू संचालन गर्ने। समाजका सीमान्तकृत समूह, महिला, अपाङ्ग, बाल-बालिका तथा वृद्ध-वृद्धाहरूजस्ता अति संकटउन्मुख समूहका लागि प्राथमिकताका आधारमा विपद् जोखिम न्यूनीकरण सम्बन्धी विशेष कार्यक्रमहरूको विकास गरी संचालन गर्नुपर्ने देखिन्छ।

		लगानी, लघु ऋण, बीमा प्रवर्द्धन भएको हुनेछ। विपद् प्रभावित व्यक्ति तथा समुदायहरूलाई लघुवित्त, ससर्त नगद स्थानान्तरण आदिको व्यवस्था स्थापित भएको हुनेछ।	
उद्योग, यातायात तथा भौतिक पूर्वाधार			
ज्येष्ठ नागरीक र आदिवासीहरूको वर्षौ देखिको ज्ञान, सीप, अनुभव र परम्परागत अभ्यासका आधारमा भौतिक पूर्वाधार बन्ने गरेको थियो। उद्योग, यातायात तथा भौतिक पूर्वाधार खासै विकास भएको थिएन, स्थानीयहरु हिँडेर यात्रा गर्ने गरेका थिए। भौतिक पूर्वाधार निर्माण कार्य कम हुन्थे, श्रमिकहरू प्रयोग हुन्थे, मेसिनको प्रयोग थिएन। जुनसुकै ठाउँ जाँदा हिंडेर जानुपर्दा समयको बढी खर्च हुन्थ्यो, बाटोघाटो अप्ठ्यारो थियो जसको कारण ज्यान जाने सम्भावना थियो। तेल पेल्ने कोल र कुटानिको लागि ओखल र पिसानीको लागि पानीघट्ट, ढिकी, जाँतो यातायातको लागि घोडा, डोकाको प्रयोग हुन्थ्यो।	सरकारी कार्यालयहरू, सामुदायिक भवनहरू, विद्यालयहरू, अस्पतालहरू र आश्रयस्थलहरू बालबालिका, वृद्धवृद्धा तथा अपाङ्गमैत्री छैनन्। पालिका भित्र रहेका सडक मार्गहरु लगाएत अन्य भौतिक पूर्वाधार निर्माणमा वातावरण संरक्षण नियमावली २०७७ ले निर्दिष्ट गरेका वातावरणीय अध्ययनहरु नभएको पाईन्छ। निर्माण कार्यमा मेसिनको प्रयोग बढेको छ, यातायातको सुविधा रहेको छ जसको कारण समयको बचत भएको छ, संचार सुविधा रहेको छ जसको कारण ज्यान बचाउन सहज भएको छ। रेडिमड कपडाको प्रयोग गरिन्छ। सडक तथा गोरेटो बाटोमा बाढी र पहिरो प्रकोपको जोखिम अत्याधिक रहेको छ।	पालिका भित्र रहेका सडक मार्गहरुको आपतकालिन रणनीतिक महत्व पहिचान गरी तिनको जोखिम र विपद् सहनशीलताको मुल्यांकन गरी प्रवलीकरण गरिएको हुनेछ। वैकल्पिक मार्गको स्पष्ट पहिचान, प्राथमिकीकरण र निर्माण भएको हुनेछ। पूर्वाधार योजना डिजाइन र निर्माणका लागि विद्यमान मापदण्डहरू र मानकहरू, योजना मापदण्डको पालना भएको हुनेछ। स्थानीय स्रोतमा आधारित घरेलु उद्योग संचालन भएको हुनेछ। बाटोघाटोको स्तर वृद्धि भएको हुनेछ। सडकमा बायो-इन्जिनियरिंग प्रविधि प्रयोग गरी बाढी र पहिरो प्रकोपको जोखिम न्यूनीकरण भएको हुनेछ।	लैङ्गिक हिसा, बालमजदुरी जस्ता जोखिमहरु उद्योग, यातायातमा तथा भौतिक पूर्वाधार विकासका क्रममा देखिन सक्छ।
पर्यटन एंव प्राकृतिक तथा सांस्कृतिक सम्पदा			
स्थानीय पर्यटनको पनि खासै प्रबर्धन भएको थिएन।	**सा**माजिक संजालको प्रयोगकर्ताहरुको वृद्धिले स्थानीय मेला/महोत्सव बढेको छ। पर्यटनमा थप टेवा पुगेको छ ।	पर्यटन एंव प्राकृतिक तथा सांस्कृतिक सम्पदाको प्रवर्द्रन हुनेछ। पर्यापर्यटन वृद्धि भएको हुनेछ भने स्थानीय होमस्टे व्यवस्थित रुपमा संचालन भएको हुनेछ।	स्थानीय मेलापर्वमा महिला तथा किशोरीमाथिको सम्भावित यौनजन्य अपराध कर्मको जोखिम रहने हुन्छ।

लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशिता, जीविकोपार्जन र सुशासन			
लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशिता विभेद थियो। कृषि तथा पशुपालनमा आधारित जीविकोपार्जन थियो।	कृषि बाहेकका जीविकोपार्जनका स्रोतहरुको पहिचान भएको छ। अझै पनि महिला र पुरुषमा कामको विभेद रहेको तथा सामाजिक समावेशिता न्यून रहेको छ। पालिकामा हुने विकास निर्माणको काममा सुशासनको केही अवधारणा पालना भएता पनि पूर्ण रूपमा पालना भएको छैन। पुरुषहरू बाहिर काममा जाने भएकोले महिलाको घरेलु तथा कृषि सम्बन्धी कार्य बोझ बढेको छ। अझै पनि दलित समुदायले सार्वजनिक स्रोतहरू (पानी, मन्दिर लगायत) मा पहुँच अन्तिममा हुने गरेको तथा सामाजिक भेदभाव विद्यमान रहेको छ।	लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशिताको पुर्ण सुनिश्चितता हुनेछ। गर्भवती, सुत्केरी आमा, नवजात शिशु, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, एकल महिला, बिरामी, ज्येष्ठ नागरिकको आवश्यकीय हेरचाहको भएको हुनेछ। प्रभावितको समतामूलक पहुँच स्थापना र सामुदायिक पुनर्निर्माण, स्रोत संरक्षण एवं सेवा सञ्चालनमा बृद्धि भएको हुनेछ। व्यापार, उद्योगमा आधारित जीविकोपार्जनका स्रोतहरुको पहिचान भएको हुनेछ।	महिला तथा किशोरीमाथिको सम्भावित यौनजन्य आक्रमणजस्ता अपराध कर्मको जोखिम रहने हुन्छ। व्यापार, उद्योगमा आधारित जीविकोपार्जनका स्रोतहरुमा महिला, दलितको पहुँच कम हुन सक्नेछ।
जनचेतना अभिवृद्धि तथा क्षमता विकास			
जलवायुजन्य प्रकोप न्यूनीकरण तथा विपद् जोखिम व्यवस्थापनका सवालमा जनचेतना अभिवृद्धि तथा क्षमता विकास जस्ता कार्यक्रमहरु हुँदैन, समुदायमा आधारित, तालिम प्राप्त, पूर्व अभ्यासशील स्वयंसेवकहरू थिएनन्।	निर्वाचित जनप्रतिनिधि, विषयगत निकायका सम्पर्क व्यक्ति, विपद जोखिम व्यवस्थापन क्षेत्रमा कार्यरत संघ संस्थाहरूलाई जलवायुजन्य प्रकोप न्यूनीकरण तथा विपद् जोखिम व्यवस्थापन ऐन, नियम, नीति, रणनीतिक कार्ययोजना बारे अभिमुखिकरण भएको छ। जलवायुजन्य प्रकोप न्यूनीकरण तथा विपद् जोखिम व्यवस्थापन सम्बन्धमा सचेतना जगाउने कार्यक्रमहरूको विकास तथा संचालन गर्नका लागि समुदायमा आधारित संघ संस्था, गैरसरकारी सङ्गठन तथा अन्य सरोकारवालाहरूसँग सहकार्य भएको छ। जलवायुजन्य प्रकोप न्यूनीकरण तथा विपद् जोखिम व्यवस्थापन सम्बन्धी चेतना तथा प्रशिक्षणका लागि विस्तृत पालिका स्तरको कार्यक्रमको विकास गरी संचालन भएको छ।	संकटउन्मुख लक्षित समुदायहरू (महिला, बालबालिका, वृद्धवृद्धा, अपाङ्ग, दलित, विपन्न) को लागि पूर्वसूचना प्रणालीबारे जानकारीमूलक सामाग्रीहरूको तयारी हुनेछ। विद्यालयका पाठयक्रममा जलवायु परिवर्तन र विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापन सम्बन्धी पाठयक्रम निर्माण गरी अध्ययन, अध्यापनलाई संस्थागत भएको हुनेछ। जलवायुजन्य प्रकोप न्यूनीकरण तथा विपद् जोखिम व्यवस्थापन सम्बन्धी प्रशिक्षण कार्यक्रमहरू भएको हुनेछ। विद्यार्थी, अविभावक, शिक्षक, वन तथा वन्यजन्तु संरक्षण सम्बन्धि कानुनहरुको सचेतिकरण तथा क्षमता अभिवृद्धिका विशेष कार्यक्रमहरू संचालन भएको हुनेछ। समुदायमा आधारित, तालिम प्राप्त, पूर्व अभ्यासशील स्वयंसेवकहरूको प्रथम	दलित तथा जनजाति, महिलाहरुले यस्ता जनचेतना अभिवृद्धि तथा क्षमता विकास कार्यक्रममा प्रतिनिधित्व गर्ने अवसर कम पाउन सक्ने संभावना हुन्छ।

	वन तथा वन्यजन्तु संरक्षण सम्बन्धि कानुनहरुको सचेतिकरण तथा क्षमता अभिवृद्धिका विशेष कार्यक्रमहरू संचालन भएको छैन।	उद्धारक संयन्त्रको विकास र क्षमता अभिवृद्धि भएको हुनेछ।	

परिच्छेद ५ : जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा विपद जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापनका रणनीतिहरुको पहिचान

५.१ अनुकूलन तथा विपद जोखिम व्यवस्थापन योजना

विपद जोखिम व्यवस्थापन तथा जलवायु परिवर्तनका असरहरूको सामना गरी परिवर्तित सहज जीवनयापन गर्न सक्ने अवस्थाको सृजना गर्ने प्रक्रिया, स्थानीय परिस्थिति अनुसार अल्पकालीन र दीर्घकालीन अनुकूनका रणनीतिहरूको अवलम्बन गर्न सकिन्छ । यस रणनीति तथा उपायहरु अवलम्बन गरी गाउँपालिकाले तयार गरेको जलवायु परिवर्तन अनुकूलन कार्ययोजना कार्यान्वयनमा सबै सरोकारवालाहरुको सहयोगमा सम्पन्न गरिने छ ।

तालिका द : जलवायुजन्य प्रकोप, अनुकुलन अभ्यास तथा बैकल्पिक रणनीति

जलवायु उत्पन्न प्रकोपहरू	प्रभावित जीविकोपार्जनका स्रोतहरू	समुदायले अपनाएका जुध्ने उपायहरू	के ती उपायहरूले काम गरेको छन् ?	के ती उपायहरू दिगो छन् ?	वैकल्पिक अनुकूलनका उपायहरू र विपद जोखिम न्यूनिकरण
पहिरा	प्राकृतिक, भौतिक, आर्थिक, सामाजिक तथा मानवीय स्रोत	वृक्षारोपण, सुक्खा पर्खालहरू लगाएर पहिरो रोकथामको प्रयास भएका, मुहान मर्मत	केही काम गरेका छन्।	केही छन्।	PCC, RCC तटबन्धन, सडकमा ढल कुलो निर्माण, वृक्षारोपण, बायो-इन्जिनियरिंग पद्धतिद्वारा पहिरो नियन्त्रण, ग्यबियन पर्खाल
बाढी	प्राकृतिक, भौतिक, आर्थिक, सामाजिक तथा मानवीय स्रोत	सुक्खा तटबन्धन निर्माण, सिँचाई मर्मत, वृक्षारोपण, खाद्यान्न खरिद गरि आपूर्ति गरेको	केही काम गरेका छन्।	केही छन्।	बृहत तटबन्धन, वृक्षारोपण, पक्की सिँचाई कुलो, झोलुङ्गे पुल तथा ट्रसपुल निर्माण, विद्युतीय कुटानी पिसानी मिल संचालन, मुहान संरक्षण
खडेरी	आर्थिक स्रोत, प्राकृतिक स्रोत	सिँचाई कुलो बनाएर पानी लगाएको, टाढाको पानीको मुहानबाट पानी ल्याएर खाएको, खानेपानीका मुहानहरूको संरक्षण, बाली लगाउने समय तथा जात परिवर्तन गरेको खाद्यान्न किनेर खाएको, पानीको मुहान मर्मत	केही काम गरेका छन्।	केही छन्।	सिंचाइको लागि दिगो आयोजना व्यवस्था गर्ने, खडेरी प्रतिरोधी बिउ बिजनको व्यवस्थापन, संरक्षण पोखरी तथा सिँचाई पोखरी निर्माण, थोपा तथा फिरफिरे सिँचाई प्रवर्द्धन गर्ने, मुहान संरक्षण तथा

					वृक्षारोपण, कम पानीमा हुने बाली प्रवर्द्धन गर्ने, रिचार्ज पोखरी निर्माण
आगोलागी/ डढेलो	प्राकृतिक स्रोत, आर्थिक स्रोत, सामाजिक स्रोत	समुदायको प्रयासमा निभाउने र नियन्त्रणमा लिने प्रयास भएको, खानेपानी मर्मत सम्भार	केही काम गरेका छन्।	केही छन्।	वृक्षारोपण गर्ने, जनचेतनामूलक कार्यक्रम गर्ने, पोखरी निर्माण गर्ने, अग्निरेखा निर्माण गर्ने तथा अग्नि नियन्त्रण तालिम प्रदान गर्ने, अग्नि नियन्त्रण सामग्री वितरण गर्ने,
हावाहुरी	भौतिक स्रोत, आर्थिक स्रोत तथा प्राकृतिक स्रोत	भौतिक पूर्वाधारहरूको पुनःमर्मत भएका, भाँचेको वन पैदावर, अन्न बाली सदुपयोग गरिएका	केही काम गरेका छन्।	छैनन्।	पक्की सामुदायिक भवनको व्यवस्था, काठ र माटोको छानो भएको घर बनाउन प्रोत्साहन दिने, Agroforestry प्रवर्द्धन गर्ने
असिनापानी	आर्थिक स्रोत	खाद्यान्न खरिद गरि आपूर्ति गरेको	केही छन्।	छैनन्।	प्लास्टिकको टनेल खेती प्रवर्द्धन गर्ने, फलफूल खेतीमा असिनाजाली प्रवर्द्धन गर्ने, मौसम सूचना सम्बन्धी सचेतना प्रदान गर्ने
पशुमा रोग	आर्थिक स्रोत	भेटनेरी जे.टि.ए. बाट समेत रोग पत्ता नलागेकोले केही नगरिएको, घरायसी औषधिको प्रयोग	छैनन्।	छैनन्।	औषधि तथा खोपको व्यवस्थापन, पशु चिकित्सकद्वारा नियमित चेक जाँच, पशु बिमा, छाडा कुकुरको व्यवस्थापन गर्ने, गोठ सुधार गर्ने
कृषिमा रोगकिरा	आर्थिक स्रोत	असुराको पानी, हातिबार (केतुकी), खरानी पानी बनाएर बालीमा छर्कने	छैनन्।	छैनन्।	एकीकृत शत्रु जीव व्यवस्थापन, जैविक कीटनाशक औषधि, कृषि बिमा, रोगकिरा प्रतिरोधी बाली लगाउने, माटो सुधार तालिम दिने, रोग सम्बन्धी चेतना दिने

					तथा विज्ञहरूले रोगको अध्ययन गरिनु पर्ने
मानिसमा रोग	मानवीय स्रोत सामाजिक स्रोत	स्वास्थ्य चौकी गएको, धामीझाँक्रीसँग उपचार गर्ने गरेको	छैनन्।	छैनन्।	स्वास्थ्य जनचेतना, घुम्ती शिविर, स्वास्थ्य चौकीमा पर्याप्त औषधि व्यवस्था गर्ने, स्वच्छता सम्बन्धी तालिम दिने
चट्याङ्ग	भौतिक स्रोत आर्थिक स्रोत मानवीय	केही नगरेको, घरको छतमा सिउँडीको बोट राख्ने गरेको	छैनन्।	छैनन्।	अर्थिंग गर्ने, चट्याङ्ग पर्ने समय घर भित्रै बस्ने तथा इलेक्ट्रोनिक समान प्रयोग नगर्ने सम्बन्धी तालिम तथा जनचेतना प्रदान गर्ने

५.२ अनुकूलन कार्ययोजनाको निर्माण

अघिल्ला खण्डहरुमा भएका प्राथमिकता अनुसार सहभागितामूलक खुल्ला छलफलको आधारमा र हालसम्म भएको प्रगति तथा बाँकी क्रियाकलापहरु समेतलाई ध्यानमा राखी निम्नानुसार योजना २०८२/०८३ देखि २०८६/०८७ सम्म) जलवायू परिवर्तन स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना, परिवर्तन गाउँपालिकाले तयार गरिएको छ। यस योजनामा बजेट अनुमान गर्दा सहभागितामूलक छलफलबाट स्थानीय अनुभव तथा वर्तमान दररेटका आधारमा गरिएको छ।

तालिका ध : स्थानिय अनुकुलन कार्ययोजना

सि. नं.	क्रियाकलाप	वडा	लक्षित घरधुरी	इकाई	परिमाण	इकाई लागत (हजार मा)	०८२/८३		०८३/८४		०८४/८५		०८५/८६		०८६/८७		जम्मा	सम्भावित सहयोगी निकाय
							परिमाण	जम्मा	परिमाण	जम्मा	परिमाण	जम्मा	परिमाण	जम्मा	परिमाण	जम्मा		
	कृषि तथा खाद्य सुरक्षा																	
१	कृषि उपज संकलन तथा बजार सूचना केन्द्र स्थापना	सबै	५००	वटा	७	५००	१	५००	१	५००	१	५००	१	५००	३	१५००	३५००	गा.पा, कृषि ज्ञान केन्द्र, प्रदेश मन्त्रालय
२	टनेल खेतिको लागि सामग्री वितरण (प्लास्टिक, पाइप, स्प्रिन्कल, थोपा सिंचाई सेट, विउ विजन, मोहनी जालो)	सबै	१००	वटा	१००	२०	५०	१०००	५०	१०००	०	०	०	०	०	०	२०००	गा.पा, कृषि ज्ञान केन्द्र, प्रदेश मन्त्रालय

३	कृषि औजार (हाते ट्रयाक्टर) वितरण	१,६,७		वटा	१०	८०	५	४००	०	०	५	४००	०	०	०	०	८००	गा.पा, कृषि ज्ञान केन्द्र
४	सिचाई आयोजना सर्सबारी दोमैडाडा टंकी निर्माण	१	४०	वटा	२	१०००	२	२०००	०	०	०	०	०	०	०	०	२०००	गा.पा, कृषि ज्ञान केन्द्र, प्रदेश मन्त्रालय
५	सिंचाई पोखरी निर्माण	१	५०	वटा	३	५०	३	१५०	०	०	०	०	०	०	०	०	१५०	गा.पा, कृषि ज्ञान केन्द्र
६	हाइम खोला तल्लो दालिम सिंचाई योजना निर्माण	१	३२	पटक	१	२५००	१	२५००	०	०	०	०	०	०	०	०	२५००	प्रदेश, गा.पा.
७	घोरे खोला लिफ्तिंग सिचाई	१	३७	वटा	१	६०००	१	६०००	०	०	०	०	०	०	०	०	६०००	सिचाई डिभिजन कार्यालय
८	सुन्तला तिप्प्ने कैची र भर्यांग	१	३९	वटा	१०	०	१०	२५	०	०	०	०	०	०	०	०	२५	गा.पा
९	उन्नत आलु बिउ, सिमि बिउ वितरण	१	५०	पटक	१	५००	१	५००	०	०	०	०	०	०	०	०	५००	कृषि ज्ञान केन्द्र

१०	उन्नत बोका वितरण तथा बाख्रापालन तालिम	१	७५	पटक	१	७००	१	७००	०	०	०	०	०	०	०	०	७००	पशु विज केन्द्र
११	रुपखोला देखि बाह्राले पोखरा सिचाई पाइप	१	४५	पटक	१	२५००	१	२५००	०	०	०	०	०	०	०	०	२५००	प्रदेश
१२	हरियाली कृषि समिहा भवन पूर्ण क्षति भयको पुनःनिर्माण	१	३५	वटा	१	३००	१	३००	०	०	०	०	०	०	०	०	३००	गा.पा
१३	लीक्याँग डाँडा सिँचाई पोखरी पुन निर्माण	१	६०	पटक	१	५००	१	५००	०	०	०	०	०	०	०	०	५००	गा.पा, कृषि ज्ञान केन्द्र
१४	आलु, लसुन सिमि मा लाग्ने रोग नियन्त्रण	१	१००	पटक	१	७००	१	७००	०	०	०	०	०	०	०	०	७००	गा.पा, कृषि ज्ञान केन्द्र
१५	धनबारा सिचाई	१	४०	पटक	१	१५००	१	१५००	०	०	०	०	०	०	०	०	१५००	गा.पा, कृषि ज्ञान केन्द्र, प्रदेश मन्त्रालय
१६	सिचाई पोखरी दालिम फलवांग	१	२८	पटक	१	७००	१	७००	०	०	०	०	०	०	०	०	७००	गा.पा
१७	कोन्ते काफल्बोट दान्ग्धारा सिचाई पोखरी	१	३१	पटक	१	१५०	१	१५०	०	०	०	०	०	०	०	०	१५०	गा.पा
१८	हाइखोला देखि उपबांग टोल सिचाई	१	३००	पटक	१	२०००	१	२०००	०	०	०	०	०	०	०	०	२०००	गा.पा, कृषि ज्ञान

																		केन्द्र, प्रदेश मन्त्रालय
१९	जैविक मलखाद निर्माण सम्बन्धि तालिम	सबै	१००	पटक	७	५०	३	१५०	४	२००	०	०	०	०	०	०	३५०	गा.पा
२०	एकीकृत सत्रुजिव व्यवस्थापन पाठशाला तथा जैविक किटनाशक औषधि निर्माण सम्बन्धि तालिम	सबै	५०	पटक	७	१००	३	३००	४	४००	०	०	०	०	०	०	७००	गा.पा, कृषि ज्ञान केन्द्र
२१	सिंचाई पोखरी निर्माण	३		वटा	१	५००	१	५००	०	०	०	०	०	०	०	०	५००	गा.पा, कृषि ज्ञान केन्द्र
२२	लिफ्ट सिंचाई योजना (माथिल्लो केवरी, हईवाङ्ग, नाईवाङ्ग)	३		वटा	३	१०००	१	१०००	१	१०००	०	०	०	०	१	१०००	३०००	गा.पा, कृषि ज्ञान केन्द्र, प्रदेश मन्त्रालय
२३	तरकारी तथा फलफुल भण्डारण कोल्डस्टोर निर्माण (कुन्पा)	३	५०	वटा	१	२५००	०	०	०	०	०	०	०	०	१	२५००	२५००	गा.पा, कृषि ज्ञान केन्द्र, प्रदेश मन्त्रालय

२४	लिकीबाङ्ग सिंचाई कुलो मर्मत	५	१६	मीटर	१०००	२	०	०	५००	१०००	५००	१०००	०	०	०	०	२०००	गा.पा, कृषि ज्ञान केन्द्र, प्रदेश मन्त्रालय
२५	त्रिबेणी सिंचाई कुलो मर्मत	५	८	मीटर	७००	२	०	०	०	०	०	०	७००	१४००	०	०	१४००	गा.पा, कृषि ज्ञान केन्द्र, प्रदेश मन्त्रालय
२६	भैसागोठ सिंचाई कुलो मर्मत	५	१७	मीटर	१०००	२	०	०	०	०	०	०	५००	१०००	५००	१०००	२०००	गा.पा, कृषि ज्ञान केन्द्र, प्रदेश मन्त्रालय
२७	सिंचाई पोखरी निर्माण (राखुली, लिउरीधारा, खुम्बास, जैपा, रगनाम)	५	३००	संख्या	५	५००	१	५००	१	५००	१	५००	१	५००	१	५००	२५००	गा.पा, कृषि ज्ञान केन्द्र, प्रदेश मन्त्रालय

२८	सिंचाई पोखरी निर्माण (सात्तालो, मार्के, जुकीडाँडा, दर्पणघन्टी पाखा, खोरडाँडा)	१	३००	संख्या	५	५००	१	५००	१	५००	१	५००	१	५००	१	५००	२५००	गा.पा, कृषि ज्ञान केन्द्र, प्रदेश मन्त्रालय
२९	बिउ भण्डारणको लागि प्लास्टिक थैली (सुपर ग्रेन ब्याग)	सबै	५००	संख्या	३००	१	०	०	५००	५००	०	०	०	०	०	०	५००	गा.पा, कृषि ज्ञान केन्द्र
३०	गर्भा खोला लिफ्ट सिंचाई योजना (कोप्र)	४	३०	संख्या	१	२०००	०	०	०	०	१	२०००	०	०	०	०	२०००	गा.पा, कृषि ज्ञान केन्द्र, प्रदेश मन्त्रालय
३१	कोप्र मुठाबाङ्ग, झीन्जा आलु पकेट क्षेत्र सहयोग	4, ६	१००	वटा	२	५००	१	५००	०	०	०	०	०	०	०	०	५००	गा.पा, कृषि ज्ञान केन्द्र
३२	कागती तथा दाँते ओखर बिरुवा वितरण	सबै	५००	संख्या	२०००	०	०	०	०	०	०	०	२०००	१००	०	०	१००	गा.पा
३३	आरखोला टोलमा फलफुल खेति विस्तार सहयोग	२		पटक	१	२००	०	०	१	२००	०	०	०	०	०	०	२००	गा.पा
३४	भेरी खर्क सिंचाई योजना निर्माण	४	३०	मीटर	८००	४	२००	७००	२००	७००	२००	७००	२००	७००	०	०	२८००	गा.पा, कृषि ज्ञान

																		केन्द्र, प्रदेश मन्त्रालय
३५	डमरु गैह्र, सल्लाबोट बाकटारे सिंचाई योजना निर्माण	४	५०	मीटर	१०००	४	५००	१७५०	३००	१०५०	२००	७००	१०	३५	१०	३५	३५७०	गा.पा, कृषि ज्ञान केन्द्र, प्रदेश मन्त्रालय
३६	चिबाङ्ग लसुन पकेट क्षेत्र सहयोग	६	४२	पटक	१	२००	०	०	०	०	०	०	०	०	१	२००	२००	गा.पा, कृषि ज्ञान केन्द्र
३७	बाफाखोला लिफ्ट सिंचाई योजना	६	३५	संख्या	१	१५००	०	०	०	०	०	०	१	१५००	०	०	१५००	गा.पा, कृषि ज्ञान केन्द्र, प्रदेश मन्त्रालय
३८	ओह माडीखोला देखि सुकिदह लिफ्ट सिंचाई योजना	६	६००	संख्या	१	१५००	०	०	०	०	०	०	०	०	१	१५००	१५००	गा.पा, कृषि ज्ञान केन्द्र, प्रदेश मन्त्रालय

३९	इरिबाङ्ग झिन्जा लिफ्ट सिंचाई योजना	६	५५	संख्या	१	१५००	०	०	०	०	१	१५००	०	०	०	०	१५००	गा.पा, कृषि ज्ञान केन्द्र, प्रदेश मन्त्रालय
४०	बाख्रापालन बँगुरपालन सम्बन्धि तालिम	सबै	३५	पटक	१	१५०	०	०	०	०	०	०	१	२००	०	०	२००	गा.पा
४१	फलफुल खेति सम्बन्धि तालिम	सबै	३५	पटक	७	१५०	१	१५०	०	०	०	०	०	०	०	०	१५०	गा.पा
४२	उन्नत जातको आलु बिउ वितरण	सबै	५००	टन	५	२०	०	०	५	१००	०	०	०	०	०	०	१००	गा.पा
४३	माटो परीक्षण	सबै		स्थान	२०	१०	२०	२००	०	०	०	०	०	०	०	०	२००	गा.पा
४४	नश्ल सुधारको लागि उन्नत जातको बोका वितरण	सबै	३००	वटा	१४	३०	७	२१०	०	०	०	०	०	०	७	२१०	४२०	गा.पा
४५	प्लास्टिक सिंचाई पोखरी निर्माण	सबै	१००	वटा	१००	५	२०	१००	२०	१००	२०	१००	२०	१००	२०	१००	५००	गा.पा, कृषि ज्ञान केन्द्र
४६	नश्ल सुधारको लागि उन्नत जातको सुँगुर वितरण	सबै	१०	वटा	१०	५०	०	०	५	२५०	५	२५०	०	०	०	०	५००	गा.पा, कृषि ज्ञान केन्द्र
४७	स्थानिय श्रोत व्यक्ति तथा अगुवा कृषकलाई	सबै	२०	पटक	१	१०००	०	०		०	०	०	१	१०००	०	०	१०००	गा.पा, कृषि ज्ञान

	प्रशिक्षण तथा अध्ययन भ्रमण																	केन्द्र, प्रदेश मन्त्रालय
४८	ब्यवसायिक लसुन तथा प्याज खेति प्रबर्दन	५	५०	पटक	१	१००	०	०	१	१००	०	०	०	०	०	०	१००	गा.पा
४९	व्यवसायिक केरा तथा बदाम खेति सहयोग	५	५०	पटक	१	१००	०	०	०	०	१	१००	०	०	०	०	१००	गा.पा
५०	एकिकृत शत्रुजीब ब्यबस्थापनको लागि कृषक पाठशाला संचालन	सबै	२५	पटक	१	२००	१	२००	०	०	०	०	०	०	०	०	२००	गा.पा
५१	एक घर एक करेसाबारी सहयोग कार्यक्रम	पालिका	२००	संख्या	२००	५	०	०	१००	५००	०	०	१००	५००	०	०	१०००	गा.पा, कृषि ज्ञान केन्द्र, प्रदेश मन्त्रालय
५२	कृषिसँग सम्वन्धित जलवायु पूर्व सूचना प्रणाली स्थापनागरी कृषक समुदायहरुलाई सूचना प्रवाह गर्ने	पालिका	२००	पटक	१	५००	०	०	१	५००	०	०	०	०	०	०	५००	गा.पा, कृषि ज्ञान केन्द्र
५३	कृषि मेला तथा प्रविधि प्रदर्शन	पालिका	१०००	पटक	२	५००	१	५००	०	०	०	०	०	०	१	५००	१०००	गा.पा, कृषि ज्ञान केन्द्र, प्रदेश

																		मन्त्रालय
५४	खडेरी सहन सक्ने धान र मकै विउ वितरण तथा तालिम	सबै	२००	टन	५	५०	५	२५०	०	०	०	०	०	०	०	०	२५०	गा.पा
५५	कृषि औजार ग्राहक सेवा केन्द्र स्थापना	पालिका	५००	संख्या	२	२५००	०	०	०	०	१	२५००	१	२५००	०	०	५०००	गा.पा, कृषि ज्ञान केन्द्र, प्रदेश मन्त्रालय
५६	गोठ, भकारो तथा गोठेमल सुधार कार्यक्रम	सबै	२००	संख्या	२००	५	५०	२५०	१००	५००	५०	२५०	०	०	०	०	१०००	गा.पा, कृषि ज्ञान केन्द्र, प्रदेश मन्त्रालय
५७	उन्नत पशुपालनको लागि मिनरल ब्लक सहयोग	सबै	२००	संख्या	२००	३	१००	२५०	१००	२५०	०	०	०	०	०	०	५००	गा.पा, कृषि ज्ञान केन्द्र
५८	पशुवस्तु डिपिङ ट्यांक निर्माण	पालिका	२००	संख्या	२	१५०	१	१५०	०	०	०	०	१	१५०	०	०	३००	गा.पा
५९	कृषि तथा पशु बिमा कार्यक्रम	पालिका	२००	पटक	१	२५०	१	२५०	०	०	०	०	०	०	१	२५०	५००	गा.पा, कृषि

																		ज्ञान केन्द्र
	जम्मा							**३०५३५**		**९८५०**		**११०००**		**१०६८५**		**९७९५**	**७१८६५**	
	वन, जैविक विविधता तथा जलाधार संरक्षण																	
६०	तेह्रकुने दह संरक्षण तथा व्यवस्थापन	४	१००	वटा	१	५००	०	०	०	०	१	५००	०	०	०	०	५००	गा.पा, जिल्ला वन कार्यालय
६१	जनशिक्षा प्रा.बि. पोखरा डाँडा घेरबार निर्माण	४	२००	मीटर	२५०	५	१००	५००	०	०	१५०	७५०	०	०	०	०	१२५०	गा.पा, जिल्ला वन कार्यालय, प्रदेश मन्त्रालय
६२	डढेलो नियन्त्रण सम्बन्धि तालिम	सबै	५००	पटक	७	५०	२	१००	२	१००	०	०	१	५०		०	२५०	गा.पा, जिल्ला वन कार्यालय
६३	डढेलो नियन्त्रण सम्बन्धि सामग्री व्यवस्थापन	सबै		सेट	१४	२००	०	०	०	०	०	०	७	१४००	७	१४००	२८००	गा.पा, जिल्ला वन कार्यालय, प्रदेश मन्त्रालय

६४	झाडी सरसफाई कार्यक्रम (सबै सामुदायिक वनमा)	सबै	५००	पटक	५०	१०	१०	१००	१०	१००	१०	१००	१०	१००	१०	१००	५००	गा.पा, जिल्ला वन कार्यालय
६५	बहुउद्येशिय नर्सरी स्थापना	पालिका	५००	वटा	१	१०००	१	१०००	०	०	०	०	०	०	०	०	१०००	गा.पा, जिल्ला वन कार्यालय, प्रदेश मन्त्रालय
६६	सामुदायिक वनको खाली जग्गा वृक्षारोपण	सबै	५००	हेक्टर	१०	५०	०	०	२	१००	३	१५०	३	१५०	२	१००	५००	गा.पा, जिल्ला वन कार्यालय
६७	जङ्गली जनावरलाई पानी खाने पोखरी निर्माण	सबै		स्थान	२०	२५	५	१२५	२	५०	५	१२५	५	१२५	०	०	४२५	गा.पा, जिल्ला वन कार्यालय
६८	आगलागी नियन्त्रणको लागि जनचेतना तथा प्रचार सामग्री	सबै	५००	पटक	७	५०	०	०	०	०	७	३५०	०	०	०	०	३५०	गा.पा, जिल्ला वन कार्यालय

६९	पालिकभित्र रहेका पानीका मुलहरुको पहिचान तथा नक्सांकन	पालिका		पटक	१	१५००	०	०	१	१५००	०	०	०	०	०	०	१५००	गा.पा, जिल्ला वन कार्यालय, प्रदेश मन्त्रालय
७०	पुन:भरण पोखरी निर्माण वडा न १ भित्र रहेका सामुदायिक वन	१	१५०	संख्या	४५	१०	९	९०	९	९०	९	९०	९	९०	९	९०	४५०	गा.पा, जिल्ला वन कार्यालय
७१	थडी खोला र दाउने खोला बृक्षरोपन र घेरबार निर्माण	१	१००	पटक	२	७५०	२	१५००	०	०	०	०	०	०	०	०	१५००	गा.पा, जिल्ला वन कार्यालय, प्रदेश मन्त्रालय
७२	साउने पानी समुदाय वन बृक्ष्यरोपन	१	५०	पटक	१	१००	१	१००	०	०	०	०	०	०	०	०	१००	जिल्ला वन कार्यालय
७३	आगलागी नियन्त्रयण	१	१००	वटा	१	१०००	१	१०००	०	०	०	०	०	०	०	०	१०००	गा.पा, जिल्ला वन कार्यालय, प्रदेश

																		मन्त्रालय
७४	सुकिदह पोखरी बिमा ब्यबस्थाप न	१	५५	पटक	१	३५०	१	३५०	०	०	०	०	०	०	०	०	३५०	गा.पा, जिल्ला वन कार्यालय
७५	पुन:भरण पोखरी निर्माण वडा न २ भित्र रहेका सामुदायिक वन	२	२००	संख्या	४५	१०	९	९०	९	९०	९	९०	९	९०	९	९०	४५०	गा.पा, जिल्ला वन कार्यालय
७६	पुन:भरण पोखरी निर्माण वडा न ३ भित्र रहेका सामुदायिक वन	३	१५०	संख्या	४५	१०	९	९०	९	९०	९	९०	९	९०	९	९०	४५०	गा.पा, जिल्ला वन कार्यालय
७७	पुन:भरण पोखरी निर्माण वडा न ४ भित्र रहेका सामुदायिक वन	४	२००	संख्या	४५	१०	९	९०	९	९०	९	९०	९	९०	९	९०	४५०	गा.पा, जिल्ला वन कार्यालय
७८	पुन:भरण पोखरी निर्माण वडा न ५ भित्र रहेका सामुदायिक वन (स्यानिलेख, खल्नेटा, श्रीचवर, पोखराधारा,	५	१५०	संख्या	४५	१०	९	९०	९	९०	९	९०	९	९०	९	९०	४५०	गा.पा, जिल्ला वन कार्यालय

	एक्लेपुज्नेधुरी, गलसुकादह, लामपोखरा,चौलीपोखरा,पिपलचौर)																	
७९	पुन:भरण पोखरी निर्माण वडा न६ भित्र रहेका सामुदायिक वन	६	२००	संख्या	४५	१०	९	९०	९	९०	९	९०	९	९०	९	९०	४५०	गा.पा, जिल्ला वन कार्यालय
८०	बायोचार निर्माण सम्बन्धि तालिम तथा औजार वितरण	सबै	२०	पटक	१	५००	०	०	१	५००	०	०	०	०	०	०	५००	गा.पा, जिल्ला वन कार्यालय
८१	अग्निरेखा निर्माण तथा मर्मत	सबै	५००	मिटर	२५००	०.५	५००	२५०	५००	२५०	५००	२५०	५००	२५०	५००	२५०	१२५०	गा.पा, जिल्ला वन कार्यालय, प्रदेश मन्त्रालय
	जम्मा							**५५६५**		**३१४०**		**२७६५**		**२६१५**		**२३९०**	**१६४७५**	
	जलस्रोत तथा उर्जा																	
८२	आधुनिक सुधारिएको घट्ट निर्माण	सबै	300	संख्या	७	१५	५०	७५०	८५	१२७५	०	०	०	०	०	०	२०२५	गा.पा, प्रदेश मन्त्रालय

८३	सुधारिएको चुलो निर्माण	सबै	300	संख्या	१००	३	१००	३००	०	०	०	०	०	०	०	०	३००	गा.पा
	जम्मा							**१०५०**		**१२७५**		**०**		**०**		**०**	**२३२५**	
	स्वास्थ्य, खानेपानी तथा सरसफाई																	
८४	घमिर धारकाट्ने सिउरी खानेपानी योजना निर्माण	१	२१५	संख्या	१	२०००	०	०	१	२०००	०	०	०	०	०	०	२०००	गा.पा, प्रदेश मन्त्रालय
८५	रिगैखोला खानेपानी योजना मर्मत	१	२९	पटक'	१	५००	०	०	०	०	१	५००	०	०	०	०	५००	गा.पा
८६	कमिरे खानेपानी योजना निर्माण	१	५१	संख्या	१	१५००	०	०	०	०	०	०	१	१५००	०	०	१५००	गा.पा, प्रदेश मन्त्रालय
८७	खानेपानी योजना मेलबोट बेहउखोला	१	१५०	संख्या	१	१५०	१	१५०	०	०	०	०	०	०	०	०	१५०	गा.पा
८८	आमा समूह भवन निर्माण	१	३५	वटा	१	३५०	१	३५०	०	०	०	०	०	०	०	०	३५०	गा.पा
८९	खाने पानी निर्माण कमेरेपानी	१	४५	वटा	१	२५००	१	२५००	०	०	०	०	०	०	०	०	२५००	गा.पा, प्रदेश मन्त्रालय
९०	स्वास्थ चौकी कुरेली मा मापदण्ड अनुसारको कोठाको तला थप, नियमित खोप तथा गाउघर क्लिनिक भबन	१	६००	पटक'	१	२५००	१	२५००	०	०	०	०	०	०	०	०	२५००	गा.पा, प्रदेश मन्त्रालय

९१	दांगवासा भूतखोला लीक्यांग डाडा पानि को मुहान संरक्षण	१	८०	पटक'	१	१०००	१	१०००	०	०	०	०	०	०	०	०	१०००	गा.पा, प्रदेश मन्त्रालय
९२	खाने पानी बाजुरे खोला	१	२१	पटक'	१	१५००	०	०	१	१५००	०	०	०	०	०	०	१५००	गा.पा, प्रदेश मन्त्रालय
९३	उपाबांग टोल मा खाने पानी ट्यांकी निर्माण (पहिरोले पुरिएको भएर)	१	३५	संख्या	१	४००	१	४००	०	०	०	०	०	०	०	०	४००	गा.पा
९४	ओखरबोट खानेपानी योजना विस्तार	४	१०	संख्या	१	५००	१	५००	०	०	०	०	०	०	०	०	५००	गा.पा
९५	गैराखर्क खानेपानी योजना विस्तार	४	७	संख्या	१	५००	०	०	१	५००	०	०	०	०	०	०	५००	गा.पा
९६	पन्चासे खानेपानी ट्यांकी निर्माण	४	३०	संख्या	१	५००	०	०	०	०	०	०	०	०	१	५००	५००	गा.पा
९७	उकाला खानेपानी योजना विस्तार	४	१०	संख्या	१	५००	०	०	०	०	१	५००	०	०	०	०	५००	गा.पा
९८	खानेपानी मुहान संरक्षण (पन्चासे, कमेरेपानी, मगर बस्ने, काफलबोट)	४	५०	संख्या	४	१००	०	०	२	२००	२	२००	०	०	०	०	४००	गा.पा
९९	सुवाखोला खानेपानी योजना निर्माण मुठाबाङ्ग केन्द्र	४	८०	संख्या	१	१५००	०	०	१	१५००	०	०	०	०	०	०	१५००	गा.पा, प्रदेश मन्त्रालय
१००	पाखापानी लिफ्ट खानेपानी निर्माण	४	४०	संख्या	१	२०००	०	०	०	०	०	०	०	०	१	२०००	२०००	गा.पा, प्रदेश

																		मन्त्रालय
१०१	झल्के ढुंगा सामुदायिक स्वास्थ्य इकाई निर्माण	४	३००	संख्या	१	१०००	०	०	१	१०००	०	०	०	०	०	०	१०००	गा.पा, प्रदेश मन्त्रालय
१०२	भालुदुला कालापोखरा हलहले खानेपानी योजना मर्मत	४	१५००	संख्या	१	५००	०	०	१	५००	०	०	०	०	०	०	५००	गा.पा
१०३	खानेपानी मुहान संरक्षण (सिरुवाली, सिरिली खोला, भिरखोला, पानीखोला, पहिरा खोला)	४	५	संख्या	५	१००	२	२००	०	०	३	३००	०	०	०	०	५००	गा.पा
१०४	बिजगाउँ खानेपानी ट्यांकी निर्माण	४	७०	संख्या	१	८००	०	०	०	०	१	८००	०	०	०	०	८००	गा.पा
१०५	रियजाखोला खानेपानी योजना निर्माण	४	२०	संख्या	१	८००	०	०	०	०	०	०	०	०	१	८००	८००	गा.पा
१०६	खानेपानी ट्यांकी मर्मत (सुपकेनबिच टोल, भालुखोला, चिप्ले)	४	७६	संख्या	३	२००	१	२००	१	२००	०	०	१	२००	०	०	६००	गा.पा
१०७	आरखोला खानेपानी ट्यांकी मर्मत (जनज्योति मा.बि.)	४	१००	संख्या	१	२००	१	२००	०	०	०	०	०	०	०	०	२००	गा.पा
१०८	अत्तिसेती आरखोला खानेपानी योजना निर्माण	४	२५	संख्या	१	४०	९	३६०	०	०		०		०		०	३६०	गा.पा
१०९	सुनारपानी बसुन्धरा सोलार लिफ्ट खानेपानी योजना	४	६०	संख्या	१	२०००	०	०	०	०	१	२०००	०	०	०	०	२०००	गा.पा, प्रदेश मन्त्रालय

११०	दबारे सिजाखोला लिफ्ट खानेपानी मर्मत	४	४०	संख्या	१	२००	०	०	०	०	०	०	१	२००	०	०	२००	गा.पा
१११	जरेनी, तातापानी, पन्चासे खानेपानी ट्यांकी निर्माण	४	१००	संख्या	३	५००	१	५००	०	०	१	५००	०	०	१	५००	१५००	गा.पा, प्रदेश मन्त्रालय
११२	भेरीलाग्ने, जरेनी, तातापानी सोलार लिफ्ट खानेपानी मर्मत	४	६२	वटा	१	२००	१	२००	०	०	०	०	०	०	०	०	२००	गा.पा
११३	खानेपानी ट्यांकी निर्माण (श्री सरस्वती आ.वि.)	४	१००	वटा	१	५००	१	५००	०	०	०	०	०	०	०	०	५००	गा.पा
११४	पोखडाँडा, लसुन डाँडा खानेपानी मर्मत	४	३०	वटा	१	२००	०	०	०	०	०	०	१	२००	०	०	२००	गा.पा
११५	ओखरबोट, गैराखर्क, उकाला खानेपानी योजना विस्तार	४	४७	वटा	३	५००	१	५००	०	०	१	५००	१	५००	०	०	१५००	गा.पा, प्रदेश मन्त्रालय
११६	खानेपानी मुहान संरक्षण (धोजाहाल्ने खोला, चौखे, जिलाधुरी, गुरिल्ला)	४	१८०	संख्या	४	१००	०	०	०	०	०	०	२	२००	२	२००	४००	गा.पा
११७	खानेपानी मर्मत (मुलपानी, वजेनी, छराखोला, त्याम पनेरा खोला, भालुखोर, मसिना पानी, जैपा, रानीकोट, काफलधारा)	५	२५०	संख्या	९	१००	३	३००	०	०	३	३००	०	०	४	४००	१०००	गा.पा, प्रदेश मन्त्रालय
११८	थानीकोट लिफ्ट खानेपानी योजना	६	४०	संख्या	१	२०००	०	०	०	०	०	०	१	२०००	०	०	२०००	गा.पा, प्रदेश

																		मन्त्रालय
११९	थानीकोट प्रा.बि., सोलाहोला, ठुलो खोला, गाई खोला तथा भुतखोला महिबाङ्ग खानेपानी योजना निर्माण	६	१७०	संख्या	५	८००	१	८००	१	८००	१	८००	१	८००	१	८००	४०००	गा.पा, प्रदेश मन्त्रालय
१२०	गुरीवाट, पानीबोट, ल्वागेवाट, उन्तोस खोला, च्यान डाँडा कुवा संरक्षण	६	१००	संख्या	५	५०	५	२५०	०	०	०	०	०	०	०	०	२५०	गा.पा
१२१	मानव स्वास्थ्य शिबिर संचालन	सबै	५००	पटक'	१	५००	१	५००	०	०	०	०	०	०	०	०	५००	गा.पा
१२२	स्टेचर खरिद तथा वितरण	सबै	५००	संख्या	३५	२०	०	०	०	०	०	०	३५	७००	०	०	७००	गा.पा, प्रदेश मन्त्रालय
१२३	स्वास्थ्य चौकीमा अटो क्लेब सहयोग	पालिका	५००	संख्या	१	५००	१	५००	०	०	०	०	०	०	०	०	५००	गा.पा
१२४	गाउँ घर क्लिनिक सवलीकरण	पालिका	१०००	पटक'	२	२००	१	२००	०	०	०	०	०	०	१	२००	४००	गा.पा
१२५	आमा समूह भवन सवलीकरण	पालिका	१०००	पटक'	१	२०००	१	२०००		०		०		०		०	२०००	गा.पा, प्रदेश मन्त्रालय
१२६	आमा समुहलाई प्राथमिक उपचार सम्बन्धि तालिम तथा प्राथमिक उपचार वाकस सहयोग	सबै	१००	संख्या	७	१००	२	२००	०	०	५	५००	०	०	०	०	७००	गा.पा, प्रदेश मन्त्रालय

१२७	पशु स्वास्थ्य शिविर संचालन	सबै	५००	पटक'	२	२००	१	२००	०	०	०	०	०	०	१	२००	४००	गा.पा
	जम्मा							**१५०१०**		**८२००**		**६९००**		**६३००**		**५६००**	**४२०१०**	
	स्थानीय ग्रामीण बस्ती																	
१२८	कन पानी झाक्री पोले गोरेटो बाटो निर्माण	४	५०	मिटर	१०००	१	१०००	५००	०	०	०	०		०		०	५००	गा.पा
१२९	दोमै डाडा देखि घोसांग झोलुंगे पुल निर्माण	१	१००	मिटर	१	८०००	१	८०००	०	०	०	०	०	०	०	०	८०००	गा.पा, मन्त्रालय
१३०	सर्सबारी देखि गोत्यो सम्म PCC सिढी निर्माण	१	५०	मिटर	२५०	४	२५०	१०००	०	०	०	०	०	०	०	०	१०००	गा.पा, मन्त्रालय
१३१	सर्सबारी सामुदायिक भवन निर्माण	१	५०	वटा	१	१०००	१	१०००	०	०	०	०	०	०	०	०	१०००	गा.पा, मन्त्रालय
१३२	आलु भण्डारण भवन निर्माण	१	४०	वटा	१	२०००	१	२०००	०	०	०	०	०	०	०	०	२०००	गा.पा, मन्त्रालय
१३३	घोसंग खोला खेलकुद फिल्ड निर्माण	१	८०	वटा	१	५००	१	५००	०	०	०	०	०	०	०	०	५००	गा.पा
१३४	लामिदवाली प्रा वि. वरिपरी घेराबार	१	३९	वटा	१	१०००	१	१०००	०	०	०	०	०	०	०	०	१०००	गा.पा, मन्त्रालय
१३५	कुना खोला दालिम झोलुंगे पुल निर्माण	१	५५	वटा	१	५००		०	१	५००	०	०	०	०	०	०	५००	प्रदेश, मन्त्रालय

१३६	बाह्राले पोखरा देखि स्वास्थ चौकी सम्म गरेटोबाटो	१	४५	पटक'	१	५००	१	५००	०	०	०	०	०	०	०	०	५००	गा.पा
१३७	नाफे देखि सुकिदह जाने गोरेटो बाटो निर्माण	६	६०	मिटर	२०००	१	०	०	०	०	१०००	५००	१०००	५००	०	०	१०००	गा.पा, मन्त्रालय
	जम्मा							**१४५००**		**५००**		**५००**		**५००**	**०**	**०**	**१६०००**	
	जलवायुजन्य प्रकोप न्यूनीकरण तथा विपद् जोखिम व्यवस्थापन																	
१३८	कोचीबाङ्ग नदि नियन्त्रण	४	२५	मीटर	१००	१०	१००	१०००	०	०	०	०	०	०	०	०	१०००	गा.पा, मन्त्रालय
१३९	आडेखोला-देखि गढीगाउँसम्म तटबन्धन	१	३०	मीटर	४००	१०	०	०	१००	१०००	१००	१०००	१००	१०००	१००	१०००	४०००	गा.पा, मन्त्रालय
१४०	बिद्यालय परिसर तारजाली घेरबार	१	४००	मीटर	५००	१	५००	३५००	०	०	०	०	०	०	०	०	३५००	गा.पा, मन्त्रालय
१४१	जोखिम छेत्रमा ग्याविड	१	४००	मीटर	४००	५	४००	२०००	०	०	०	०	०	०	०	०	२०००	गा.पा, मन्त्रालय
१४२	दोमैडाडा खोलातटबन्ध निर्माण	१	५०	मीटर	३०	१७	३०	५००	०	०	०	०	०	०	०	०	५००	गा.पा
१४३	घोसांग खोला तटबन्धन निर्माण	१	४०	मीटर	१००	१५	१००	१५००	०	०	०	०	०	०	०	०	१५००	गा.पा, मन्त्रालय
१४४	खासै वांग तटबन्धन निर्माण	१	३५	मीटर	१५०	१	१५०	१५०	०	०	०	०	०	०	०	०	१५०	गा.पा

१४५	खोरखोला, बालुवाखोर्य, करीखोर्य, ठाराखोर्य पहिरो नियन्त्रण	४	१००	मीटर	४००	१०	१००	१०००	१००	१०००	०	०	१००	१०००	१००	१०००	४०००	गा.पा, मन्त्रालय
१४६	सिरुवाली स्वारा पहिरो नियन्त्रण	४	३०	मीटर	१००	१०	१००	१०००	०	०	०	०	०	०	०	०	१०००	गा.पा, मन्त्रालय
१४७	खानेखोला नदि नियन्त्रण	४	१०	मीटर	२००	१०	१००	१०००	१००	१०००	०	०	०	०	०	०	२०००	गा.पा, मन्त्रालय
१४८	बगाउने खोला चोखेनिबांग दालिम पहिरो नियन्त्रण तटबन्धन निर्माण	१	५०	मीटर	५००	५	५०	२५००	०	०	०	०	०	०	०	०	२५००	गा.पा, मन्त्रालय
१४९	साउने पानी तटबन्धन निर्माण	१	४५	मीटर	३००	१०	१०	३०००	०	०	०	०	०	०	०	०	३०००	गा.पा, मन्त्रालय
१५०	बाढी पहिरो नियन्त्रण	१	६०	मीटर	६००	५	२००	१०००	२००	१०००	२००	१०००	०	०	०	०	३०००	सिचाई/ भूसंरक्षण
१५१	वस्ती स्तर	४	१६	मीटर	१००	१०	०	०	०	०	०	०	०	०	१००	१०००	१०००	गा.पा, मन्त्रालय
१५२	दांगवासा भूतखोला पहिरो नियन्त्रण	१	८०	मीटर	१००	१०	१०	१०००	०	०	०	०	०	०	०	०	१०००	गा.पा, मन्त्रालय
१५३	खरिबोट पुल तल माथि तटबन्धन, खरिबोट तटबन्धन , पहिरो ब्यबस्थापन	१	७५	मीटर	१०००	१०	५	५०००	५	५०००	०	०	०	०	०	०	१००००	गा.पा, मन्त्रालय

१५४	बगाउने खोला बिद्यालय तटबन्धन	१	२००	मीटर	२००	१०	१०	२०००		०	०	०	०	०	०	०	२०००	गा.पा, मन्त्रालय
१५५	दालिम पहिरो र भेग खोर तटबन्धन र तार जाली	१	२००	मीटर	२००	१०		०	१०	२०००	०	०	०	०	०	०	२०००	गा.पा, मन्त्रालय
१५६	दांगधारा तथा काफलबोटको बाढी पहिरो नियन्त्रणको लागि जाली माग गर्ने	१	२००	मीटर	२००	१०	५	१०००	५	१०००	०	०	०	०	०	०	२०००	प्रदेश मन्त्रालय , गा.पा
१५७	उपाबांग झाक्रीखोला सडकले उपाबांग गाउ जोखिम भएको हुदा ग्याविंग RCC wall निर्माण	१	३५	मीटर	२००	१०	१०	२०००	०	०	०	०	०	०	०	०	२०००	गा.पा, मन्त्रालय
१५८	लिउरीबाङ्ग रालेखोला नदि नियन्त्रण	४	७६	मीटर	१००	१०	०	०	०	०	०	०	१००	१०००	०	०	१०००	गा.पा, मन्त्रालय
१५९	चबाङ्ग तटबन्ध	६	५०	मीटर	८०	१०	८०	८००	०	०	०	०	०	०	०	०	८००	गा.पा
१६०	दलुनधारी तटबन्ध	६	१००	मीटर	१००	१०	५०	५००	५०	५००	०	०	०	०	०	०	१०००	गा.पा, मन्त्रालय
१६१	खलडाँडा तटबन्ध	६	३५	मीटर	५०	१०	०	०	०	०	०	०	५०	५००	०	०	५००	गा.पा
१६२	खोलतरा खोला तटबन्ध	६	५०	मीटर	८०	१०	०	०	०	०	०	०	०	०	८०	८००	८००	गा.पा

१६३	सेनखोला पहिरो नियन्त्रण	६	90	मीटर	१००	१०	०	०	०	०	१००	१०००	०	०	०	०	१०००	गा.पा, मन्त्रालय
१६४	कर्तम पहिरो नियन्त्रणको लागि तटबन्ध	६	११६	मीटर	५०	१०	०	०	०	०	०	०	५०	५००	०	०	५००	गा.पा
१६५	माडी खोला नदि नियन्त्रण	६	२००	मीटर	१००	१०	०	०	०	०	०	०	०	०	१००	१०००	१०००	गा.पा, मन्त्रालय
१६६	कोर्जा खोला नदि नियन्त्रण	६	१५०	मीटर	१००	१०	०	०	१००	१०००	०	०	०	०	०	०	१०००	गा.पा, मन्त्रालय
१६७	ल्वाती पहिरो नियन्त्रण	६	२५	मिटर	५०	१०	०	०	०	०	५०	५००	०	०	०	०	५००	गा.पा
१६८	तुसारनी भिरकुना पहिरो नियन्त्रण	६	३०	मीटर	५०	१०	०	०	०	०	०	०	५०	५००	०	०	५००	गा.पा
१६९	च्यालकोट पहिरो नियन्त्रण	६	१५	मीटर	५०	१०	०	०	०	०	०	०	०	०	५०	५००	५००	गा.पा
१७०	विपद तथा अनुकुलन कोष' स्थापना	पालिका	१०००	पटक	१	२०००	०	०	०	०	१	२०००	०	०	०	०	२०००	गा.पा, मन्त्रालय
१७१	विपद व्यवस्थापन सामाग्री खरिद तथा व्यवस्थापन	सबै	१०००	सेट	१	५००	०	०	१	५००	०	०	०	०	०	०	५००	गा.पा
१७२	वडा स्तरीय विपद जोखिम व्यवस्थापन तालिम	सबै	१००	पटक	७	५०	०	०	०	०	७	३५०	०	०	०	०	३५०	गा.पा
	जम्मा							**३०४५०**	**०**	**१४०००**	**०**	**५८५०**		**४५००**	**०**	**५३००**	**६०१००**	
	उद्योग, यातायात तथा भौतिक पूर्वाधार																	

१७३	कुटानी पिसानी मिल (ओह)	६		वटा	३	३००	१	३००	०	०	०	०	०	०	०	०	३००	गा.पा
	जम्मा							**३००**	**०**	**०**	**०**	**०**	**०**	**०**	**०**	**०**	**३००**	
	पर्यटन, प्राकृतिक तथा साँस्कृतिक सम्पदा																	
१७४	साउने कुना देखि सुकी दह गुरिल्ला मार्ग निर्माण	६	१७५	पटक	१	२००	१	१०००	०	०	०	०	०	०	०	०	१०००	गा.पा, मन्त्रालय
१७५	होमस्टे संचालन सम्बन्धि तालिम	सबै	३०	पटक	१	५०	०	०	१	५०	०	०	०	०	०	०	५०	गा.पा
	जम्मा							**१०००**		**५०**		**०**		**०**		**०**	**१०५०**	
	लैगिंक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण																	
१७६	लैङ्गिकता सम्बन्धि सचेतना सामग्री एफ.एम. रेडियोमा प्रचारप्रसार गर्ने	सबै		संख्या	५	५०	१	५०	१	५०	१	५०	१	५०	१	५०	२५०	गा.पा
१७७	सिपमुलक तालिम (तारजाली बुन्ने, हावाहुरी प्रतिरोधी घर बनाउने, पक्कि संरचना बनाउने)	सबै	७०	पटक	१	५००	१	५००	०	०	०	०	०	०	०	०	५००	गा.पा
१७८	विपन्न तथा संकटासन्न महिलाहरुलाई होजियारी तथा सिलाई कटाई तालिम	सबै	२१	पटक	१	१०००	०	०	०	०	१	१०००	०	०	०	०	१०००	गा.पा, मन्त्रालय
१७९	सिस्नु/अल्लोको धागो बनाउने तालिम वितरण	सबै	२१	पटक	१	३५०	०	०	१	३५०	०	०	०	०	०	०	३५०	गा.पा
१८०	महिलाहरूलाई स्थानिय परिकारबाट अचार बनाउने तालिम	सबै	२१	पटक	१	१५०	०	०	१	१५०	०	०	०	०	०	०	१५०	गा.पा

१८१	महिला सिपविकासको लागि पार्लर तालिम	सबै	१४	पटक	१	७५०	०	०	०	०	०	०	१	७५०	०	०	७५०	गा.पा, मन्त्रालय
१८२	पोषणयुक्त खानेकुरा उत्पादनको तालिम	सबै	७०	पटक	१	१००	१	१००	०	०	०	०	०	०	०	०	१००	गा.पा
१८३	संकटासन्न घरधुरीहरुको लागि जीविकोपार्जन सहिजिकरणको लागि आरन सुधार कार्यक्रम	सबै	५०	पटक	५	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	५००	गा.पा
	जम्मा							**७५०**	**०**	**६५०**	**०**	**११५०**	**०**	**९००**	**०**	**१५०**	**३६००**	
	जलवायु परिवर्तन सचेतना, क्षमता अभिवृद्धि																	
१८४	जलवायु परिवर्तन तथा विपद सम्बन्धि समुदाय तथा विद्यालय स्तरीय तालिम	सबै	३००	पटक	१०	५०	२	१००	२	१००	२	१००	२	१००	२	१००	५००	गा.पा
१८५	जलवायु तथा विपद सम्बन्धि चेतनामुलक भित्ते चित्र तथा जानकारी बोर्ड स्थापना	सबै	३००	स्थान	१४	३०	७	२१०	०	०	०	०	०	०	७	२१०	४२०	गा.पा
१८६	जलवायु परिवर्तन सम्बन्धि जानकारी समेत राखी स्थानीय पाठ्यक्रम तयारी	पालिका	५००	पटक	१	५००	०	०	०	०	१	५००	०	०	०	०	५००	गा.पा
१८७	जलवायु परिवर्तन सम्बन्धि पाठ्यपुस्तक निर्माण तथा छपाई	पालिका	५००	वटा	५००	१	०	०	०	०		०	५००	५००		०	५००	गा.पा
१८८	जलवायु सूचना प्रशारण प्रणाली स्थापना (SMS, मोबाइल एप्स)	पालिका	५००	वटा	१	१००	०	०	१	१००	०	०	०	०	०	०	१००	गा.पा

१८९	जनचेतनामुलक कार्यक्रम (सरसफाई,मानव रोग, सरुवा रोग, खोप, वालबिबाह,मतृशिशु, यौन शिक्षा)	पालिका	५००	पटक	५	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	५००	गा.पा
	जम्मा							**४१०**	**०**	**३००**	**०**	**७००**	**०**	**७००**	**०**	**४१०**	**२५२०**	
	कूल जम्मा							**९९५७०**		**३७९६५**		**२८८६५**		**२६२००**		**२३६४५**	**२१६२४५**	

यस कार्ययोजनाको कार्यान्वयनबाट यस परिवर्तन गाउँपालिकाका सम्पूर्ण बासिन्दा खासगरी लक्षित विपन्न, महिला तथा पछाडि पारिएका वर्गहरुको अनुकूलन क्षमता अभिवृद्धि गरी उक्त परिकल्पनाहरु पूरा गर्नको लागि जम्मा रु २१,६२,४५,००० (अक्षरेपी एकाईस करोड बासठ्ठि लाख पैतालिस हजार) बराबरको विस्तृत स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तयार गरिएको छ

६: जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा विपद् जोखिम न्यूनीकरण मुलप्रवाहिकरण

जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा विपद जोखिम न्युनिकरणका सवालहरुलाई निति, नियम, आवधिक योजनामा र वार्षिक योजना तर्जुमा मुलप्रवाहिकरण गर्न विभिन्न तहमा भएका तहगत संरचना, मन्त्रालय, स्थानिय सरकार र सरोकारवालाहरुको ठाडो र तेस्रो समन्वयन हुनुपर्ने देखिन्छ।

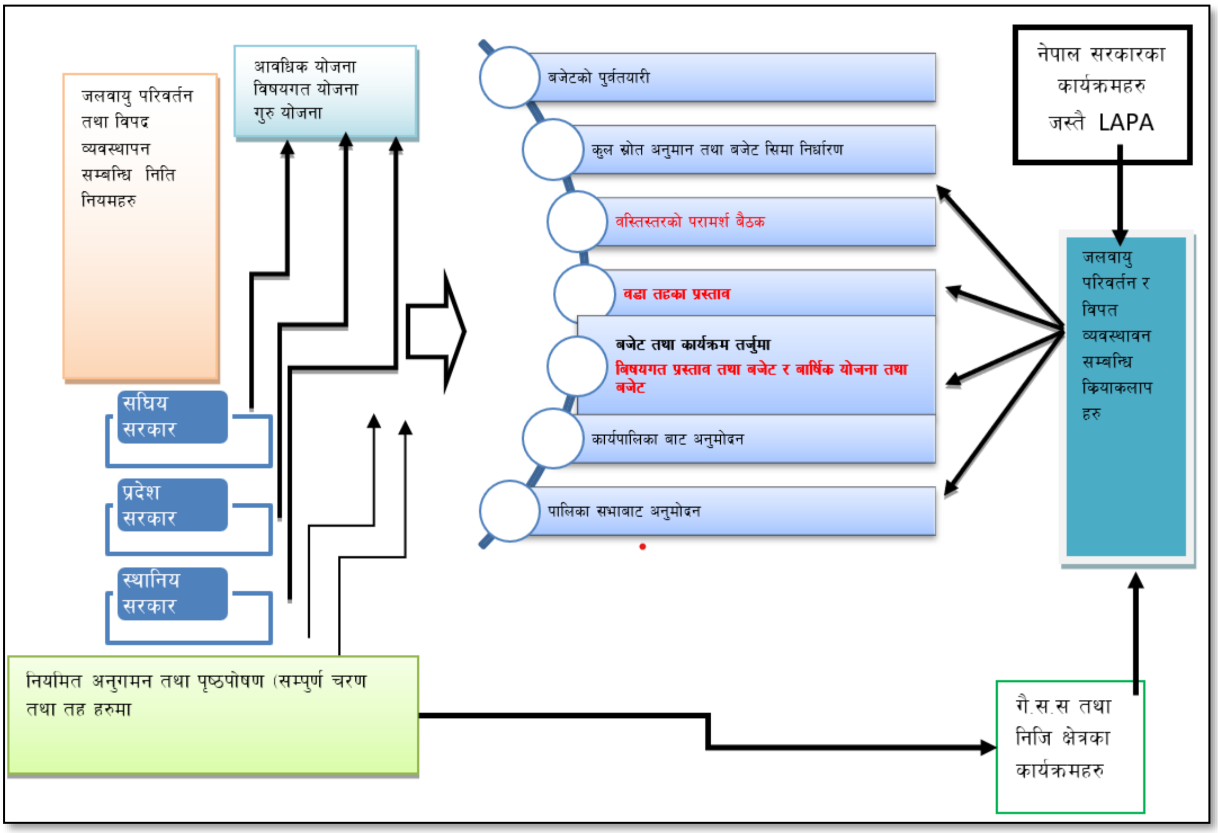

चित्र ८: स्थानिय जलवायु परिवर्तन तथा विपद् जोखिम न्युनीकरण मुलप्रवाहिकरण विधि प्रक्रिया

स्थानिय योजना प्रक्रियामा छनौटमा परेका तर स्थानिय सरकारले लगानी गर्न नसक्ने, बहुवर्ष योजनाहरुलाई समेत प्रदेश र सघंबाट विनियोजन हुने बजेटहरुबाट विनियोजित गर्ने साथै विभिन्न तहबाट नियमित अनुगमन तथा पृष्ठपोषण गरेमा वस्ति वा वडा स्तरमा समेत जलवायु र विपद सम्बन्धिका योजनाहरुले प्राथमिकता पाउनेछन्। योजना तथा विकासका नीतिहरुमा मूलप्रवाहीकरण र स्थानीय तहको वार्षिक योजना, बजेट तर्जुमा र अनुगमन तथा मूल्यांकन प्रक्रियामा मूलप्रवाहीकरण ६.१ र ६.२ अनुसार हुनेछ।

६.१ आवधिक योजना तथा विकासका नीतिहरुमा मूलप्रवाहीकरण

जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी स्थानीय सूचना, जोखिमको अवस्था, श्रोत साधनको उपलब्धता, गुणस्तर तथा त्यसमाथिको पहुँच र अनुकूलन तथा जोखिम न्यूनीकरणको आवश्यकता पहिचानको आधारमा जलवायु परिवर्तनलाई परिवर्तन गाउँपालिकाका आवधिक योजना तथा विकासका नीतिहरुमा मूलप्रवाहीकरण गरी जलवायु परिवर्तन व्यवस्थापनलाई संस्थागत गरिनेछ। जलवायु परिवर्तनको जोखिममा रहेका परिवार, समुदाय, वडालाई आफ्ना अनुकूलन प्राथमिकताबारे प्रष्टसँग अभिव्यक्त गर्न र प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि सरकारी, गैरसरकारी र निजी क्षेत्रका श्रोत परिचालन गरिनेछ। जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी विश्लेषण, अनुकूलन र जोखिम न्यूनीकरणका रणनीतिहरु स्थानीय आवधिक योजना अथवा दिर्घकालिन योजनामा समावेश गरिनेछ।

राष्ट्रिय तथा प्रादेशिक योजना आयोगहरुको आधार पत्र तथा आवधिक विकास योजनालाई प्रस्थान बिन्दु बनाएर जलवायु उत्थानशीलताका दीर्घकालीन लक्ष्य तथा सोचहरु आवधिक योजनामा समायोजन गरिनेछ । प्राविधिक रुपले कार्यान्वयन गर्न कठिन तथा धेरै श्रोत लाग्ने अनुकूलनका योजनाहरु बहुवर्षीय, दीर्घकालीन तथा आवधिक योजनामा समायोजन गरेर कार्यान्वयन गरिनेछ । स्थानीय तह बीच वा स्थानीय तह र प्रदेश एवं संघसँग समन्वय गरी कार्यान्वयन गर्नुपर्ने प्रकृतिका जलवायु परिवर्तन अनुकूलनका आयोजनाहरु आवधिक योजनामा एकीकरण गरी कार्यान्वयनमा सहजीकरण गरिनेछ । स्थानीय आवधिक योजना तथा विकासका नीतिहरुको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि सरकारी निकाय, गैरसरकारी संघ संस्था, विकास साझेदार र निजी क्षेत्रका श्रोत परिचालन गर्न मार्गचित्र तथा खाका तयार गरिनेछ ।

६.२ स्थानीय तहको वार्षिक योजना, बजेट तर्जुमा र अनुगमन तथा मूल्यांकन प्रक्रियामा मूलप्रवाहीकरण

अनुकूलन योजनालाई विकास र विषयगत योजनामा साथै स्थानीय सेवा प्रदान गर्ने निजी तथा गैर सरकारी संस्थाहरुको योजना प्रक्रियामा समायोजन गर्नका लागि वडा एवं गाउँपालिकाको जनप्रतिनिधि, राजनैतिक दलहरु, अन्य वहुसरोकारवालाहरु र एकीकृत योजना तर्जुमा समितिसँग यस अनुकूलन योजना तर्जुमा प्रक्रिया देखि नै छलफल र समन्वय गरिएको छ । यसरी नै पालिका स्तरमा अनुकूलन कार्य योजनाका र प्रक्रियाको सम्बन्धमा प्रस्तुतिकरण गरी पालिकाका सेवा प्रदायक निकायहरुसँग छलफल गरियो । परिवर्तन गाउँपालिकाका हरेक वडा स्तरका स्थानीय राजनीतिक दल, सामाजिक संस्थाहरु, सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरु संग विस्तृत छलफल तयार गरी अनुकूलन कार्ययोजन तयार गरिएको छ र गाउँपालिकाबाट अनुमोदन भए पश्चात यो लागु हुनेछ । यसरी नै परिवर्तन गाउँपालिकाको वार्षिक योजनामा समावेश नभएका योजनाहरुलाई नियमित योजना तर्जुमा प्रक्रिया मार्फत जिल्ला समन्वय समिति तथा सम्बद्ध विषयगत कार्यालयहरु तथा अन्य सरोकारवाला निकायमा पनि पेश गरी मूलप्रवाहिकरणको लागि पहल हुनेछ । भविष्यमा गाउँपालिकाले तयार गर्ने आवधिक तथा वार्षिक योजना तथा रणनीतिहरुमा यस अनुकूलन योजनालाई उच्च प्राथमिकताका साथमा समायोजन गरिनेछ । यस योजनाका प्राथमिकताहरुलाई केन्द्रिय स्तरमा राष्ट्रिय योजना आयोगबाट तयार गरिने रातो किताब मार्फत राष्ट्रिय विकास योजनामा समायोजन गर्न समेत आवश्यक पहल गरिनेछ । योजना समायोजनका लागि निम्नानुसार कार्यहरु समेत पहिचान गरिएका छन् ।

क) तत्काल गर्नुपर्ने

- योजनाका बारेमा सचेतना जागरण गर्ने र अपनत्वको विकास गर्ने ।
- योजना पुस्तिका वा सो अन्तर्गत प्राथमिकतामा परेका क्रियाकलापहरु आवश्यक प्रक्रिया पुऱ्याई सम्बन्धित बिषयगत तथा अन्य सरोकारवालाहरु समक्ष पेश गरी सहयोगको लागि पहल र पैरवी गर्ने ।

ख) योजना तर्जुमा प्रक्रियाको समयमा समायोजन गर्नुपर्ने

तालिका न: योजना तर्जुमा प्रक्रियामा समायोजन गर्नुपर्ने

योजना तर्जुमाको स्तर	आवश्यक तयारी	जिम्मेवारी
टोल बस्ती स्तर	यस योजना बमोजिम आ-आफ्नो टोल वस्तीमा प्राथमिकतामा परेका योजनाहरु निर्धारित ढाँचामा पेश गर्ने	सम्बन्धित टोल वस्तीबाट पालिकामा प्रतिनिधित्व गर्ने व्यक्ति, गाउँ सभा सदस्य वा प्रभावित समुदाय वा सम्बन्धित विषयगत क्षेत्रको व्यक्ति
वडा स्तर	वडा स्तरमा गनुपर्ने कार्यहरु विभिन्न वडासँग सम्बन्धित कार्यक्रम भए सबैसँग समन्वय गर्नुपर्ने	वडा अध्यक्ष, सचिव वा तोकिएको व्यक्ति, वडा समितिका सदस्यहरु
गाउँपालिका स्तरमा	गाउँ सभाबाट अनुमोदन गराउन पहल गर्ने	गाउँ कार्यपालिका सदस्यहरु, स्थानीय विपद व्यवस्थापन समितिका सदस्यहरु, राजनितिक दलका प्रतिनिधिहरु

विषयगत क्षेत्रका योजनाहरु	वन संग सम्बन्धित योजनाहरु सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहको साधारण सभा पूर्व नै कार्यसमितिमा पेश माथिल्लो स्तरमा लैजानु पर्ने योजना भएपनि सम्बन्धित निकायको तल्लो तह (जस्तैः सब डिभिजन वन कार्यालय) को सिफारिस, सेक्टर स्तरको योजना तर्जुमा प्रक्रियामा योजना पेश	सम्बन्धित विषयगत क्षेत्रसँग सम्बन्धित तथा अनुभवी व्यक्ति भएमा राम्रो
विभिन्न परियोजनाहरु	परियोजनाका तल्लो तहका योजना तर्जुमा प्रक्रियामा वा सोझै परियोजनाको पायकको कार्यालयमा निर्धारित ढाँचामा कार्यक्रम पेश	परियोजनाका स्थानीय सामाजिक परिचालक तथा कर्मचारी मार्फत गर्दा राम्रो

ग) फ - लो - अप कार्यक्रम

कार्यक्रम पेश गरेर मात्र ढुक्क हुने अवस्था नहुने भएकाले सो को निर्णयको अवस्थाका बारेमा नियमित रुपमा बुझ्ने तथा ताकेता गर्ने । संभव भए माथिल्लो तहसम्म समेत फलोअप गर्ने ।

परिच्छेद ७ : अनुकूलन तथा विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापनका कार्यहरुको तर्जुमा र कार्यान्वयन

अनुकूलन योजनाको तर्जुमा तथा कार्यान्वयनको नेतृत्व गाउँपालिकाले गर्नेछ । गाउँपालिकाले योजना तर्जुमा र कार्यान्वयन बाहेक स्थानीय स्तरमा घरधुरी, स्थानीय समुदाय र परियोजनाहरुले स्थानीय अनुकूलन र विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन कार्य, समुदायमा आधारित अनुकूलन कार्यक्रम, पारस्थितिकीय प्रणाली, संरक्षण क्षेत्र व्यवस्थापन र विषयगत क्षेत्रसँग सम्बन्धि र समूहको योजनामा जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापनका कार्यहरु समायोजन गर्नेछ । जोखिम तथा संकटासन्नता र यसका अन्तरनिहित कारणहरु व्यक्ति, घरधुरी र समुदाय स्तरमा फरक फरक भएका कारण स्थानीय योजना तर्जुमा प्रकृयामा जलवायु परिवर्तनबाट बढी प्रभावित महिला तथा संकटासन्न घरधुरीको विशिष्ट समस्यालाई समाधान गर्ने अनुकूलनका कार्यक्रमहरू समावेश गरिनेछ । अनुकूलन र जोखिम न्यूनीकरणका योजनाहरु घरधुरी, स्थानीय समुदाय, उपभोक्ता समूह, संघ-संस्था र परियोजना स्तरमा निर्माण र कार्यान्वयन गर्नलाई प्रोत्साहन गरिनेछ । जलवायु परिवर्तन अनुकूलन र विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापनका कार्यहरु व्यक्ति, घरधुरी, स्थानीय समुदाय र उपभोक्ता समूहको जीविकोपार्जन तथा परिस्थितिकीय प्रणालीमा आधारित हुन सक्नेछ ।

यस योजनाको सफल तर्जुमा तथा कार्यान्वियन र समन्वयात्मक भुमिकाका लागि वडा समिति तथा कार्यपालिका समिति क्रियाशिल रहनेछ । पालिकाले प्रदेश, संघिय सरकार, गै.स.स को सहयोग तथा समन्वयनमा क्रियाकलापहरुको कार्यन्वयन गर्ने छ । जलवायु वित्तका लागि पनि स्थानिय अनुकूलन कार्ययोजना महत्वपुर्ण दस्तावेज हुनेछ ।

अनुकूलन योजनामा उल्लेखित कार्यहरुलाई गाउँपालिका, विषयगत शाखा, समुदायमा स्थापित भई क्रियाशील रहेका विद्यमान समुह, संस्था, क्लब तथा उपभोक्ता समितिहरु मार्फत कार्यान्वयन गरिनेछ। भौतिक पूर्वाधार सम्बन्धि कार्यक्रमहरुको कार्यान्वयनमा आवश्यकता अनुरुप प्राविधिक तथा उपलब्ध अन्य विज्ञहरुबाट विस्तृत लागत अनुमान (इष्टिमेट) गराउनुका साथै कार्यान्वयनमा समेत सहयोग लिईनेछ । अनुकूलन कार्ययोजना कार्यान्वयनको सहजिकरण स्थानीय विपद व्यवस्थापन समितिले गर्ने छ । जलवायु परिवर्तन, विपद व्यवस्थापन सम्बन्धि कार्यक्रमहरुलाई थप प्रभावकारी बनाउने, स्थानिय अनुकूलन कार्ययोजना कार्यन्वयनलाई थप प्रभावकारी बनाउन आवश्यक पृष्ठपोषण गर्ने काम स्थानीय विपद व्यवस्थापन समिति मार्फत गरिने छ । वार्षिक बजेट तर्जुमा तथा जलवायु परिवर्तन, विपद् जोखिम न्युनीकरण तथा व्यवस्थापन सम्बन्धि कार्यक्रमहरुलाई मुलप्रवाहिकरण गर्न आवश्यक सहजिकरण गर्ने तथा बजेट विनियोजनका लागि कार्यपालिकामा पैरवि समेत यस समिति मार्फत गरिने छ । यस समितिको क्षमता अभिवृद्दि गर्ने आवश्यक क्रियाकलापहरु समेत समावेश गरिने छ ।

यस योजनामा अन्य सरोकारवाला निकायहरुको सहयोग पनि आवश्यक पर्ने हुनाले सो कार्यक्रमहरुका लागि सरोकारवाला निकायको वार्षिक योजनामा समावेश गर्नका लागि वडा एवं गाउँपालिकाले पहल गर्नेछ । प्राथमिकतामा परेका हरेक क्रियाकलापहरुको विस्तृत कार्यान्वयन योजना र जिम्मेवारी तय गरी सम्बन्धित व्यक्ति, संस्था निकायहरुसँगको समन्वय र सहकार्यमा स्रोत तथा सेवा जुटाई कार्यक्रम कार्यान्वयन गरिनेछ। योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि व्यक्तिगत बानी व्यवहार देखि नै परिवर्तनको खाँचो देखिएको छ । त्यसैगरी यस योजनाको कार्यान्वयनमा नीजि क्षेत्रको भूमिका अहम् हुन सक्छ । नीजि क्षेत्रको संभावित भूमिका यसै योजनामा उल्लेख गरिएको छ । यसका लागि वडा तथा गाउँपालिकाले सम्बन्धित नीजि क्षेत्र, व्यवसायिक क्षेत्र एवं स्थानीय उद्योग बाणिज्य संघ मार्फत समेत पहल गर्नेछ।

परिच्छेद ८ : अनूगमन तथा मुल्याँङ्कन योजना

परिवर्तन गाउँपालिका अर्न्तगत अनुकूलन योजनामा समेटिएका सबै घरधुरी तथा सरोकारवालाहरुको प्रत्यक्ष सहभागिता तथा गाउँपालिकाको स्थानीय विपद व्यवस्थापन समिति, कार्यपालिका सदस्यहरु र खासगरी पालिका स्तरिय अनुगमन मूल्यांकन समितिको अगुवाईमा अनुकूलन कार्ययोजना कार्यान्वयनको अनुगमन अर्ध वार्षिक रुपमा गरिनेछ।

अभिलेखिकरणमा उल्लेखित आवश्यक सूचनाहरुलाई ध्यान दिई अनुगमन गर्नु पूर्व अनुगमनको खाका तयार गरी सोही अनुसार अनुगमन र प्रतिवेदन तयार गरिनेछ। अनुगमनको लागि समितिका पदाधिकारीहरु अनुगमन सम्बन्धि अभिमुखीकरणमा सहभागि भएर मात्र अनुगमन कार्यमा संलग्न हुनेछन् जसबाट गरिएका प्रभावकारिताको लेखाजोखा गर्न सहज हुनेछ। त्यसैगरी वार्षिक रुपमा मूल्याङ्कन गरिनेछ भने योजनाको अन्तमा अन्तिम मूल्याङ्कन गरी पुनःआगामी दिनको मुल्याङ्कन योजना तयार गरिनेछ। यसरी नै अनुकूलन कार्ययोजनालाई सघाउन अनुगमन तथा मूल्याङ्कनले सिकाइ, चिन्तन-मनन र पृष्ठपोषणका लागि अवसर प्रदान गर्दछ। कार्यक्रम सञ्चालनको क्रममा कार्यक्रम गुणस्तरीय तथा उद्देश्य मुलक बनाउन सम्बन्धित लाभान्वित वर्ग तथा सम्बन्धित सरोकारवाला संस्थाहरुको सुझावलाई सम्बोधन गरिने छ। साथै गाउँपालिका तथा सम्बन्धित समूहले स्व अनुगमन मुल्याङ्कन गरिनुका साथै सहयोगी निकायहरुसँग संयुक्त रुपमा समेत कार्यक्रमको नियमित अनुगमन मूल्याङ्कन गरिनेछ। कार्यक्रम सम्पादन पश्चात सम्बन्धित क्रियाकलापको सार्वजनिक लेखा परिक्षण गरिने छ।

तालिका न: अनुगमन तथा मुल्यांकन योजना

अनुगमनका तहहरु	किन	कसले	कहिले	कसरी
वडा तहको अनुगमन (क्रियाकलापहरुको तहमा)	• पारदर्शीता र अपनत्व कायम गर्न • अनुकूलन कार्यहरुको प्रभावकारी कार्यान्वयन	• वडा समिति • वडा स्तरिय अनुगमन समिति • वडा विपद व्यवस्थापन समिति	कार्यक्रम सञ्चालन पूर्व, सञ्चालनको क्रममा र सम्पन्न भएको १ महिनाभित्र (हरेक कार्यक्रममा)	सार्वजनिक लेखा परिक्षण, स्वः अनुगमन तथा मूल्याङ्कन
गाउँपालिका तहको अनुगमन (प्रक्रिया र प्रगतिहरु तहमा)	• कार्यक्रमको गुणस्तर कायम गर्न। • योजना र प्रगतिको लेखाजोखा गर्न। • कार्यक्रमको प्रभावकारीता वृद्धि गर्दै समयमा कार्य सम्पन्न गर्न।	• कार्यपालिका सदस्य • पालिका स्तरिय अनुगमन समिति • स्थानीय विपद व्यवस्थापन समिति • स्थानिय पत्रकार • गाउँपालिकाका कर्मचारी तथा सहयोगी निकायहरु	अर्धवार्षिक रुपमा (पौष र असारमा)	समिक्षा तथा योजना तर्जुमा बैठक तथा गोष्ठी
			त्रैमासिक	फिल्ड अनुगमन भ्रमण
			त्रैमासिक	संकटासन्न वर्गहरुसँग अन्तरक्रिया
			नियमित	फोटो तथा घटना अध्ययनको संकलन
			वार्षिक	वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन
जिल्ला तहको अनुगमन	अन्तर पालिका समन्वयन तथा अनुकूलनका राम्रा अभ्यासहरुको सिकाई आदान प्रदान गर्न पारदर्शिता र प्रभावकारिता अभिवृद्धि गर्न	समन्वयन समितिका पदाधिकारीहरु	अर्ध वार्षिक वा वार्षिक	फिल्ड अनुगमन भ्रमण

प्रदेश तथा संघिय मन्त्रालय	पारदर्शिता र प्रभावकारिता अभिवृद्धि गर्न, कार्यक्रम संचालनको प्रभावकारिता आवश्यता औल्याउन	प्रदेश :- सामाजिक विकास, उद्योग पर्यटन, वन, वातावरण र स्वास्थ्य तथा सम्बन्धित मन्त्रालय सघं :- वन तथा वातावरण र स्वास्थ्य तथा सम्बन्धित मन्त्रालय	वार्षिक	फिल्ड अनुगमन भ्रमण

कार्यक्रम संचालनको क्रममा कार्यक्रम गुणस्तरीय तथा उद्देश्य मुलक बनाउन सम्बन्धित लाभान्वित वर्ग तथा सम्बन्धित सरोकारवाला संस्थाहरुको सुझावलाई सम्बोधन गरिनेछ । साथै वडा, गाउँपालिका तथा सम्बन्धित समूहले स्व अनुगमन मूल्याङ्कन गरिनुका साथै सहयोगी निकायहरुसँग संयुक्त रुपमा समेत कार्यक्रमको नियमित अनुगमन तथा मूल्याङ्कन तालिका न र तालिका प बमोजिम गरिनेछ । कार्यक्रम सम्पादन पश्चात सम्बन्धित क्रियाकलापको सार्वजनिक लेखा परीक्षण गरिने छ ।

तालिका प : अनुगमन चेकलिस्ट

अनुगमन गर्ने व्यक्तिको नाम							अनुगमन मिति		
फोन नं.				इमेल				हस्ताक्षर	
विषयगत क्षेत्र									
क्र.सं.	क्रियाकलाप	इकाई	लक्ष्य	परिणाम	प्राथमिकता	लक्षित घरधुरी	वडा	बस्ति	सहयोगी निकाय

तालिका फ : मुल्यांकन चेकलिस्ट

विषय			
क्रियाकलाप		इकाई	
क्रियाकलाप स्थिति			
क्रियाकलाप. सुरू मिति		समाप्त मिति (येदी पुरा भय)	
क्रियाकलाप प्रमुख		अब्दित संगठन	
सम्पर्क			
इमेल			
ठेगाना			
क्रियाकलाप सारांश			
क्रियाकलापको नतिजा			
लक्ष्य		परिणाम	
परियोजनाका फाइदाहरू			
लाभार्थीहरूको संख्या			
लाभान्वित क्षेत्रहरू			

आवंटित बजेट			
उपयोग गरिएको बजेट			
मूल्याङ्कनकर्ताको नाम:			
हस्ताक्षर		मूल्याङ्कनको मिति	

सन्दर्भ सामग्री

१. CBS, राष्ट्रिय तथ्यांक कार्यालय, काठमाण्डौ २०७८

२. UNDP, 2009. Nepal Human Development Report, United Nations Development Programme.

३. Eckstein, D., Künzel, V., & Schäfer, L. (2021). Global Climate Risk Index 2021. *Who Suffers Most from Extreme Weather Events*, 2000-2019.

Karra, Kontgis, et al. 2021. "Global land use/land cover with Sentinel-2 and deep learning." IGARSS 2021-2021 IEEE International Geoscience and Remote Sensing Symposium. IEEE, 2021.

४. MoFE. (2021a). Vulnerability and Risk Assessment and Identifying Adaptation Options in Health sector in Nepal. Ministry of Forests and Environment, Government of Nepal. Kathmandu, Nepal.

५. MoFE. (2021b). Vulnerability and Risk Assessment and Identifying of Adaptation options in Disaster Risk Reduction and Management (DRRM). Ministry of Forests and Environment, Government of Nepal. Kathmandu, Nepal.

६. MoHP (2022). Vulnerability and Adaptation Assessment of Climate Sensitive Diseases and Health Risks in Nepal. Ministry of Health and Population, Government of Nepal, Kathmandu, Nepal

७. NAP Global Network & Women Deliver. (2020). *Sexual and reproductive health and rights in National Adaptation Plan (NAP) Processes: Exploring a pathway for realizing rights and resilience.* Dazé, A. (lead author). International Institute for Sustainable Development. https://napglobalnetwork.org/ resource/srhr-innap-processes

८. Sorensen, C., Murray, V., Lemery, J., & Balbus, J. (2018). Climate change and women's health: Impacts and policy directions. *PLoS Med 15*(7): e1002603. https://doi.org/10.1371/journal.pmed.1002603

९. UNDP/BCPR (2004): Reducing disaster risk. A challenge for development, UNDP/Bureau for Crisis Prevention and Recovery, New York, http://www.undp.org/bcpr/ disred/rdr.htm.

१०. परिमार्जित स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना खाका २०७६

११. राष्ट्रिय अनुकूलन कार्यक्रम २०६७, राष्ट्रिय अनुकूलन योजना २०२१-२०५०

१२. स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना खाका २०७६

१३. परिवर्तन गाउँपालिका, आवधिक गाउँपालिका विकास योजना २०७४/७५ -२०७८/०७९

१४. परिवर्तन गाउँपालिकाको स्वास्थ्य क्षेत्रको पार्श्व चित्र (वस्तुस्थिती विश्लेषण प्रतिवेदन) २०७९/०८०

१५. Preparation of Rural Municipal Transport Master Plan (RMTP) of Paribartan Rural Municipality Volume-I

१६. परिवर्तन गाउँपालिकाको खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छता (वास) योजना सम्वन्धी संक्षिप्त वस्तुगत विवरण २०७७

अनुसूचीहरु

अनुसूची १ : फोटोहरु

फोटो : समुहगत छलफलको क्रममा, जुङ्गाबेसुना, परिवर्तन गाउँपालिका वडा नं. ४

फोटो : समुहगत छलफलको क्रममा, बादीटोल, परिवर्तन गाउँपालिका वडा नं. ३

अनुसूची २ : स्थानीय विपद व्यवस्थापन समितिको पदाधिकारीहरुको नामावली

क्र. सं.	नाम थर	पद	सम्पर्क नम्बर
१	सुक बहादुर बुढा मगर	संयोजक	९८५७८३४११३
२	कलादेव खत्रीनी	सदस्य	९८४०६६४८५२
३	मैते बुढा मगर	सदस्य	९८६८२८०४८५
४	हरि प्रसाद बुढा मगर	सदस्य	९८५७८४५२५२
५	मनसिं बुढा	सदस्य	९८६६८६२५४२
६	खिम बिक्रम चन्द	सदस्य	९८६९०३४२३
७	दिल बहादुर वली	सदस्य	९८५७८३९५२०
८	वालाराम वली	सदस्य	
९	दिपक घर्ति	सदस्य	
१०	खगेन्द्र कुमार बुढामगर	सदस्य	
११	कर्ण बहादुर बुढामगर	सदस्य	
१२	खडक घर्ति	सदस्य	
१३	लोकेन्द्र घर्ति	सदस्य	
१४	पृथ्वी डाँगी	सदस्य	
१५	प्रवेश प्रसाद बुढामगर	सदस्य	
१६	प्रेम कुमार बुढामगर	सदस्य	
१७	सुर्य प्रकाश बुढामगर	सदस्य	
१८	विकास विक्रम आले मगर	सदस्य	